

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI DEVLETİNİN YÜKSELME DÖNEMİNDE ENDERUN SARAY
OKULUNUN YERİ VE ÖNEMİ**

Murat OĞUZ

Yüksek Lisans Tezi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL 2008

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI DEVLETİNİN YÜKSELME DÖNEMİNDE ENDERUN SARAY
OKULUNUN YERİ VE ÖNEMİ**

Murat OĞUZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman Prof. Dr. Sefer ADA

Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Yüksek Lisans Programı

İSTANBUL 2008

Osmanlı Devleti'nin Yükselme Döneminde Endüstri Sorunu
Olulmasının Yeri ve Önemi

Murat ÖSÜZ

ONAY

Jüri:

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sefer ADA.....

Üye : Yrd. Doç. Ahmet SİN.....

Üye : Dr. Mustafa F. ARSAKÖZ.....

Yüksek lisans tezi onay tarihi: ..12..1.02../2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
ABSTRACT	VI
ÖZET	VII
1.GİRİŞ	1
1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı.....	5
1.3.Problem Cümlesi.....	6
1.4.Alt Problemler.....	6
1.5.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.6.Tanımlar.....	6
1.7.Araştırmanın Yöntemi.....	7
2.OSMANLININ YÜKSELME DÖNEMİNDEKİ EĞİTİM KURUMLARINA GENEL BAKIŞ	9
2.1.Örgün Eğitim.....	9
2.1.1.Sıbyan mektebi.....	9
2.1.2.Medreseler.....	11
2.1.3.Askeri eğitim kurumları.....	15
2.1.4.Mesleki eğitim.....	16
2.1.5.Yöneticilerin eğitimi.....	17
2.1.5.1.Şehzadegan Mektebi.....	17
2.1.5.2.Enderun Mektebi.....	17
2.2.Yaygın Eğitim Kurumları.....	18
2.2.1.Camiler.....	18

2.2.2.Tekke ve zaviyeler.....	19
2.2.3.Kütüphaneler.....	20
2.3.Enderun Saray Okulu İle Saray Dışındaki Eğitim Kurumlarının Karşılaştırması.....	20
3.ENDERUN SARAY OKULU VE EĞİTİM YÖNETİMİ.....	22
3.1.Enderun Saray Teşkilatına Genel Bakış.....	22
3.1.1.Birun halkı.....	22
3.1.2.Harem halkı.....	25
3.1.3.Enderun halkı.....	26
3.2.Enderun Saray Okulu.....	27
3.2.1.Enderun Saray Okulu'nun kuruluşu.....	29
3.2.2.Enderun Saray Okulu'nun gelişimi.....	30
3.2.3.Enderun Saray Okulu'nun niteliğinin bozulması ve kapanışı.....	30
3.2.4.Devşirme usulünün tanımı,amaçları,esasları.....	32
3.2.4.1.İnsan kaynağı yönüyle devşirme işlemi.....	34
3.2.4.2.Bürokratik yönüyle devşirme işlemi.....	36
3.3.Enderun'daki Eğitim Öğretim Sistematiği.....	39
3.3.1.Aileye verme.....	39
3.3.2.Hazırlık sarayları.....	40
3.3.2.1.Edirne Sarayı.....	41
3.3.2.2.Galata Sarayı.....	42
3.3.2.3.At meydanı veya İbrahim Paşa Sarayı.....	45
3.3.2.4.İskender Çelebi Sarayı.....	46
3.3.2.5.Topkapı Sarayı İçoğlanları.....	46
3.4.Enderun u Hümayun.....	48
3.4.1.Büyük ve Küçük Oda.....	48
3.4.2.Doğancı Koğuşu.....	50
3.4.3.Kiler Koğuşu.....	51
3.4.4.Hazine Odası.....	56
3.4.5.Hasoda.....	61
3.4.5.1.Hasodabaşı.....	64
3.4.5.2.Silahdarağa.....	64

3.4.5.3.Çuhadarağa.....	66
3.4.5.4.Rikabdarağa.....	67
3.4.5.5.Dülbend gulamı.....	67
3.4.5.6.Anahdar ağası.....	68
4.ENDERUN SARAY OKULU'NDA EĞİTİM YÖNETİMİNİN GENEL AMAÇLARI.....	70
4.1.Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Kültürleştirme.....	70
4.2.Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Disiplinleştirme.....	71
4.2.1.Disiplin ruh ve şahsiyeti geliştiren aşamalar.....	75
4.2.2.Enderun Saray Okulu'nda ilgi ve istidatların geliştirilmesi.....	77
4.3.Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Ödül ve Ceza.....	81
4.4.Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Çıkma Usulü.....	83
4.5.Enderunlunun Memuriyet Görevi ve Ücret Tahsisi.....	84
5.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	85
5.1.Sonuç.....	85
5.2.Öneriler.....	87
KAYNAKLAR.....	89
ÖZGEÇMİŞ.....	95

KISALTMALAR

a.g.e	adı geçen eser
a.g.m	adı geçen makale
s.	sayfa
bkz.	bakınız
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
T.T:K	Türk Tarih Kurumu
K.T.B	Kültür ve Turizm Bakanlığı
(Y)	Yeniçeri
(K.O)	Kapıkulu Ocakları
(S.T)	Saray Teşkilatı

ÖNSÖZ

Eğitim öğretim faaliyeti geçmişten günümüze her toplumun hayatında önemli bir yere sahip olmuş ve gün geçtikçe de toplumların hayatındaki ehemmiyeti biraz daha iyi algılanmaya başlanılmıştır.

Toplumlar kendi varlıklarını dünya muvazenesi içinde ortaya koymak ama her şeyden önce kendi toplum hayatları içerisinde makes bulmalarını istedikleri yaşam ve yönetim biçimlerini oluşturmak, geleceğe güvenle bakmak maksadıyla, çağın şartlarına uygun eğitim sistemlerini toplum hayatına uyarlamaya çalışırlar.

Türkler tarihleri boyunca geleneksel anlayış çerçevesi etrafında hayatlarını ve bunlara bağlı olarak kurumlarını teşekkül etmiş bir millettir. Osmanlı devleti de Selçuklu devletinden almış olduğu eğitim sistemi anlayışını geliştirerek içinde bulunduğu çağa uyarlamaya çalışmış ve Osmanlı ile ortaya çıkan yönetici sınıfını da yetiştirmiş olduğu Enderun saray okulu ile güçlü bir merkezi yönetim teşkilatı geliştirmiş bunu gerçekleştirirken de gayri Müslim tabadan istifade ederek onları devletin önemli mevkilerine yükseltmiştir. Enderun saray okulunda seçkin bir zümre ortaya koyma anlayışının ötesinde imparatorluğun her alanında yönetim kademelerinde yer alabilecek devşirmelerin devlet fikri ve bütünlüğünün öneminin en kesin hatlarla dimağlarına yerleştirildiği, devşirmelerin her yönüyle topluma örnek teşkil edecek bir tarzda yetiştirildiğini görürüz.

Osmanlıyı Osmanlı yapan unsurun ne olduğunu anlayabilmemiz için Topkapı sarayı içerisinde Fatih tarafından geliştirilen Enderun saray mektebini her yönüyle tetkik etmemiz gerektiği fikrinden hareketle Enderun saray okulunun teşekkülü ve işleyiş tarzı tarafımızdan ele alınıp incenilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayı yürütürken kıymetli zamanlarını bana ayıran ve her türlü desteği sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Sefer ADA'ya böyle bir çalışma fikrinde manevi bir dinamik olarak her zaman yanımda olan, kıymetli eşim Pınar OĞUZ'a İSAM Kütüphanesi yönetici ve personeline, Kübra ANDI'ya ve Ayşe GÖLEÇ'e değerli dostlarım Dr. Hasan KURT, ve Muhammet KESKİN'e teşekkürü bir bor bilirim.

ABSTRACT

States, undoubtedly, examine the accumulations of past times while forming their education systems. Likewise, while forming the curriculums of our education system we must keep in mind that there were similar practises in the history of our education.

Noticing the individual differences, Ottoman State grew up the recruited boys from their early ages nearby Turkish families so as to instill our cultural values and then among those the intelligent ones were raised in proper ways of the school in the palace thoroughly in accordance with the fundamentals of the capability so that they could become faithful individuals for the Ottoman society.

The foundations of the Palace School were laid during the reign of Murat I and it reached its principal identity during the reign of Fatih Sultan Mehmet. “The Position and Significance of the Palace School in the Ascension Period of Ottoman State” is the title of our thesis that is because Palace School became systematized during the Ascension Period of the Ottoman State. We chose that subject and prepared our thesis based upon the articles taken from the books and journals written about that period. In the thesis we examined the function of the Palace School and thus we tried to express the function of the Palace School during the Ascension Period of the Ottoman State.

Palace School, during the Ascension Period of the Ottoman State, raised extremely faithful statesmen along with the education and discipline system they applied. Doing this helped both central and provincial organizations become stronger and thanks to recruited boys, Ottoman State recieved the love of Balkan people.

ÖZET

Devletler eğitim sistemlerini oluştururken hiç kuşkusuz geçmişin birikimlerini gözden geçirirler. Eğitim sistemimize ait müfredatlar oluşturulurken de eğitim tarihimiz içerisindeki benzer uygulamaları bir kez daha göz önünde bulundurmak zorundayız.

Bireysel farklılıkların önemini fark eden Osmanlı devleti küçük yaşlarda devşirmiş olduğu çocukları öncelikle Türk ailelerin yanında yetiştirerek kültürel değerlerimizi onlara aşılama çalışmış ve sonra bunlar içerisinde zeki olanları belirli usuller çerçevesinde sarayda bulunan okul içerisinde tamamen liyakat esasıyla yetirerek Osmanlı toplumuna sadık birer birey haline getirmiştir.

I.Murat zamanında temelleri atılan Fatih Sultan Mehmet zamanında asli hüviyetine kavuşan Enderun mektebinin Osmanlı devletinin yükselme döneminde sistemleşmesinden hareketle “Osmanlı Devletinin Yükselme Döneminde Enderun Saray Okulu’nun Yeri ve Önemi” konulu çalışmayı tez konusu olarak seçip bu dönem ile ilgili yazılan kitap ve dergilerde yer alan makalelerden hareketle tezimizi hazırlamaya çalıştık. Bu tez çalışmasında Enderun’un işleyişini ele alıp inceleyerek Osmanlı devletinin yükselme dönemindeki fonksiyonunu ifade etmeye çalıştık.

Osmanlının yükselme dönemi içerisinde Enderun saray mektebi, uygulamış olduğu eğitim ve disiplin anlayışıyla devletine son derece sadık devlet personelleri yetiştirerek Osmanlı devletinin hem merkez teşkilatının hem de taşra teşkilatının oldukça güçlenmesine zemin hazırlamış devşirmeler sayesinde Balkanlarda yer alan insanların sevgisine mazhar olmuştur.

OSMANLI DEVLETİNİN YÜKSELME DÖNEMİNDE ENDERUN SARAY OKULUNUN YERİ VE ÖNEMİ

1.GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın sınırlılıkları, tanımlar ve araştırmanın yöntemi ele alınmaktadır.

1.1 Problem Durumu

Toplumsal hayatımızda yer alan her kurum toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak düşünülüp ortaya konulmuştur. Toplumsal sistemin parçaları olan bu kurumları bir diğerinden ayırmak doğru değildir. Bütün kurumlar doğrudan veya dolaylı olarak birbirlerinden etkilenir, kurumlardan birinin işlevinin bozulması diğer kurumları da olumsuz etkiler.

Toplumsal kurumların yapıları ve işlevlerini belirleyen etkenler toplumun içinde bulunduğu koşullardır. Toplumlar geliştikçe kurumlar da gelişir, farklılaşır ve kurumların işlevleri artar. Kuşkusuz tüm bu gelişmeler eğitim kurumları için de geçerlidir.⁴

Eğitim kurumları da diğer toplumsal kurumlar gibi toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Toplumlar sürekli değişim ve gelişim içindedirler. Devletler de bu değişimler karşısında varlıklarını devam ettirmek günün koşullarına ve ihtiyaca uygun bireyler yetiştirmek karşılaştıkları ya da karşılaşacakları zorluklara cevap verebilecek insan profilini oluşturma çabası içindedirler.⁵

Eğitimin tarihsel serüvenine göz attığımızda eğitim ile alakalı çalışmaların tüm ülkelerin en önemli çalışma ve ilgi alanları olduğunu, eğitimin toplum hayatındaki fonksiyonlarının her geçen gün biraz daha iyi anlaşılmaya başladığını bu sebeple gerek ülke yöneticilerinin ve gerekse ülkelerin eğitim yönetimi ile ilgilenen kişi ve bunların beraber çalıştığı

⁴ Nurettin Fidan,Münire Erden, Eğitime Giriş, Alkım Yayınları, İstanbul, 1998, s.55

⁵ Fidan, Erden, a.g.e, s.68-69

ekiplerin, eğitim ile ilgili gelişmeleri yakından takip etmeye çalıştıklarını gözlemlemekteyiz.

Bir ülkenin eğitim sorunlarını çözerken geçmişin tecrübelerinden faydalanmak son derece önemli bir husustur. Ancak eğitim ile ilgili problemleri çözerken sadece geçmişe bağlı kalmak da son derece yanlıştır. Toplumların kalkınabilmeleri için çağın getirmiş olduğu problemlerle başa çıkabilecek ve hatta ileriye dönük problemlerin var olma durumunu da göz önüne alarak uygun bir eğitim sisteminin planlanması gerekmektedir. Belirlenen eğitim metotlarının amaçlarının gerçekleştirilmesi için eğitim müfredatları ve buna bağlı olan hedeflerin belirlenmesi gerekmektedir. Eğitim programları, eğitilmesi gereken insanların nitelikleri göz önüne alınarak belirlenmelidir

Öğretim geleceğe doğru devamlı gergin ve dinamik olan bir atılışına karşı eğitim hızını geçmişten ve gelenekten alacaktır o bütün kültürü ve değerleri yaşatacak gelecek için yetişen insan karakterini ve şahsiyetli insanları buradan çıkaracaktır.⁶

Tezimizin ana eksenini oluşturan eğitim ve öğretim Osmanlı devleti içerisinde zamanla daha sistemli bir çerçevede şekillenmiştir. Osmanlı devleti sadece askeri kuvvetleriyle değil aynı zamanda kurmuş olduğu eğitim kurumlarıyla da çok köklü müesseseler kurmaya muvaffak olmuş, bu müesseselerle bireylerini gerek toplumun sosyal dinamiklerinin ayakta kalmasını sağlamak ve gerekse kurmuş olduğu sistemlerle bireylerini sistemin bir parçası haline getirerek onları işlevsel bir hale getirmiştir.

Saray dışındaki eğitim öğretim kurumları vakıf sistemi çerçevesinde ölümden sonra hayatın varlığına inanan insanlar tarafından hayır kurumları ortaya koymak suretiyle şekillenmiştir. Toplum hayatı içerisinde önemli bir yeri olan sıbyan mektepleri bu mektebin etrafında ikamet eden insanlarca vakıf sistemi anlayışı etrafında yüz yıllarca ayakta durmuştur. Bu mekteplerde eğitim öğretim faaliyetini icra eden hocalar bu mekteplerin etrafında ikamet eden insanların doğumlarından ölümlerine kadar her zaman yanlarında

⁶ Hilmi Ziya Ülgen, Eğitim Felsefesi, MEB, İstanbul, 1967, s. II, III

olmuşlar, halk da temel dini bilgileri veren bu mektebin hocalarına karşı son derece saygı duyarak bu mektepleri adam olmanın ilk basamağı olarak görmüşlerdir.

Eğitim öğretimin başka bir basamağını teşkil eden medreseler de yine vakıf sisteminin ehemmiyetine inanan insanlar tarafından oluşturulmuş, müfredatı da devlet tarafından değil de yine vakfın yaşaması için destekte bulunan insanların düşünceleri etrafında şekillenmiş, vakfın ayakta kalması için de vakıf şartnameleri kaleme alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet ve ardından Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde medreseler zirve dönemlerini yaşamış saray dışında eğitim veren en önemli eğitim öğretim kurumları olmuşlardır.

Medreselerde ders veren müderrisler gerek ücretlerini karşılayan halk nazarında ve gerekse devleti yöneten insanların nazarında farklı ve önemli bir yere sahip olmuşlardır. Osmanlı devletinin kuruluşunun ilk yıllarında vezirler Memluklarda ve İlhanlılarda olduğu gibi ilmiye sınıfından tayin edilirdi. Mesela Orhan Bey zamanında Alâeddin Paşa Mahmut Hacı Paşa Sinaneddin Yusuf Paşa ilmiye sınıfından vezirliğe yükselmişlerdir. Aynı şekilde Çandarlı Kara Halil ile oğulları da kadı askerlikten vezir olmuşlardır.⁷

Yönetici sınıfı yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi Bursa'nın fethi esnasında Orhan Bey tarafından fetihde büyük gayret gösteren İranlı Molla Sinan'a tımar olarak verimli toprakların Baha edilmemesiyle ilk kez ortaya çıkmış, zamanla bu verimli topraklarda zenginleşen Molla Sinan'a yine Orhan Bey tarafından Paşa unvanının verilmesiyle Osmanlıda yöneticilik kavramı şekillenmeye başlamıştır.

Bu soyluluk geleneği daha sonra I. Murat devrinde Mihaloğlu(Kösemihal) ve Samsa Çavuş aileleri Miri Ahur ya da Mirahur (İmrahor) ve Çavuşbaşılık unvanlarıyla veraset yoluyla bu aile efradına geçmesi suretiyle tekelleşmeye başlamıştır. Aslında bu durum o zaman için merkezi otoritenin kudreti açısından teşvik de görmüştür. Fakat merkez örgütü dışında zamanla taşra örgütlerinde feodal özellikler içeren bir takım güç odakları oluşmaya başlayınca durumdan rahatsız olan I.Murat Osmanlı yönetimindeki eski uç beyi ailelerinin gücünü kırmak bunun yanında belirmeye başlayan güç odaklarını ortadan kaldırmak amacıyla "Kapı Kulu" sistemini geliştirmeyi amaçlamıştır.

⁷ Yusuf Halaçoğlu, XIV. ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinin Teşkilatı ve Sosyal Yapı, T.T.K, Ankara, 1995, s.12

Bu güç odaklarının etkisini kırmak isteyen bir başka sultan da Fatih Sultan Mehmet olmuştur. Çandarlı sülalesinin Osmanlı açısından oluşturmuş olduğu tehlikeyi fark ederek duruma bir an önce el koymak maksadıyla ciddi tedbirler almış, yönetim organları içersinde nüfuzunu oldukça artırmış olan Veziri Azam Çandarlı Kara Halil'i öldürterek Çandarlı sülalesinin yönetim üzerindeki etkisini kırmaya çalışılmıştır. Fatih Sultan Mehmet dönemine gelince de devşirilen kul sayısı daha da artmış ve Türk ailelerin devlet yönetimindeki fonksiyonu iyiden iyiye kırılmıştır.

Osmanlı hükümdarlarının devletın merkez ya da taşra örgütünde beliren güç yoğunlaşması karşısında almış oldukları tedbir "Devşirme Usulü" olmuştur. Böylece yönetimdeki Türk asıllı yöneticiler karşısında devşirmeler çoğu kez denge unsuru konumunda bulunmuşlardır. Fakat devşirmelerin sakıncalı olabilecek ölçüde güç kazandığı dönemlerde de Türk asıllı olanlar bir denge unsuru olmuşlardır. Osmanlı bürokrasisinde kimi olumsuz sonuçları yanında hatırı sayılır olumlu sonuçlar doğurduğu kanısı ortak yargı olarak gözler önüne serilmektedir.⁸

Devşirme asıllı devlet adamları padişahın kullarıdır. Padişah da devşirme kişilerle devlet işlerini yürütür, kimse onun işlerine karışmaz, otoritesini de devşirmelerle kurulu düzenli ve sürekli kapı kulu askerleriyle pekiştirir. Zamanla ulemalar dışındaki tüm askeri sınıf kul olarak adlandırılmıştır. Kullar sadece padişaha karşı sorumlu oldukları için devlet işlerini rahatlıkla görmüşlerdir. Hıristiyan toplulukların devlet otoritesine yakınlaşmasında da önemli rol oynamıştır.⁹

Osmanlı devleti bu anlayış çerçevesinde devşirdiği kişilere dönemin şartları düşünüldüğünde en iyi eğitimi vermeye çalışmıştır. Devşirilen kişileri devletın yönetim organlarında da değerlendirerek güçlü bir yönetim ağı geliştirmiştir. Her şeyden önce eğitimin boşa yapılan bir harcamadan ibaret olmadığını da anlamıştır Osmanlı Devleti. İyi bir eğitim veren Osmanlı devşirilen bu insanları Enderun denilen saray okulunda bizzat padişahla iç içe yetiştirmiştir. Bu saraydaki eğitimin ana etkenleri şu başlıklar altında değerlendirilebilir. Enderun'da eğitim şu dört konu üzerinde toplanmıştır.

⁸ Hüseyin Nevzat Uyaroğlu, Osmanlı Kamu Kurum ve Yönetim Sistemleri İçinde Enderun Saray Okulu,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)İstanbul,1989, s.6-7

⁹ Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu, Türk Hukuk Tarihi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976, s.203

- 1.Bedeni eğitimler yapılırdı.
- 2.Fiilen yapmak üzere saray işleri öğretilirdi
- 3.Yetenekli olanlar uygun bir sanatta uzmanlaşırdı
- 4.Teorik bir eğitim görerek İslami bilgilerini artırırlardı.¹⁰

İşte Osmanlıdaki özellikle yönetici kadrosunun teşkilindeki bu eğitim anlayışı, Osmanlıda millet olma kavramıyla bütünleşince Osmanlı devleti yetiştirmiş olduğu insanlarla güçlü bir otorite ağı geliştirmiş hem fethedilen yerlerde bulunan insanların gönüllerine girmede kolaylıklar fırsatını yakalamış hem de Türk devlet yapısı içerisinde daha önce de örnekleri görülen tarafgir yapının önlenmesine zemin hazırlayarak özellikle Osmanlının yükselme döneminden fonksiyonunu en iyi şekilde icra etmiştir.

Osmanlı Devletinin yükselme döneminde Enderun'un müttekâmil halini alması ve sistemin nasıl işlediğini ortaya koyabilmek amacıyla, Osmanlı Devletinin Yükselme Döneminde Enderun'un genel durumu incelenilmeye çalışılmıştır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Enderun Saray Okulu ile Osmanlı Devletinin hızlı bir yükselme trendine girişi arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına yönelik olup sistemin işleyişi için hangi zaman dilimlerinde ne gibi düşüncelerin ortaya çıktığı ve ortaya çıkan bu düşüncelerin pekiştirilmesi için ne gibi Enderun'da nasıl bir eğitim-öğretim verildiğine yöneliktir.

Enderun Saray Okulu'nun Osmanlı devletine kazandırmış oldukları konusunda bazı araştırmacılar olumsuz beyanlarda bulunsalar bile dönemin şartları içerisinde kurumun Osmanlıyı hem sistemleştirdiği, hem siyasi hem sosyal, hem de ekonomik olarak güçlendirdiği, Osmanlı'yı bir birlik çatısı altında tutmada son derece önemli bir rolü olduğu kanısındayız.

Osmanlı devletinde yükselme döneminin başlangıcı olarak nasıl Fatih Sultan Mehmet döneminin varlığı düşünülürse, yükselme döneminin temel mimarının da Enderun Saray

¹⁰ Ali Karaçam Kültür ve Medeniyet Tarihinde Osmanlı'yı Cihan Devleti Yapan 150 Sır Bilge Yayıncılık, İstanbul 2001, s.112

Okulu olduğu hususu akla gelen ilk unsular içersinde olmalıdır. Enderun ile Osmanlı, özellikle Balkanlarda yaşayan insanların gönül tahtında daha çabuk yer bulabilmiş ve bu yönde hızlı bir genişleme siyasetinde bulunup bunda da başarılı olmuştur. Devlet içersinde oluşabilecek kadrolaşmanın önüne geçerek Osmanlı devlet yapısını sistemleştirmiştir.

Bu araştırma ile Enderun Saray Okulu'nun dönemin şartları içersindeki portresi çizilmeye çalışılmıştır, bireysel eğitimin önemi konusunda günümüz eğitim eğitimcilerine ışık tutacağı kanaatindeyiz.

1.3. Problem Cümlesi

Osmanlı devleti yönetiminin sistemleşmesinde fonksiyonu olan Enderun Saray Okulu'nun eğitim anlayışı nasıldır?

1.4. Alt Problemler

- 1.Osmanlı devletinde saray dışı eğitim kurumları nelerdir?
- 2.Osmanlı devletinde saray dışı eğitim kurumlarının genel işleyişi nasıldır?
- 3.Enderun Saray Okulu'na öğrenci seçimi ve bu seçimin uygulama esasları nasılsıdır?
- 4.Enderun Saray Okulu'ndaki kültürlenme politikasının uygulanış aşamaları nelerdir?
- 5.Enderun Saray Okulu'nda uygulanan eğitimin aşamaları nelerdir?
- 6.Enderun Saray Teşkilatı içersinde yer alan Hasoda teşkilatının saray içersindeki konumu nasıldır?

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1.Bu araştırma Osmanlı devletinin yükselme dönemi (1453-1579) içersinde Enderun Saray Okulu'nun eğitim öğretim yöntemleriyle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Osmanlı'nın Yükselme Dönemi: Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle başlar, Sokullu Mehmet paşanın ölümüyle 1579 yılında sona erer.

Devşirme: Osmanlı devletinin özellikle Rumeli ve Balkanlardaki Hıristiyan topraklardan genç ve yetenekli çocukları toplayarak sıkı bir eğitim altında üstün bir asker ve yönetici sınıfı oluşturduğu sistemdir.

1.7. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma tarihsel yöntemle yapılmıştır. Tarihsel yöntem, gerçeği ortaya koymak, geçmişte gerçekleşen olay ve uygulamaların incelenerek rapor edilmesidir.

Araştırmada kullanılan bilgileri toplamak için, ilgili kaynaklar taranmıştır. Literatürde var olan durum tespit edilmiştir. Yorum yapılan durumlarda sınırlılıklar göz önünde tutulmuştur.

Araştırmada Osmanlı devletinin yükselme döneminde Enderun Saray Okulu'nun önemi bir bütünlük içinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Topkapı Saray'ı içerisinde yer alan Enderun Saray Okulu yüz yıllarca yerli ve yabancı araştırmacıların ilgi odağı konumunda olmuş; fakat Enderun Saray Okulu hiçbir zaman yabancı ziyaretçilere kapısını açmamış, saray içerisinde gerçekleşen hadiselerin saray dışına çıkmaması için de saraya alınan insanlar ciddiyetle tespit edilerek saray içerisinde ciddi bir disiplin anlayışı geliştirilmiştir.

Bu dönem eğitim sistemi ve Enderun ile ilgili çalışma düşünüldüğü taktirde başvurulacak birkaç temel kaynak söz konusudur. Bunlar arasında ilk akla gelen eser İsmail Hakkı Baykal'ın "Enderun Mektebi Tarihi" adlı eseridir. Bu eserde Enderun'un kuruluşu, temel işleyiş tarzı, Osmanlı'ya ait arşivlerden alınan çeşitli fotoğraflarla birlikte 1935 yılında okuyucuların beğenisine sunulmuştur.

Bu dönemle ilgili olarak yazılmış olan diğer bir önemli kaynak da. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı" adlı eseridir.

Bu eserde Topkapı Sarayı ve bu sarayın içerisindeki tüm görev taksimatları Enderun Saray Okulu'na ait tafsilatlı bilgi, bunun yanında sarayda uygulanan merasimin usulleri ifade edilmiştir.

Ülker Akkutay'ın "Enderun Mektebi Tarihi" adlı eseri Osmanlı eğitim sistemine genel bir bakış yaptıktan sonra Enderun saray mektebinin kuruluşundan itibaren Enderun Mektebi'nin genel yapısı ve işleyiş tarzını Enderun Mektebi'nin son dönemine ait de geniş olmamakla birlikte bilgi veren önemli bir çalışmadır.

Fethi İsfendiyaroğlu'nun "Galatasaray Tarihi" adlı eseri bu okulun Enderun Saray Mektebi'ne öğrenci temindeki fonksiyonunu günümüzdeki adıyla Galatasaray Lisesi olarak bilinen bu okulun eğitim müfredatını, bu lisenin tarihsel gelişimini belgelerle ortaya koymuştur.

Osman Ergin'in "Türkiye Maarif Tarihi" adlı iki ciltlik eserinin birinci cildinde Osmanlı eğitim sistemine genel bir bakış yapıldıktan sonra Enderun Saray Mektebini eleştirel bir tarzda ele alınıp incelenmiştir.

Reşat Ekrem Koçu'nun "Yeniçeriler" adlı eserinde Enderun'a öğrenci temininde uygulanan kıstaslardan hareketle kısaca Enderun ve Yeniçeriler hakkında bilgi verilmektedir.

Nafi Atuf Kansu'nun "Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme" adlı eserinde Osmanlı devletinde kurulan mektep ve müesseslerden bahsedilmektedir.

Yahya Akyüz "Türk Eğitim Tarihi" adlı eserinde Türk eğitim sistemini baştan sona ele almıştır.

Buraya kadar anlatılan bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın sınırlılıkları, tanımlar, araştırmanın yöntemi, ele alınmaktadır. Bir sonraki bölümde ise Osmanlı devletinde saray dışı eğitim kurumlarından bahsedilmektedir.

2.OSMANLININ YÜKSELME DÖNEMİNDEKİ EĞİTİM KURUMLARINA GENEL BAKIŞ

2.1.Örgün Eğitim

Başlıca örgün eğitim kurumları şunlardır.

2.1.1.Sıbyan mektebi

Sıbyan mektepleri genel itibarla 5–13 yaş arasındaki Müslüman kız ve erkek çocukların öğrenim gördükleri ilkokul seviyesindeki okullardır. Kız ve erkek çocukların birlikte devam ettiği sıbyan mektepleri olduğu gibi sadece kız çocuklara mahsus olanları da vardı.¹¹ Öğretim katı yıllık sisteme göre değil “başarı seviyesine göre yapılırdı. Eğitimde disiplin temel bir ilkeyi temsil ederdi. Bu okullarda ders veren hocalar genellikle medreselerde yetişirlerdi.¹² Köylerde ve şehirlerde daha çok mahalle aralarında cami ve mescitlerin yanına inşa edilmiş olan sıbyan mekteplerinde öncelikle Kur’an olmak üzere, okuma yazma, ilk dini bilgiler verilmekte, ilmihal ve hesap bilgileri öğretilmekteydi.¹³ Bu okullarda devlet adamları, ya da varlıklı kişiler vakıf yoluyla kurarlar ve giderleri vakıf gelirleriyle karşılanırdı. Köylerde, mahallelerde halk elbirliği ile de mektep yapar, o zaman öğretmen ücretini veliler öderdi.¹⁴

Sıbyan mektebi hocaları içine buldukları sosyo kültürel ortamla çok iyi kaynaşmış toplumun bir parçası olmuşlardı. Bu nedenle büyük saygınlığa sahip, danışılan rehber kişilerdi. Onların sosyo kültürel ortamla kaynaşmalarının ve danışman durumunda bulunmalarının bazı nedenleri vardı. Her şeyden önce eğitim dini içerikliydi. Öğretmen bir din adamıydı. Bu özelliği ile toplumun her günkü yaşantısının önemli safhaları olan ibadet, doğum, ölüm evlenme, boşanma gibi olaylarda görevliydi. Bundan ötürü hoca, geleneksel ve dindar Osmanlı toplumunda toplumsal ve dinsel görevleri olan verdiği çok çeşitli hizmetlerden dolayı hakkı ödenemez, anadan babadan önce adeta kutsal bir kişi

¹¹ Ziya Karamuk, Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara,1964, s.6

¹² Ülker Akkutay, Enderun Mektebi, Ankara, 1984, s.16-17

¹³ Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara,1964, s.6

¹⁴ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)Kültür Koleji Yayınları 4, İstanbul,1994, s.72

görünümündeydi. Halk da hocaları ve mektepleri “Adam olmanın aracı” olarak görüyor, onlara büyük saygı duyuyordu. Fakat bazen yalnızca okumak yükselmek mevki sahibi olmak, adam olmak için yetmiyordu. Bu kavram ahlaki olgunluğu da içine almaktaydı.¹⁵

Okulların belli bir yönetmeliği, devletçe her hangi bir makamca belirlenmiş programı yoktu. Öğretmenler az çok medrese eğitimi görmüş kimselerdi ve çok defa okulun çevresinde bulunduğu cami ve ya mescidin de imam veya müezzinliği vazifesini görüyorlar camiye veya mekteple bitişik ya da buralara çok yakın bir evde oturuyorlardı.¹⁶

Osmanlı devletinde dini düşünce yapısının ön planda olması ve sıbyan mekteplerinin eğitim öğretimin ilk basamağını teşkil etmesi bu kurumlarda görev yapan kimselerin halk arasındaki itibarını artırmıştır. Osmanlı devletinin gerileme ve çöküş dönemi süreçlerinde de bu okullar niteliklerini kaybetmeye başlamışlardır.

Sıbyan mekteplerinin tam olarak bir düzen altına alınması 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin kabul edilip uygulanmaya başlanması ile gerçekleşmiştir. Nizamname; genel öğretimin ilk basamağı olan bu okulların mahalle ve köyde en az bir tane olmak üzere açılmasını ön görüyor; bunları kız ve erkek, gayri Müslim ve Müslimler için ayrı ayrı olmak üzere dört yıllık okullar haline getiriyor ve bunlara uygulanacak müfredat programını ortaya koyuyordu. Aynı zamanda kızlar için 6–10 erkekler için 7–11 yaşları arasında okula devam mecburiyeti kılıyordu. 1876 tarihli Kanun-ı Esasi ile de tüm Osmanlı yurttaşları için eğitimin birinci kademesinde bu mecburiyet anayasal bir boyut kazanmıştır. 1891- 1892'de iptidai mekteplerinin ilk kapsamlı müfredat programı yapılmıştır.

İkinci meşrutiyet devrinde ilköğretim alanında büyük bir reform gerçekleşmişti ki bu 6 Ekim 1913'te Tedrisat- İptidaiye Kanun-ı Muvakkati'nin yayınlanmasıdır. İlköğretimi mecburi kılan bu geçici kanun iptidai mekteplerinin öğrenim süresini, iptidaiye ve rüştiyeleri birleştirerek 6 yıla çıkarır. Fakat bu arada gerek kız gerek erkek sultanilerine bağlı olarak açılan ve ödeneği genel bütçeden karşılanan ilk kısımlar için bu devre dışında,

¹⁵ Yahya Akyüz, Türk Eğitim tarihi, (Başlangıçtan 1982'ye), Ankara, 1982, s.62

¹⁶ Unat, a.g.e, s.7

beş yıllık bir öğrenim bütünü kabul edilmiş ve böylece, diğer altı yıllık okullara denk tutulan ikinci bir okul tipi ortaya çıkarılmıştır.¹⁷

Birçok taraflarca tenkit edilen bu ikililik Tevhid-i Tedrisat'a kadar devam etmiş ve 1924 yılında "Tek Okul" ruhuyla 5 yıllık bir temel eğitim kurumu halinde yeniden teşkilatlandırılması ile ortadan kalkmıştır.

Tedrisat- ı İptidaiye kanunu muvakkati okul öncesi ve okul sonrası eğitim kurumlarının açılmasına imkân sağladığı için, okul öncesi alanda gerek İstanbul'da gerekse büyük şehirlerde bir hayli "Ana Mektebi" veya "Çocuk Bahçesi" açılmış, bu işleri düzenlemek üzere bir de "Ana mektepleri Nizamnamesi" yayımlanmıştır.¹⁸

2.1.2. Medreseler

İlk devir Osmanlı medreselerin teşkilat yapısı bugün tam anlamıyla bilinmemektedir. Bununla beraber Osmanlı devletindeki medrese sisteminin teşkilat ve program itibarıyla Anadolu medreselerinin bir devamı niteliğindedir.¹⁹

Medrese terim olarak ders okunan yer anlamını taşır. Medreseler kendi içlerinde ilk, orta ve yüksek kademelere ayrılmıştır. Yüksek kademelerinde belirli bilim dallarına göre ihtisaslaşmışlardır.²⁰ Medreseler zihniyet olarak dini nitelik taşıyan, yapı bakımından vakıf sisteminin içinde yer alan, mali yönden ise özerk bir kuruluş özelliğine sahip ve hizmetini devletin denetiminde yüzyıllar boyu sürdüren eğitim kurumlarıdır. İlk Osmanlı medreselerinde geleneğe dayalı olarak vakıfların(vakıf sahiplerinin) koymuş olduğu şartlar çerçevesinde tayin olunan müderrislerin inisiyatifine bırakılmıştır²¹

Medreselerin öğrenim süreleri kesinlik olarak belirlenmemekle birlikte hoca ve medresenin vaziyetine göre değişiklik arz etmektedir. Aynı şekilde medreselerde okutulan dersler ve takip edilen kitaplarda da bir sınırlama yoktur. Medreselerden mezuniyet derslerini

¹⁷ Cemil Öztürk, Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar, Milli Eğitim Bakanlığı, 2005, s.10-11

¹⁸ Unat, a.g.e,40,41

¹⁹ Cahit Baltacı, XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İrfan Matbaası, İstanbul, 1976, s.15

²⁰ Akkutay,a.g.e. s.17

²¹ Halil İnalçık, Günsel Renda, Osmanlı Uygarlığı II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2003 s.346

bitirdikleri talebeye verilen” İcazet-name”(Şahsa özel ders okutma izni veren bir çeşit yetki belgesi, diploma/Sertifika) verilmektedir.²²

Osmanlılarda ilk medrese, 731 H. (1330 M.) Gazi Orhan Bey tarafından o tarihte, küçük beyliğin merkezi olarak İznik’te yapılmış ve burada ilk müderris olarak Türk alim ve mütefekkirlerinden Şerefüddin Davud-i Kayserî tayin edilmiştir.²³

İki buçuk asırlık süre içerisinde Osmanlı medreselerini sınıf ve derece itibarıyla en önde gelenleri sırası ile başkentlik etmiş bulunan İznik Bursa ve Edirne şehirlerinde kurulmuştur. Bu gelişme safhasında başkentler değıştikçe medreselerin statüleri de değışmekte ve fiilen başkent bulunan şehrin medreseleri öncelik ve yükseklik bakımından ön plana çıkmaktadır.²⁴

İlk dönem Osmanlı medreseleri, daha önce Anadolu’da kurulmuş olan medreselerin devamı olarak görülebilir. Fatih döneminden itibaren medrese tesis faaliyeti yeni bir hız kazanmış ve Sahn-ı Seman ile dönemin en büyük medreseleri inşa edilmiştir. Bu dönemde yüksek tahsil için kurulan sekiz medresenin yanı sıra, bunlara talebe yetiştirecek olan Musıla-i Sahn ve Tetimme gibi medreseler kurulmuştur.²⁵

Fatih dönemi medreselerinin program ve eğitim bakımından dört aşamalı olduğu görülmektedir. Bunlar; Hariç medrese, Dahil medrese, Tetimme medreseleri(Musıla-ı Sahn) ve Sahn- Seman medreseleridir. Görüldüğü gibi bu aşamaların sonuncusu ve en yüksek derecesi Sahn medresesi gelmektedir.

Birinci aşama: Eğitime ilk olarak Hariç medreselerinden başlandığı, bunun bir tür ilköğretim basamağı olduğu söylenebilir. Hariç medreselerinde okutulacak dersler İlm ü Hal dersi, Kur’an- Kerim dersi ve hesap dersi olarak belirlenmiştir.

²² Yusuf Alemdar, XV-XV. Asırlarda İstanbul Daru’l-Kurra’ları, Ankara 1996, s.41

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1965, s.1

²⁴ Fahri Unan Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara ,2003, s.8

²⁵ Zeki Salih Zengin, Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi(1839-1976) MEB, İstanbul, 2004, s.11-12

İkinci Aşama: Birinci aşamayı tamlayan öğrenciler ikinci aşama olarak Dahil medreselerine kabul edilirdi. Burada okutulan dersler Arap Dili ve Gramerine ait Sarf, Nahiv, Hendese(geometri) Hesap, Münazara ve İsoğaci (mantık)dir.

Üçüncü aşama: İkinci aşamayı başarıyla tamamlayanlar Tetimme medreselerine kabul edilmektedir. Tetimme de okuyan öğrencilere “Softa” adı verilmektedir. Softa adı ilmiye sınıfındaki ilk aşamayı temsil eder. Bu aşamadaki öğrencilere de Arap dili ve grameri, mantık, adab ilmi ve Sahn’da okutulacak olan yüksek ilimlerin muhtasar olarak hazırlanmış metinleri okutulmaktadır.

Dördüncü aşama: Tetimme medreselerini başarıyla tamamlayan öğrencilerin Sahn-ı Seman medreselerine girmeleri mümkün olmaktadır. Sahn’a giren öğrenciye “Danışmend” adı verilmektedir ki bu da ilimde softadan üstün seviyeyi ifade eden unvan olarak nitelenebilir. Sah-ı Seman medreselerinde riyazî ilimler olarak Hendese(Geometri), Hesap(Aritmetik) Hey’et(Kozmografi ve Astronomi) dersleri okutulmaktaydı.²⁶

Talebeyi okutanlara Müderris muavinlerine; bugünkü tabirle doçentlerine Muiit denilmekte ve tetimmelerdeki dersleri muittler okutmaktadır.²⁷ Müderrislere günlük maaş yanında daha bir takım yan ödenekler verilmektedir. Bunlar senelik ya da mevsimlik hesabıyla olur, lahmiye, bahariye, yaylakiye, taamiye isimlerini almaktadır.²⁸

Medreselerde sınıf taksimatı okunan derslere göre yapılmıştır.²⁹ Medrese teşkilatının Fatihten sonra önemli bir safhası da Kanuni Sultan Süleyman tarafından yapılan Süleymaniye medreselerinin kurulmasıdır.

Bu dönemde medrese gerek örgütsel açıdan ve gerekse teamül açısından zirveye ulaşmıştır. Bundan sonra Osmanlı Devleti klasik medrese sistemini muhafaza etmeye çalıştığı görülmektedir.³⁰

²⁶ Kenan Yakuboğlu, Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi, Lord Matbaası, Topkapı, İstanbul,2006

²⁷ Osman Ergin, Türk Maarif Tarihi, Osman Bey Matbaası, 1939, s.84

²⁸ Mustafa Bilge, İlk Osmanlı Medreseleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s.28

²⁹ Ergin, a.g.e, s.85

³⁰ Fahri Unan, Osmanlı Medreselerinde İlmi Verimi ve İlmi Anlayışı Etkileyen Amiller, Türkiye Günlüğü, S:58 Kasım-Aralık 1999, s.99–100

Zamanla medrese kurma bir gelenek halini alarak bir veya birden fazla cami yaptıran her sultan caminin hemen yanı başına medreseler yapılması talimatını vermektedirler. II. Selim (1566–1603) III. Murad(1575–1595) ve III. Mehmet (1595–1603) bu geleneği sürdürerek ülkenin çeşitli yerlerine medreseler kurmuşlardır.³¹

Fatih Sultan Mehmet'in Sahn-ı Seman medreseleri Tefsir, Usul- Fıkıh, Kelam ve Arap lisaniyatı üzerine tedrisat yapan İlahiyat, İslam hukuku ve Arap edebiyatı fakülteleri konumundadır. Bu dönemde henüz müspet ilimlere mahsus olan Tıp, Riyazat (matematik) fakülteleri yoktur. Bu ihtiyaç göz önüne alınarak mevcuda ilaveten Tıp, Riyaziye fakülteleri bir de Darü'l Hadis isimli medreseler yapıldığı görülmektedir.³²

XVII. yüz yıldan itibaren devletin zayıflamaya, sosyal ve ekonomik düzenin bozulmaya başlamasıyla evvela vakıf müessesesi sonra da ona bağlı eğitim öğretim müessesesi çökmeye yüz tutmuştur. Medreseler ilim yuvası olmaktan çıkarak birer menfaat yuvasına dönüşmüşlerdir.

Böyle olunca vakfın kurucusu tarafından kabiliyete ve bilgiye bakılmaksızın aileden hısımlar ve akrabadan olan kimseler medreselere müderris olarak tayin edilmeye başlamış, medreseler fasit bir dairenin içine çekilerek kendilerini yemeye başlamışlardır. Bu hadiselerin sonucunda medreseler ilim yapılan yer olmaktan çıkarak, ilim tarihi okutulan eskinin tekrar edildiği yer haline gelmeye başlamıştır. Bu hadiseler karşısında çöküşe geçen medrese, kendisiyle birlikte devleti ve toplumu da çöküşe sürüklemeye başlamıştır. Medreseler bu durumu fark edemediği gibi, fark edenlere de fırsat vermeyerek ne kendini yenilemeye teşebbüs etmiş ne de kendi dışında bir yeniliğe, değişikliğe fırsat tanımıştır.³³

Tanzimat'ın ilanı ile başlayan toplumsal değişim, geleneksel eğitim kurumları olan medreselerin önemini kaybetmesine neden olarak yeni öğretim kurumlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.³⁴

³¹ Elif AY, 1908–1914 Yıllarında Mekteplilerin Medreseye Yönelik Bakışı, İstanbul,2002, s.10

³² Uzunçarşılı,a.g.e, s.33

³³ Bayram Kodaman, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1988, s.10

³⁴ İlhan Yıldız, Medreseyle Nereye Kadar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl, 2002, Sayı:2 s.33

1914’de İstanbul medreseleri Dar-ul Hilafet-i Aliyye adı altında yeniden düzenlenmişse de kendilerini yenilemekte geç kalan bu kurumlar 1924’te kaldırılmıştır.³⁵

2.1.3. Askeri eğitim kurumları

Yeniçeri Ocağı’nın kaynağını “Devşirme” sistemi ile toplanan Acemi Oğlanları Ocağında yetiştirilen gençlerin teşkil ettiği malumdur.8–20 yaşları arasında bulunan devşirmeler, gruplar halinde İstanbul’a getirilip Yeniçeri Ağası tarafından teftiş edilerek uygun görülünce özel bir deftere kaydolunduktan sonra sünnet ettirilip, ağanın padişaha arzı üzerine yüzce güzel olanlar saray için ayrılarak yetiştirilmek üzere Edirne, Yeni ve Eski Saraylarla, Galata, At Meydanı(İbrahim Paşa) ve İskender Paşa Saraylarına; gülbüz ve iri yarı olanları da yine sarayın dış hizmetleri için Bostancı Ocağına verilmektedir. Geri kalanları da 16.yüzyıl sonlarına kadar kısım kısım Anadolu ve Rumeli’deki Türk ailelerin nezdinde, yine devletin sorumlu adamlarının nezaretinde dağıtılmaktadır. Devşirmelerin Türkleştirilip İslamlaştırılması maksadıyla yapılan ve yaşlarıyla durumlarına göre 3–8 yıl kadar süren bu devreye “Türk’e Vermek” denilmektedir. Zamanla Türkçe öğrenen, memleket ve hayat şartlarına alışan, Türk aile terbiyesi alan bu gençlerin ileride katılacakları ordu saflarının hayat ve disiplinine alışmaları için toplu bir askeri eğitim almak üzere toplandıkları yerleri de Gelibolu ve İstanbul’da kurulmuş olan acemi ocağı kışlalarıdır.

Bu kışlalarda idareci ve yetiştirici elemanların nezareti altında bölüklere ayrılarak kısmen eğitim gören devşirmeler kısmen de ordunun yardımcı hizmetlerinde çalıştırılmakta belirli bir zaman sürecinin tamamlanmasından sonra Yeniçeri Ocağına naklolmaktadırlar.³⁶

Yeniçeri ocakları şu üç ana kısımdan meydana gelmektedir.

Cemaat Ortaları

Sekbanlar ve Ağa Bölükleri

³⁵ Akyüz a.g.e,(Başlangıçtan 1982’ye) s.57

³⁶ Unat,a.g.e, s.12-13

Yeniçeri Ocakları ilk defa on dördüncü yüz yılda kurulmuştur. Yeniçeriler “Bektaşî Tarikatı”na bağlıdır bu sebeple onlara “Taife-i Bektaşîyan” ya da “Zümre i Bektaşîyan” adları da verilmektedir. Yeniçeri ocakları 1826 da kapatılmıştır.³⁷

Acemi oğlanlar mektepleri esasta askeri ve bedeni birer eğitim ocağı olmakla beraber, ismen, Enderun Mektebi'nin alt odalarındaki gibi kurumsal birer öğretim de yapmaktadırlar. Bu öğretim kurumları:

Mehterhane: Askeri mızık mektebidir.

Cambazhane: Saray cambaz ve hokkabazlarını yetiştiren mekteptir.

Tophane: Top döküm ve yapımı ile ilgili askeri sanat mektebidir.

Humbarahane: Havan topu denemelerin dökümü ve yapımı ile ilgili askeri sanat mektebidir.

Tüfekhane: Tüfek yapımı ile ilgili askeri sanat mektebidir.

Kılıçhane: Kılıç ve kesici silahların yapıldığı askeri mektebidir.³⁸

2.1.4. Mesleki eğitim

Ahilik kaynağını İslam tasavvufundan almıştır. Kelime olarak kardeşlik mertlik anlamlarını karşılamaktadır.

Ahi birlikleri on üçüncü yüzyıldan itibaren çeşitli mesleklere bağlı olarak ortaya çıkan dini, iktisadi teşkilatlardır. Bu birlikler bir yandan belirli zanaat dallarında çırakların yetiştirilmesini sağlamış, diğer yandan da üretimin standart ölçülere uygun olarak yapılmasını denetlemişlerdir. Bu birliklere girenler “Ahi” denilen bir şeyhin etrafında bir tekkede toplanıp, bağlı oldukları zanaat ve ticaret işlerinde çalışmaktadırlar.

Ahi birliklerine yeni girenler hem “Ahi müridi” hem de belirli meslek dalına “ çırak” olurlar. Bu çıraklar eğitimden geçerek “kalfa” ve sonunda “usta” olurlar. Ancak usta olduktan sonra müstakil bir işyeri açabilmektedirler. Ahi birlikleri 1924'te ortadan kaldırılmış ve kurumsallaşan bu yapı kapatılmıştır.³⁹

³⁷ Akkutay,a.g.e, s.18

³⁸ Akyüz,(Başlangıçtan 1982'ye)a.g.e, s.86

³⁹ Akkutay,a.g.e, s.19

2.1.5 Yöneticilerin eğitimi

2.1.5.1.Şehzadegan Mektebi

Osmanlı hükümdarlarının yetiştirme biçimi devletin zaman zaman güçlü veya zayıf olması ile yakından ilgilidir. Hükümdarın oğlu şehzade doğunca bakımıyla uğraşan genç kızlar, çocuk süttten kesilince de Hasoda da ağalar görevlendirilirdi. Baş mürebbi sayılan en yaşlı ağaya baş lala derlerdi. Şehzade beş altı yaşında Şeyhülislam tarafından törenle derse başlatılır ve muallim sultani denen hocasına teslim edilirdi. Onunla Kur'an okumayı öğrenir Şehzadegan mektebine giderdi.⁴⁰ Bundan sonra şehzadeler ehliyetli mürebbilerin gözetiminde taşrada bir sancağa gönderilir, bu arada lalaların gözetiminde devlet işlerini teorik ve pratik esaslarıyla öğrenirlerdi.⁴¹ Onlar buldukları sancakların bağımsız yöneticileri durumundaydılar.⁴² Şehzadegan mektebi Topkapı Sarayı'nın Harem dairesinde Darüssaade Ağası'nın bulunduğu binanın üst katındadır.

Tahsil derecesi halk tabakasına ait sıbyan mektepleri ile aynıdır. Hanedana mensup kızların ve erkeklerin bir arada okudukları şüphesizdir. Çünkü buraya devam edenler yalnız padişahın çocukları; yani birbirinin kardeşi olduğu için aralarında-o zamana göre bile-kaçgöç olmazdı.⁴³

2.1.5.2. Enderun Mektebi

Enderun Mektebi Topkapı Sarayı içinde bulunan çok önemli bir eğitim kurumu idi. Bu okulun görevi, orduda ve sarayda görev alacak elemanları yetiştirmektir. Enderun Mektebine alınacak devşirmeler, başlıca Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, Galata Sarayı gibi hazırlık saraylarında yetişen acemi oğlanlar arasından özenle seçilirlerdi. Seçilen bu

⁴⁰ Akyüz, (Başlangıçtan 1993'e) a.g.e, s.82- 83

⁴¹ Nevzat Uyaroğlu, Osmanlı Kamu Yönetim Kurum ve Sistemleri İçerisinde Enderun Saray Okulu, 1989, s.62

⁴² Aydın Taneri, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, s.101

⁴³ Ergin, a.g.e, s.2

gençler, Enderun Mektebi'nde başlıca altı kademe içinde belirli yön ve seviyelerde yetişirdi.⁴⁴ Enderun Mektebi'nin aşamaları hakkında ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bilgi vereceğimizden bu bölümü muhtasar kılıyoruz.

Osmanlı devletinin gerileme ve çöküş sürecindeki tüm olumsuzluklar devletin kurumlarına da sirayet etmeye başlamıştır. Bu durum kendisini Enderun'da da göstermiştir. Osmanlı ordu teşkilatından devşirme usulü kaldırıldıktan sonra Enderun Mektebi'ne İstanbul halkının devletinin ileri gelenlerinin seçkin çocukları alınmaya başlandı. Tabii ki artık Enderun'a çocuk almada ehliyet ve kabiliyet değil, iltimas rol oynuyordu.⁴⁵ Ordu ve devlet teşkilatında en önemli görevlileri yetiştiren Enderun Mektebi, 1909 da kapatılmıştır.⁴⁶

1923'ten sonra ise Topkapı Sarayı müze ve kütüphane haline getirilerek bütün memur ve müstahdemler bu işlerle tanzih edilmişler ve bu suretle bu müessesenin beş asırlık tarihi rolüne son verilmiştir.⁴⁷ Enderun Mektebi 1850'lere kadar 79 sadrazam, 3 şeyhülislam 36 kaptan- derya ve sayısız başka önemli görevlerde bulunan devlet adamı yetiştirmiştir.⁴⁸

2.2.Yaygın Eğitim Kurumları

2.2.1. Camiler

Diğer eğitim kurumları gibi yaygın eğitim kurumları da vakıflar yoluyla kurulup yürütülmüştür.⁴⁹

Yapı olarak dini mimarı grubunun başında gelen cami; özellikle Osmanlılarda mahallenin idare merkeziydi. Kendisine verilen Arapça isimden de anlaşılacağı gibi cami, halkı toplayan veya halkın toplantı yeri manalarına gelmektedir.

⁴⁴ Akkutay, a.g.e, s.19

⁴⁵ Hasan Ali Koçer, Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923) M.E.B, İstanbul 1991, s.18

⁴⁶ Akkutay, a.g.e, s.19

⁴⁷ Ergin, a.g.e, s.18

⁴⁸ Akyüz, (Başlangıçtan 1993'e) a.g.e, s.82

⁴⁹ Akkutay, a.g.e, s.20

Bu yüzden içtimai müesseselerimizin başında gelen camiler hem ibadet yeri, hem de cemaatin toplu bulunması sebebiyle memleket, muhit ve mahalleye ait işlerin görüşülüp karara bağlandığı yerd.

Bundan başka özellikle büyük camilerin yanına sebil, imaret, darü's şifa gibi sivil ve sosyal vazifelerin görüldüğü binalar yapılırdı. Bu haliyle bunlar bir külliye meydana getiriler yeni bir mahallenin kurulmasına yardım ederdi.⁵⁰

Camiler siyasi konularında konuşulduğu, cemaate açıklandığı yerlerdi de. Halkı milli bir mesele karşısında bilinçlendirmek, onun moralini yükseltmek için camilerden yararlanılmıştır.⁵¹

2.2.2. Tekkeler ve zaviyeler:

İslam kültür tarihinde önemli bir yeri bulunan tekkeler, tasavvuf düşüncesinin anlayış ve terbiyesinin işlendiği, derinleştirildiği ve halka takdim edildiği yerlerdir. Osmanlılar tekke düşüncesini sistemleştirmek, müesseseleştirmek ve bu düşünceyi çeşitli yol ve teşkilatlarla cemiyete aktarmak hususunda önemli görevler ifa etmişlerdir. Bu anlayıştan hareketledir ki daha önceki Müslüman devletlerin tekke ve zaviye şeyhlerini korumaları an'a nesi Osmanlılarda da aynen devam etmiştir. Çeşitli yönleriyle insanlığa hizmette bulunan tekkeler tamamıyla vakıflara bağlıydılar.⁵²

Osmanlı hükümdarları, dini bir sıfatı olan şeyh, fakih, derviş denen kimselere zaviye kurmaları için bir yeri vakıf ya da mülk olarak bağışlar, onlara bir belge verirlerdi. Vakfedilen yerler genellikle halkı dağılmış boş alanlar ve dağ başlarında sahipsiz topraklardı. Köyünden ayrılmış “garip”ler buralara yerleşmek için gönderilir, zaviyelerde bu gaza ve yerleşme faaliyetine katkıda bulunurlardı.⁵³

Osmanlı topraklarının her tarafına yayılmış olan hankah, tekke ve zaviyelerin eğitim öğretim faaliyetlerinde buldukları söylenebilir. Buralarda tarikat adap ve erkânının yanında hadiselere ibretli bir nazarla bakmak Kur'an ve Hadisi deruni bir anlayışla okumak

⁵⁰ Ziya Kazıcı, İslami ve Sosyal Açıdan Vakıflar, Milli Eğitim Yayınevi, 1985, s.105

⁵¹ Akyüz,(Başlangıçtan 1933'e) a.g.e s.91,92

⁵² Kazıcı, a.g.e, s.111-114

⁵³ Akyüz(Başlangıçtan 1933'e) a.g.e,92

telkin edilirdi. İslam maarif tarihinde bu anlayışla tekke ve zaviyelerde hadis okutulduğu hatta tefsirlerin yazıldığı bilinmektedir. Tekke ve zaviyeler 1925'te çıkan bir kanunla kapatıldılar.⁵⁴

2.2.3.Kütüphaneler

Daha önce kurulan birçok İslam ülkelerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de başta sultan ve sadrazamlar olmak üzere hayırsever kimseler tarafından cami, medrese etrafına veya özel suretle yaptırılan binalarda pek çok kütüphane kurulmuş ve bunların bakım ve yönetimi için vakıflar tesis edilmiştir. Birer kültür müessesesi olan kütüphaneler yüz yıllarca kurucuların vakfiyelerinde koydukları şartlar doğrultusunda mütevelliler tarafından yönetilmişlerdir.⁵⁵

2.2.4. Enderun Saray Mektebi ile saray dışındaki eğitim kurumlarının karşılaştırması

Osmanlı sarayı dışındaki eğitim kurumlarına genel olarak baktığımız zaman vakıf sisteminin ön planda olduğunu, maddi durumu iyi bir noktaya ulaşan ya da İslamiyet'e ait anlayış çerçevesinde hayır kurumların yardım eden, ölümden sonra amel defterlerinin kapanmasını istemeyen toplumun her kesiminden insanın vakfiyeler kurduğu veya kurulan vakfiyelere yardım ederek belirli vakıf şartnameleri doğrultusunda bunların yaşatılması için ellerinden geleni yaptıklarını görüyoruz.

Tekke ve zaviyelerin Anadolu coğrafyasındaki kuruluş mantığının Anadolu'nun İslamlaşmasını sağlamak temelleri üzerine oturtulduğunu görüyoruz. Anadolu'da İslamiyet'in pekiştirildiği dönemlerde de tarikat edep ve ahlakından hareketle İslami ilimlere ait olan tefsir hadis, fıkıh eğitiminin verildiği gözler önüne serilmektedir.

Sıbyan mekteplerinde temel amaç İslamiyet'e ait temel bilgilerin verilmesidir. Yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi bu mekteplerde görev yapanlar halkın sosyo-kültürel olgularıyla iç içe oldukları için içinde buldukları dönem itibarıyla halkın teveccühüne de mazhar olmuşlardır.

⁵⁴ Baltacı, a.g.e, s.18

⁵⁵ Nazif Öztürk, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde VAKIF MÜESSESESİ, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara,1995, s.391

Saray dışındaki eğitim kurumlarında gerek örgün ve gerekse yaygın eğitim kurumlarında verilen eğitimin temel çerçevesi Fatih dönemi medrese anlayışını kısmen kabul etsek dedin olgusudur. Kültürleştirme faaliyeti çerçevesinde talebelere hiçbir çalışma yapılmadığını, güzel sanatlar üzerinde durulmadığını, bilimsel faaliyetler konusunda ciddi çalışmaların yapılmadığını gözlemliyoruz. İlerleyen konularımızda da göreceğimiz üzere Saray mektebi'nde spordan, sanatsal faaliyetlere, müzik eğitiminden kültürleştirme faaliyetlerine yönetici insanı nasıl yetiştiririz fikri üzerinde kafa kafaya verilerek ciddi çalışmalar gerçekteştirilmiş, topluma her yönüyle örnek olabilecek insanların ilgi ve istidatları keşfedilerek bu yönde eğitim metotları çerçevesinde eğitildiklerini görüyoruz.

3. ENDERUN SARAY OKULU VE EĞİTİM YÖNETİMİ

3.1. Osmanlı Saray Teşkilatına Genel Bakış

Bursa fethedilip merkez haline getirilmeden önce, Osmanoğulları'na ait özel bir saray yoktu. Osmanlı beyi, diğer emirler gibi kendi ailesi halkı ile birlikte bir evde oturur, beyliğin ileri gelenlerini ve tebaasını burada kabul ederdi. İşler, bu mütevazı evde görüşülürdü. Bu şekildeki bir ikametgâhın, muhafız vs. gibi fazla sayıda yardımcı kimselere de ihtiyacı yoktu. İstanbul'un fethi ile Osmanlı'da ciddi bir teşkilatlanma süreci başlamıştır. Bu sebeple Osmanlı hükümdarlarının meydana getirdiği saray içi (Enderun ve Birun Teşkilatı) ve saray dışı merkezi örgütü imparatorluğun en gelişmiş olduğu dönemlerde kalabalık ve ayrıntılı olarak düzenlenmiş bir örgüttür.

Osmanlı devletinin kuruluşundan sonra saray teşkilatı da diğer müesseseler gibi gelişme gösterdi. Bursa ve Edirne saraylarından sonra, İstanbul 'un fethi üzerine bugünkü İstanbul üniversitesi merkez binasının bulunduğu yerde, Fatih Sultan Mehmet tarafından Saray-Atik denilen eski saray kuruldu. Daha sonra da Fatih tarafından Saray-ı Cedîd adı verilen Topkapı Sarayı yaptırıldı⁵⁶.

Osmanlı devletinde saray teşkilatı üç kısımdan meydana gelmektedir.

- 1.Birun adı verilen dış kısım
- 2.Harem-i hümayun
- 3.Enderun adı verilen iç kısım

3.1.1.Birun halkı

Sarayın birun adı verilen kısmı sarayın dışı, yani Babüs'saade haricindeki teşkilatıdır. Sarayın bu birun teşkilatı işleri çeşitli olduğundan, her birinin memurları da ayrı ayrı sınıflardandı. Burada hizmet eden ilmiye sınıfı ile ağayan-ı birun; yani dış ağalar sarayın harem ve enderun kısmının haricindeki yerlerde dairelerde oturup işlerini görürüler akşamları evlerine giderlerdi.

⁵⁶ Uyaroğlu, a.g.e. s.38

Bunlar enderun ağaları gibi sıkı bir disipline tabi olmadıkları gibi sarayda yatıp kalkmaya mecbur da değillerdi. Arzu edenler sakal da salıverirlerdi. Birun teşkilatına ait tayinler sade-ı azam tarafından yapılırdı.⁵⁷

Birun halkı altı kısımda incelenebilir.

a)Ulema sınıfı

Padişah hocaları

Hekimbaşılar

Cerrahbaşılar

Kehhalbaşları(Göz hekimleri)

Müneccimbaşılar

Hünkâr imamları

B)Eminler sınıfı:

Şehremini

Matbah-ı amire emini

Darphane emini

Arpa emini

C)Rikab ağaları ile Müteferrika ve Baltacılar

Yeniçeri ağaları

Emir-i alem

Kapıcılar kethüdası

Kapıcıbaşılar

Çavuşbaşı

Şikâr ağaları

Emir-i ahur

Çaşnigirbaşı

Cebecibaşı

Top arabacıbaşı

⁵⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, T.T.K, Ankara,1984, s.358

d) Mütferrik Hizmet Bölükleri

Peykler

Saray şatırları

Rikab solakları

Âlem mehterleri

Çadır mehterleri

Sim sakalar

Matbah-ı Amire aşçıları

Hassa Kiler bölükleri

Hassa çamaşırcıları

Hassa terzileri

Ehil-i Hiref

e)Bostancı Ocağı:

Topkapı Sarayı içindeki bahçelerde, saray dışındaki bahçe ve bostanlarda padişah ve saray hizmetindeki kayıklarda çalışan insanlardan meydana gelen geniş teşkilatlı bir ocaktı. Saray içinde ve dışında dağınık yerlerde hizmet ettikleri için “Has bahçe fertleri ve Hassa bostanları fertleri” olmak üzere iki gruba ayrılmışlar.

f) İstabl-ı Amire veya Has Ahur

Teşkilatın en büyük amiri Emir-i Ahur ağaydı. 16. yüz yılın ortalarında Has ahurun memur sınıfı şunlardan oluşmuştur.

Birinci mirahur

İkinci mirahur

Has kethüda

Beygir kethüdası

Has rahvan

Kürsidar

Odabaşı⁵⁸

⁵⁸ Akkutay, a.g.e, s.4

3.1.2.Harem halkı

Harem denildiğinde iki unsur akla gelmelidir. Bunlardan birincisi hükümdar ve hükümdarın efradı, ikincisi ise hükümdar ve hükümdar ailesine hizmette bulunan cariyelerdir.

Hükümdarın özel hayatının geçtiği mekândır. Kendisi ve ailesi burada yaşar. Valide sultan, Haseki sultan, veliaht ve şehzadeler yani hükümdarın annesi, karıları, kızları oğulları ve kardeşleri buradadır. Hükümdarın ailesinin tüm kadınları burada değildir. Osmanlı sultanları başlangıçta komşu devlet hükümdarlarının kızlarıyla evleniyordu. XVI. yüzyılda artık cariyeleri nikâhları altına almaya başladılar. Bundan sonra da haremın önemi daha da artmış olmalıdır.⁵⁹

Harem girilmesi memnu olan yer manasına geldiği gibi buna kıyasen kadınların ikamet ettikleri daireye ve bizzat kadınlara da âlem olmuştur. Eskiden harem ve selamlık diye ikiye ayrılan saray ve konakların, girilmesi memnu olan harem kısmı kadınların ikametına mahsustu. Sarayın harem dairesindeki kadınlar, “harem ağaları” denilen siyah hadım ağalarının nezaretleri altında idiler; sarayın kadınlar kısmından başka enderun kısmına da “Harem-i hümayun” denilirdi.

Muhtelif ırktan seçme güzel kadınları ihtiva eden sarayın harem dairesi cariyeleri, ya saray için İstanbul gümrük emini vasıtasıyla satın alınanlardan ya da sultanlarla devlet ricali Kırım hanı ve valilerin takdim ettikleri seçme kadınlardan mürekkepti. Bunlar itina ile saray terbiyesi denilen usul ve kaide altında yetiştirilirdi; gerek satın alınsın ve gerekse hediye edilmiş olsun, saraya gelen kızlar mutlak suretle mütehasıs bir kadın tarafından muayene edilirdi ve ondan sonra matluba muvafık iseler kabul olunurlardı

Saraya yeni alınan cariyelere Müslüman ayin ve erkânı öğretilir ve okuyup yazdırılırdı. Bundan başka istidat ve kabiliyetlerine göre musiki, biçki, dikiş, nakış, oyunlar gösterilirdi. Bu ilk devirlere acemilik derlerdi. Bundan sonra acemiler, cariyeye, şagird, usta ve gedikliler

⁵⁹ İlber Ortaylı, Türkiye İdare Tarihi, Doğan Basımevi, Ankara,1979, s.140-141

olmak üzere beş dereceye çıkarlardı. Saray kadınlarının en yüksek derecelisine kadın efendi denilip ondan bir derece aşağı gedikliler gelirdi.

Gedikliler mutlak suretle bir vazife ile muvazzaf ve hizmeti muayyen olan padişahın şahsi hizmetine bakan cariyelerdi. Her birisinin bir unvanı vardı; mesela bunlardan sofraya bakana çaşnigir usta, çamaşır hizmetine bakana çamaşır usta denilirdi.⁶⁰

3.1.3. Enderun halkı

Topkapı Sarayı'nın enderun kısmında hizmet edenlere enderun halkı denilirdi. Enderun sarayın üçüncü kapısı olan Babüssa'ade de başlar. Bu kapıdan sonra birçok kasırlar, enderunluların oturmalarına mahsus daireler, kütüphaneler, camiler, talimhane ve meşkhane denilen mektepler vardı. Divan-ı Hümayun müzakereleri, elçi kabulleri, bayramlaşmalar, kapıkulu askerlerine maaş dağıtımını hep buradan olurdu.⁶¹

Enderunda vazife alanların hepsi kapı ağasının emrinde idiler. Kapı ağası; yani Babüssa'ade ağasının mahiyetinde dört içağası vardı. Kapı ağasının mahiyetinde bulunan ak ağalar her gece yatsı namazından sonra, koğuşlarda yabancı kimse kalıp kalmadığını araştırırlar arada bir(Hu!) diye bağırırlardı. Orta kapı her gece yatsı namazından sonra kapanır sabah ezanına kadar açılmazdı.

Kapı ağalarından devletin büyük memuriyetine geçenler vardı. Mesih Paşa, Hadım Ali Paşa, Koca Mustafa Paşa, Hadım Sinan Paşa isimindeki sadrazamlar kapı ağalığından bu makama yükselmişlerdir.⁶² Padişahla sarayda birinci derecede temasta bulunanlardan başka itibarlı yeri olan birçok kimse vardı. Ama bunların padişahla temas ve münasebetleri hususi günlerde olurdu ki bunların nüfuz ve şerefleri ikinci derece de idi.⁶³

⁶⁰ Uzunçarşılı, a.g.e.(S.T) s.147,148

⁶¹ Uyaroğlu, a.g.e, s.42

⁶² Ali Seydi Bey, Teşrifat ve Teşkilatımız, Kervan Kitapçılık, s.204

⁶³ Ali Seydi Bey, a.g.e, s,115

Üzerinde ayrıntılı olarak duracağımız bu saray görevlilerini şunlardır: silahdarağa, baş çuhadarağa, peşkir, anahtar, tülbent ağaları, imrahor ağalar, doğancıbaşı, şahincibaşı, çakırbaşı, hasekiler, hekimbaşı.

3.2.Enderun Saray Okulu

Osmanlı devletinin dört yüz çadırılık bir aşiretten dünyaya yön veren bir imparatorluk haline nasıl geldiğini incelemeye çalıştığımızda bunun temelinde Fatih Sultan Mehmet tarafından sistemleştirilen Enderun Saray Mektebi'nin varlığını gözlemliyoruz. Zira bu okul Osmanlı tarihinde yönetici yetiştirmek amacıyla kurulmuş olan bir okuldur.

Okulun kuruluş mantığı içerisinde en iyi ve en bilgili asker, devlet kademesinde yönetici konumda olacak olan en iyi insanı yetiştirmek amaçlanmıştır. İşte bu amaçla kurulan okulun devlet içerisinde ne kadar büyük bir fonksiyon arz ettiği en çok da Osmanlı devletinin yükselme döneminde gözlenmektedir. Enderun klasik medrese anlayışının çok çok üzerinde bilim sanat ve edebiyatın talebelere en iyi şekilde öğretildiği bir bilim merkezidir de.

Genellikle aileleriyle hiçbir ilgisi kalmayan, devşirilmek için alınan çocukların Enderun'a alınmadan önce belli bir alt eğitimden geçmiş olmaları gerekmektedir. Hıristiyan ailelerden devşirilen çocuklar Türk aileleri yanında Türkçeyi İslami esasları ve adabı öğrenir, daha sonra Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı, Galata Saray'da bedeni ve ruhi kabiliyetlerini geliştirecek dersler ve talimler görmektedir. Bunlara acemi oğlanları denilirdi. Acemi oğlanları buradaki belirli talim ve terbiyeden sonra "çıkma" adıyla ayrılarak çeşitli askeri birlikler içine dağıtılır, üstün yetenekli olanlar ise daha yüksek seviye bir eğitime tabi tutulmak için Enderun'a alınırdı.⁶⁴ Seçilen bu gençler sistemleştirilmiş olan eğitim çerçevesi etrafında altı kademe içerisinde değerlendirildi. Bu kademeleri şu başlıklar altında kısaca ifade etmeye çalışalım.

Küçük ve Büyük Oda: Eğitim öğretimin bu kademesinde talebeler içinde buldukları saray olan Topkapı Sarayı'nın tüm kural ve kaidelerini öğrenirlerdi.

⁶⁴ İslam Ansiklopedisi, Enderun maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cild:11, s.186

Bir yandan öğrenimlerini sürdüren talebeler bir yandan da saray içersinde çeşitli hizmetlerde bulunurlardı.

Doğancı Koğuşu: Padişah ava çıktığı zaman saraya gelen avcıların saraya getirdikleri av hayvanlarını değerlendirir, gerekiyorsa gelenlere bahşişler vererek avcılarını onure ederlerdi. Sultan avdan döndüğünde ise bu av hayvanlarını sultana sunarlardı.

Seferli Koğuşu: Bu koğuşa ulaşabilen talebe artık bir Osmanlı subayı sayılırdı. Seferli koğuşunun amiri “Saray kethüdası” denilen albaydır. Hükümdarın çamaşırıların yıkayıp temizlenmesi, güzel bir şekilde katlanması yine bu odada bulunanlarının görevleri arasındadır. Namazını kılmak isteyen hükümdarın seccadesini ilgili yerden alan seferli ağası camiye giderek yere serer ve padişahın önce bir kez yüzünü seccadeye sürerek seccadeyi kontrol ederdi.⁶⁵

Kiler Koğuşu: Bu koğuşun içoğlanları padişahın yiyecek ve içeceğini muhafaza ederlerdi. Geceleri sarayın ışıklandırılması da bu koğuş efradının vazifesi idi; şamdanları temizlerler, mumlarını dikerler, yanan mumun kömürleşen fitillerini hususi ve altından yapılmış bir makasla keserlerdi. En büyük zabitlerinin unvanı “peşkir ağası” idi.

Hazine Odası: bu koğuşun içoğlanları hanedan hazinesinin muhafızları idi ve hazine muhafaza edilen padişahın esvaplarına bakarlardı. Bu koğuşun en büyük zabiti “giyim başı” unvanını taşırdı.

Hasoda: Bu koğuşun içoğlanlarının vazifesi temizlik hizmeti ve padişahın her gün yanında bulunarak doğrudan şahsına hizmet etmek idi. Hasodanın ve bütün Enderun’un en büyük zabiti “silahdarağa” idi.⁶⁶

Enderun Mektebi’nin tahsil müddeti on dört senedir. Mektebin talebesine “ağa” denir.⁶⁷ Okulu bitirenler iyi konuşan, dürüst ve çelebi kimseler olacaklardı. Okulun ders listesinde;

⁶⁵ Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Yapraklar, M.E.B, 1969, İstanbul, s.257

⁶⁶ Reşat Ekrem Koçu, Osmanlı Sarayında Enderun Teşkilatı, Hayat Tarih Mecmuası, 1972, İstanbul, C:2, S:7, s.32

⁶⁷ Nafi Atuf, Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi 1930, s, 3

Türkçe, Arapça, Farsça, Türk ve Fars Edebiyatı, Arapça, dil bilgisi, ses bilgisi, Kur'an ve yorumu, İslam dini, hukuk ve Türk tarihi, müzik, matematik dersleri bulunuyordu.⁶⁸

3.2.1 Enderun Saray Okulu'nun kuruluşu

Enderun Mektebi devletin kudretini korumaya kabiliyetli kapıkulu sınıfını yetiştirmek için kurulmuştu. Bu kuruluş odalar halinde ve çeşitli kademelerde eğitim öğretim faaliyeti yürütüyordu. Talebeleri acemi oğlanlar arasından seçilen bu mektep Osmanlı eğitim sisteminin elit kadro eğitimi bölümünü meydana getiriyordu. Enderun Mektebi'nin kurulduğu güne kadar ona benzer başka bir kuruluş yoktu.

Selçuklularda ve Avrupa'da hanedan mensuplarının özel itinaya dayalı öğrenim gördükleri mevcut ise de Enderun Mektebi'nin eğitim sistemi bunlardan tamamen farklıydı.⁶⁹

Enderun Mektebinin kuruluşu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ali Seydi Bey'e göre: Bir saray mektebi kurulma fikri ilk olarak Hüdavendigâr Gazi zamanında ortaya çıkar. Padişah Edirne'de yaptırdığı sarayda hizmet edenlere eğitim ve öğretim vermek maksadıyla birer hazine ve kiler koğuşları yaptırmıştır.⁷⁰

İsmail Hakkı Baykal'da Enderun saray teşrifatinin başlangıcı olarak II. Murat'ı kabul eder.⁷¹ Fatih Sultan Mehmet'in bizzat bulunduğu Belgrat ve Boğdan seferlerinde Enderunluların kılıç çekerek padişahın uğruna şehit olmaları kendileri hakkındaki teveccühü ziyadesiyle artırmış, bundan sonra Enderunluların sayıları çoğaltılmış ve mektep umumi bir mahiyet almıştır.⁷²

Yukarıdaki bilgiler ışığında. Enderun Saray Mektebi'nin II. Murat zamanında kurulmuş olduğunu sistemin tam anlamıyla kurumsallaşmasının Fatih Sultan Mehmet zamanında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

⁶⁸ Uyaroğlu, a.g.e, s.60

⁶⁹ Akkutay, a.g.e, s.25

⁷⁰ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.129

⁷¹ İsmail. H.Baykal, Enderun Mektebi Tarihi, Halk Basımevi, İstanbul, 1953, s.18

⁷² Ali Seydi Bey, a.g.e, s.130

3.2.2. Enderun Saray Okulu'nun gelişimi

“Fatih Sultan Mehmet, babası İkinci Sultan Murat devrinden kalma Enderun teşkilatını genişletmekle beraber İstanbul'un fethinden sonra Edirne Sarayı teşkilatını hiç bozmaksızın seçtiği bazı Enderunlu gılmanlarla İstanbul'a gelmiş ve mevcut Bizanslılardan kalma saraya yerleşmişti ki bu, fakat bu saray zamanla ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmişti. Enderun Mektebi içerisindeki bu sayı artışı Osmanlının büyümesi ile doğru orantılıdır. Zira Fatih Sultan Mehmed Han Enderunlulardan görmüş olduğu bağlılıktan daha fazla faydalanmak istiyordu. İşte bu sebeple hem Osmanlının büyümesini hem de devlete faydalı insanları yetiştirmek amacıyla geniş bir eğitim teşkilatı oluşturmak istemiştir.”⁷³

Fatih Sultan Mehmed Han Edirne Sarayı'nda uygulanan tahsil, terbiye ve teşkilatı temel olarak -uygulanan yöntemler aynen tatbik edilmek üzere- Topkapı Sarayı yapılırken daireler yaptırmış burada okuyanlara gözcülük ve gelişmelerini temin etmek için hazine ve bilgili kişilerden bir Encümen-i Daniş(İlim Adamları Kurulu) kurulmasını sağlamıştır. Okuyucuların hevesini artırmak için de kapısına (Darül-İlm)levhasını astırmıştır. İkinci Sultan Beyazıt bu mektepten çıkanlara müezzinbaşılık, berberbaşılık, tüfenkçibaşılık, lalabaşılık ve özengi ağalığı gibi memuriyetler vermiş ve öğretmenlerin sayısını, kitapların miktarını artırmıştır.⁷⁴

Enderun Mektebi'nin tarihini gözden geçirdiğimiz zaman talim hayatına ait gelişmelerde öncelikli olarak Galatasaray Mektebi'nin açılışı gözümüze çarpar. Fatih Sultan Mehmet'in açmış olduğu Enderun saray mektebi içerisinde görülen eksiklikler oğlu II. Sultan Beyazıt tarafından giderilmeye çalışılmıştır.⁷⁵

3.2.3. Enderun Saray Okulu'nun niteliğinin bozulması ve kapanışı

Enderun Osmanlı'ya kul yetiştirmek amacıyla kurulmuş olan bir kurumdur. Kapı kulu dendiği zaman aklımıza gelen ilk unsur sadakattir.

⁷³ Baykal, a.g.e, s.29–30

⁷⁴ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.130

⁷⁵ Baykal, a.g.e, s.98

Özellikle fetih politikasının yoğunlaştığı bölgelerden devşirilen talebelerde liyakat hep ön planda olmuştur. Değişen dünya düzeni, içersinde sosyal ve siyasal hadiseler de bir manada seyirci kalan Osmanlı Devletinde sosyal devlet anlayışı zamanla özelliğini kaybetmeye başlayınca Enderun'da ve devşirme sisteminde büyük aksaklıklar kendini göstermiştir.

Enderun-u Hümayun mektebinin tahsil usulü II. Mahmut devrine kadar sürmüş, Yeniçeri Ocağı lağvedilerek yerine teşkil olunan Nizam- Cedid'in takım ve bölüklerine küçük ve büyük subay olarak Enderunluların tayini üzerine Enderun okulunun önemi azalmıştır. Daha sonra açılan Mekteb-i Harbiye ile öteki okulların birbiri ardı sıra açılması Enderun okullarının tahsil süresini ikinci dereceye düşürmüştür.⁷⁶

Sultan Abdülmecid(1839–1861) Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırınca oraya taşınmıştır. Bundan sonraki dönem Enderun Mektebi'nin zayıflamaya başladığı dönem olmuş ve. Enderun gereken nitelikte insan yetiştiremez duruma düşmüştür. Bu dönemde hırka-i saadet ve hazine hümayunu görevleri hazine kethüdasına bırakılmıştır. II. Abdülhamid zamanında(1876–1909)ise Enderun tamamen ihmal edilerek önemini kaybetmiştir.

1 Temmuz 1909 tarihinde bir kararname ile bir talimatname yayınlanarak Enderun Mektebi lağvedilmiştir. Aynı zamanda Hasoda, Hazine odası, seferli koğuşları adları ve vazifeleriyle birlikte kaldırılmıştır.

Buralarda çalışanların öğretmenlerden akait ve Kur'an- Kerim öğrenmeleri için cumadan başka her gün bir veya iki ders almaları, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeleri, talimatnamede ayrıca açıklanmıştır. Yine Enderun-u Hümayun müstahdemlerinin vazife-i asliyelerini hanel gelmemek üzere arzu ettikleri mekteplere devamına devamlarına müsaade edilmiştir.⁷⁷

⁷⁶Ali Seydi Bey, a.g.e, s.132

⁷⁷ Akkutay, a.g.e, s.29

3.2.4.Devşirmenin tanımı, amaçları, esasları

Devşirme toplama anlamına gelir.“Devşirme Kanunu”nu tebaadan olan Hıristiyan çocukların “yeniçeri” yapılmak üzere toplanmalar demektir. Fakat bu yalnızca yeniçeriliğe de bağlı kalmamıştır. Toplanan çocukların bazıları yetiştirildikten sonra saraya alınmıştır. Buradan da Kapıkulu Süvarisi Ocağı’na verilmişler ve bir kısmı da saraya yükselerek yeniçeri ağası, beylerbeyi ve vezir olarak hizmete girmişlerdir.⁷⁸

Osmanlıların Orhan Bey zamanında sınırlarını genişletmeleri, Avrupa’ya geçmeleri, bu yeni devletin askeri güce olan ihtiyaçlarını artırmıştı. Fetihçi ırkın azlığı giderek tükenme olasılığının bulunması kuruluş devrinin yetenekli devlet adamlarına savaşlarda esir düşen Hıristiyanlardan devletin ganimet hakkı olan 1/5 bölümünün İslamlaştırılarak ordu hizmetine alınması düşüncesini ilham etmiş olmalıdır.⁷⁹ Aşıkpaşaoğlu tarihinde devşirme meselesinin doğuşu şu şekilde ifade edilmiştir:

“Bir gün Karaman ilinden Kara Rüstem derler bir bilgiç kişi geldi. Kazasker olan Çandarlı Halil’e geldi. Dedi ki: “Efendi! Bunca hanlık malını niçin ziyan edersiniz?” Kadı “O dediğin mal hangi maldır” diye sordu. “İşte bu esirlerdir ki gaziler alırlar, Tanrı buyruğunda bunların beşte biri hanındır. Niçin almazsınız” dedi Kazasker bunu hana arz etti. Han, “Tanrı buyruğu neyse yap” dedi.

Kendi Gelibolu da oturdu, her esirden 25 akçe aldı. Bu yeni iş iki bilgiçin tedbiridir. Biri Çandarlı Halil, diğeri Karamanlı Kara Rüstem. Gazi Evrenus’a ısmarladılar. Akınından elde edilen esirlerin beşte birini al dediler. Beş esiri olmayanın her esirinden 25 akça al dediler. Bu tertip üzerine Evrenus de bir kadı tayin etti. Hayli oğlanlar toplandı.

Hana getirdiler. Halil dedi ki: “Bunları Türklere verelim. Türkçe öğrensinler. Bunları da Çeri yapalım.”⁸⁰

⁷⁸ Akkutay, a.g.e, s.35

⁷⁹ Üçok, Mumcu, a.g.e s.200

⁸⁰ H.Nihal Atsız; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.58

Böylece Acemi Oğlanlar Ocağı XIV. Yüzyılın son yarısı içinde ulemadan olan Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa tarafından I. Murat'ın hükümdarlığı zamanında kurulmuştur.

Devşirme kanunun ana maddesi, yeniçeri yapılmak üzere akıncı gazilerden alınan pençik oğlanları yerine, padişahın Rumeli ve Anadolu'daki Hıristiyan tebaasının çocuklarından oğlan devşirmektir. Bu kanun hem Yeniçeri Ocağı'na hem sürekli olarak bir insan kaynağı sağlamış, hem de fatih olarak girip yerleşen Türkler müstesna, ahalisi hemen baştanbaca Hıristiyan olan Rumeli'nin yavaş yavaş İslamlaşmasını sağlıyordu.⁸¹

Kozmopolit bir görüş arz eden Osmanlı camiası içinde yer alan çeşitli milliyet ve dinlere mensup kavimleri büyük bir incelik ve maharetle bir arada tutmayı onları sulh, sükûn içinde idare etmeyi başaramıştır. Öyle ki bu çeşitli din ve milliyetlere mensup toplulukların hepsini kuvvetli bir küldür politikası ve adil bir devlet idaresi sayesinde tek bir potada, Türk İslam potasında eritmiş ve bunları Osmanlı kalıbına dökmüştür.

Bu sayede idaremiz altındaki insanlar “Ben Arabım, ben Sırbım; ben Karadağlıyım, ben Hıristiyan'ım, Ben Müslüman'ım” dememiş” Ben Osmanlıyım” demiş ve Osmanlı olduğu şuurunu bütün benliği ile idrak edebilmiştir. Bunun en açık misali uzun zaman zaferden zafere ulaştıran Osmanlı ordusunun en önemli kanadı olan yeniçeri teşkilatıdır.

Yeniçeri içerisinde Osmanlı ordusu saflarında küffara karşı büyük kahramanlıklar gösterip temayüz ederek yüksek kumanda ve devlet adamlığı mevkilerine yükselip tarihte ün yapmış kimseler az değildir.” Ben Osmanlıyım, ben Müslüman'ım demişlerdir. Ve benlikleri böyle bir ideoloji, Osmanlı ideolojisi ile yoğrulmuştur. Ancak önemle belirtmek gerekir ki bu kolay bir iş değildir. Bunun için kuvvetli bir kültür eğitimi lazımdır. İşte atalarımız; yani Türkler bunu yapabilmişlerdir. Bazılarının iddia ettiği gibi devlet kurma ve idare etme sanat ve kabiliyetine sahip olmayan bir milletin çocuklarının böylesi, ne zor bir işi çeşitli kavimleri tek bir fikir Osmanlılık ve Müslümanlık ideolojisi etrafında birleştirip devleti kuvvetlendirmesine ve idare ederek başarabilmesine imkân var mıdır?⁸²

⁸¹ Reşad Ekrem Koçu, Yeniçeriler, Koçu Yayınları, İstanbul, 1964, s.25

⁸² Uyaroğlu, a.g.e, s.73

1402 yılında gerçekleşen, Osmanlının Fetret Devri diye bilinen ve Yıldırım Beyazıt'ın çocukları arasında meydana gelen taht kavgalarına neden olarak, sıkıntılı bir evre geçirmesiyle sonuçlanan Ankara savaşı sonrasında, Osmanlının bir süre yürütmüş olduğu fetih hareketlerine yönelememesi ve elde edilen yerlerin elden çıkmaya başlaması üzerine Sultan II. Murat Han zamanında devşirme kanunu ile Rumeli civarındaki Müslüman olmayan tebaanın evladından faydalanmak uygun görülmüştür. Çıkarılan bu kanunla hem asker ihtiyacı karşılamak amaçlanmış hem de buralardaki halkın uzun vadede Müslümanlığı kabul etmesi amaçlanmıştır.⁸³ Devşirme seçiminin esaslarını iki yönden değerlendirebiliriz:

3.2.4.1 İnsan kaynağı yönüyle devşirme işlemi

Devşirme kanununa göre devşirme yaşı 8 ile 18 yaşları arasındadır. Elbette her yüzyılın önemli bir hastalığı diyebileceğimiz rüşvet suiistimal ve hile bu noktada da kendisini göstermiştir.11-12 yaşındaki çocuklar evli gösterilirdi; bu hileli nikâhlarla oğlanın devşirilmesi önlenirdi. Bazı Hıristiyanlar da devşirmelik çağındaki güzel oğullarını sünnet ettirirlerdi.

“Biz Hıristiyan'ız; ama oğlumuz İslam dinini kabul etti” derlerdi. Sünnetli oğlan göstermelik Müslüman adı ile yine kiliseye giderdi. Bu gibi ahvalde de rüşvet kadı efendiye yedirilirdi. Devşirme memuru gelince,“Hidayete erişti Müslüman oldu, Müslüman'ı devşirmek olmaz” diye güya din gayretiyle pür celadet oğlanı korumaya çalışırdı.

Bu usule de bilhassa Bosnalılar başvururlardı. Bosnalılar hem yüz hem vücut güzellikleri ile hem de ahlak mertlikleri ile tanınmışlardı. Ne zaman oğlan devşirilecek olsa ilk hatırlanan yer Bosna olurdu. Sünnetli oğlana, Müslümanlığa alamet olarak bir de Müslüman poturu giydirirlerdi, bunlara sünnetli oğlan yahut potur oğlanı denilirdi. Oğlan devşirmeye memur olanlar, devşirilen oğlanları sürü sürü Edirne'ye götüren sürücü ağaları, sürücü ağaları yanındaki muhafızlar, devşirme bölgesindeki valiler, sancak beyleri, kadılar,

⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, Türk Tarih Kurumu, 1943, Ankara C:I. s.13

tımarlı sipahiler, papazlar köy ağaları çorbacıları, devşirmelik çağında oğlu olanlar, devşirme vazifelerini türlü türlü suiistimal edebilirlerdi. Meydana çıkıp yakalandıkları zaman da suçun derecesine göre dayakla, memuriyetten azille, zindana atılmakla ve nihayet ölümle tecziye edilirdi.⁸⁴

Devşirme memurunun eline fermanın başka Yeniçeri ağası tarafından mühürlü ve tamamen ferman mealinde bir mektup verilmek usuldendi.

Devşirme işine sahtekârlığın karıştığına dair çeşitli örneklerde mevcuttur; Mesela 963 Şevval 1556 Ağustos tarihinde sahte bir fermanla Trabzon'dan oğlan devşirmeye kalkan Behram isimli bir şahıs ile ona ferman yazan Kıyas ve fermanın tuğrasını çeken Nasuh isimlerindeki adamların birer elleri kesilmişti.⁸⁵

Devşirme işlevi sadece Bulgar, Arnavut ve Boşnaklardan icra edilirdi. İlerleyen zaman süreçlerinde Boşnaklar toplu olarak din değiştirip Müslüman olunca Boşnakların devşirilme işlevine bir süre ara verilmiştir. Boşnakların padişahın huzuruna çıkıp devşirmek için bu bölgeye yeniden turnacıbaşı ağalarının gönderilmesi isteği padişaha arz olunca dönemin padişahı Fatih Sultan Mehmet han zamanında Boşnakların ricasıyla devşirilmesine icazet çıkmıştır.

En çok devşirme işlevinin gerçekleştiği yerleri şu şekilde ifade edebiliriz. Üsküp, İştik, Köstendil, Prizzen, Görüce, Samakov, Prebol, Taşlıca, Ereğli, Kasrı, Yanya, Pirlipe, İškodra, Ohri, Dukalin, Kırçova, Foça, Novesin, Nüveprespe, Hupışta, Bihlişte, Akçakale.

Devşirme işlevinin yapılmayacağı yerleri ise şu şekilde sıralayabiliriz. İstanbul, Kadıköy, Kartal'dan devşirme alınmazdı. Çünkü buralarda ikamet eden halkı saraya ait çayırıları biçmekle ve saraya ait atlarla ilgilenmekle istihdam ederlerdi. Biga'daki bulunan Hıristiyan halka gelince bu yöredeki donanmaya kürek temin ettikleri için bu bölge insanından hiç kimse saraya devşirme statüsünde alınmazdı.⁸⁶

⁸⁴ Koçu(Y)a.g.e. s.31

⁸⁵ Uzunçarşılı,(K.O)a.g.e, s.15

⁸⁶ Uyaroğlu, a.g.e, s.74

Kanun gereği, Hıristiyan çocuklarının en asilleri devşirilirdi. Papaz oğulları da alınırdı. İki çocuğu olanın biri ve birkaç çocuğu olanın ise çocuklarının en sıhhatlisi, en güzeli seçilirdi; bir oğlu olanın çocuğu alınmayarak babasının hizmet etmesi için ailesinin yanında bırakılıp devşirilmezdi.

Devşirmelerin asil olanlardan alınmasını söylemiştik; anne ve babası ölmüş olan bir çocuğun terbiyesi noksan ve aç gözlü olacağından dolayı devşirmeye girmesine müsaade edilmezdi. Köy kethüdasının oğlu, köy halkının rezillerindendi diye alınmazdı; sığırtmaç ve çoban oğullarıyla, genç sığırtmaç Yahudilere gelince ticaretle meşgul oldukları için onlardan devşirme olarak ne saraya ne de acemi oğlanlar ocağına alınırlardı. Türkçe bilenler, İstanbul'a gelip gitmiş ve bu suretle gözü açılmış olanlar, çok uzun ve çok kısa boylu olan oğlanların alınmamalı kanundu.⁸⁷ Devşirilecek çocuğun evlenmemiş olması en önemli şartlardan biridir.⁸⁸

3.2.4.2Bürokratik yönüyle devşirme işlemi

1-Devşirme işinin belirli bir zamanı olmayıp Yeniçeri Ocağı'nın en büyük ağası olan Yeniçeri ağasının bu ihtiyacı bildirmesi⁸⁹ ve padişahın ferman ilan etmesi sonucu devşirme işi icra edilirdi.

2.Devşirmeler, Yeniçeri Ocağı'nın katar ağaları denilen büyük zabitlerinden turnacıbaşı ağanın görevidir. Devşirme fermanı turnacıbaşı ağaya verilir. Devşirmeye verilen öneme göre bu işe katar ağaları arasında turnacıbaşı ağanın üzerindeki herhangi bir ağa memur edilebilir. Veya çok sınırlı bir bölgeden oğlan devşirilecekse turnacıbaşının altındaki kademelerden bir memur olur.

3.Oğlan devşirmeye özel bir fermanla giden ve kendisine verilen özel fermanı taşıyan turnacı ağanın emrinde, işinin genişliği ve büyüklüğüne göre 3, 5, 10, 20 sürücü ağası bulunur. Sürücü ağanın görevi turnacıbaşı ağanın seçmiş olduğu oğlanları bir kabile halinde ilk toplantı yeri olan Edirne'ye götürmektir.⁹⁰

⁸⁷ Uzunçarşılı(K.O) a.g.e, s.17,18

⁸⁸ İslam Ansiklopedisi, Devşirme maddesi, C:3 s.563-564

⁸⁹ Koçu(Y.)a.g.e, s.25

⁹⁰ Uyaroğlu, a.g.e, s.74-75

4. Tespit edilen devşirme bölgelerinde turnacıbaşı ağa vardığı yerin en büyük idare amiri ile-vali, sancak beyi, kadı ile bağlantı kurardı.

5.Turnacıbaşının gittiği yerden fermenda kaç oğlan devşirileceği gösterilmiş ise bu oğlanların seçilme günleri ve saatleri kadı ile yapılan görüşme sonucunda tespit edilirdi.

6.Mahalle mahalle, köy köy dellallar çıkarılır, Hıristiyan tebaanın kırkar kırkar hane olarak 8-18 yaş arasındaki erkek çocuklarını alarak dellallarla ilan edilen gün ve saatte sancak beyi konağı önünde toplanmaları tebliğ edilirdi.

7.Devşirme bölgelerine varılınca devşirme konumunda olan çocukların gizlenmemesi, oğlan gizlememenin çok ağır cezası olduğu daima önemle ilan olunurdu.

8.Her mahallenin ve köyün papazları da vaftiz defterlerini alarak aynı gün ve aynı saatte gelmeleri tembih edilirdi.

9.Meydanda toplanan çocukları bizzat turnacıbaşı ağa gözden geçirir, evvela dış görünüşe göre kabataslak ayırır, daha sonra ayrılan çocuklar çırılçıplak soyunarak vücutları muayene edilir, devşirme kanununun yukarıda kaydettiğimiz esas ve hükümlerine uygun olanlar “devşirme oğlan” olarak seçilirdi. Devşirme memurunun bu sın seçme kararını hiçbir kuvvet bozamazdı.

10.Bu muayene de turnacıbaşının yanında kazanın kadısı, mahalle veya köyün papazı ve köyün tımarlı sipahisi hazır bulunurdu.

11.Turnacıbaşı ağa seçtiği öğrencileri vaftiz defterine göre kendi defterine kaydederdi ve aileleri ile vedalaşan oğlanları-bu ebedi ayrılık muhakkak ki pek hazin sahnedir- yanındaki sürücü ağaya teslim eder, sürücü ağalar da teslim aldığı bu çocukları yine vaftiz kayıtlarına göre sürücü defterine kaydederdi.

12. Turnacıbaşının seçtiği çocuklar vaftiz defterleri kaydına göre ayrıntılı künyeleri ile birer birer yazılır ve hangi sürücü ağaya teslim edildiği de kaydedilerek kâğıdı, papazlar ve tımar sahipleri tarafından imzalanarak mahalli mahkemece tescil edilerek turnacıbaşıya bir liste halinde verilirdi.⁹¹

16.yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde ise devşirme usulünde bozulmaların baş göstermeye başladığı görülmektedir. Hıristiyan çocuklarını muayene edilmeden veya rüşvetle devşirilip ocağa alınmaya başlanmış, tutulması gerek ilgili defterlere de gereken önem verilmemiştir.

“Ocağa her sınıf halk ve meyandan Müslümanlardan da efrat girmesi bir kısım da ağa çırağı ismiyle yeniçeri ağalarının korumalarıyla ocağa alındıklarından suiistimal genişlemiştir. Devşirmelerle ilgili yapının bozulması elbette yeniçeri taifesine de yansımıştır.”⁹²

Koçi Bey’in “Yeniçeri Taifesinin İlk Defa Bozulması Ne Yüzden Olduğu Beyan Olunur” başlığındaki açıklaması şu şekildedir.“Yeniçeri ocağına yabancı girmesi 909 senesinde (M 1503) çok ulu ataları Sultan Mehmet Han hazretlerinin düğünleri olup iki ay kadar gece gündüz devam edip, etraftan hadsiz hesapsız halk toplanmıştı. Padişahın düğünü tamamlandığı vakit halkı eğlendiren taifeye ihsanda bulunmak lazım gelince hepsi yeniçerilik isteyup başka bir şey istemediler. Padişah tarafından isteklerine müsaade buyurulup, o tarihte yeniçeri ağası olan Ferhat Ağa’ya emrolundu.

Adı geçen ağa dahi ocak ağaları ile konuşup “Böyle olursa ocağımıza tanınmamış ve yabancı kimse girer. Ocakta yürürlükte olan kanun ve kaide elden gider. Devlet-i Aliye’ye bunun zararı olur” diye razı olmadılar. Sonra sonunu düşünmeyen bir kısım nedimler, yakınlar, âlemin sığınağı padişah hazretlerine rica ve ısrar ettiler. Bunun üzerine padişah tarafından tekrar emrolundu. Adı geçen Ferhat Ağa yine kabul etmeyup azlolunmayı kabul etti. Yerine ağa olan Yusuf Ağa “ağa çırağı” adıyla o taifeyi ocağa sokup, bir bidat meydana getirdi. (Kanun hükmüne aykırı olarak yeniçeri ağaları tarafından devşirmelik dışında alınan kimselere “ağa çırağı” denirdi.)

⁹¹ Koçu, a.g.e, s.27

⁹² Uzunçarşılı(K.O) a.g.e, s.30

Sonra Aksaraylı Mehmet Efendi adlı yeniçeri kâtibi (sipahi oğlu) adı ile bir bidat da meydana çıkardı.1030(M.1620) tarihinde yeniçeri ağası olan Mustafa Paşa (Becayış) adı ile bir bidat daha icat edib, bir yol ile Yeniçeri Ocağı'na su koydular. Ocağın parlaklık ve güzelliği gitti. İçlerinde yürürlükte olan kanun battı. Karmakarışık oldu.”⁹³

Devşirme yoluyla “kul” toplama yöntemi 18. yüzyıl başlarında bırakılmaya başlanılsa da ulema dışındaki askerlerin Türk- Müslüman- kökeninden de gelseler padişah kulu sayılmaları anlayışı, ancak II. Mahmut'un saltanatının sonlarına doğru ortadan kalkmıştır. Fakat devşirmelerin ortadan kaldırılması hadisesinin Köprülü ailesinin sadaret makamına ulaşmasıyla başladığını gözlemliyoruz.⁹⁴

3.3.Enderun'daki Eğitim Öğretim Sistematiği

Enderun Saray Mektebi'nde uygulanan sistem devşirme ve eğitim öğretim faaliyeti dâhil olmak üzere kendi içerisinde ayrı ve özel bir konum ifade ederken genel olarak bakıldığında tam anlamıyla bir bütünlük arz eder. Bu sebeptendir ki eğitim öğretim faaliyetinin her bir kademesi bir diğeriyle sıkı sıkıya ilişkilidir. Bunların her hangi birinde meydana gelebilecek bir aksaklık doğal olarak ilerleyen zaman süreçlerinde olumsuz şekilleriyle karşılaşılabilecek durumların orta çıkmasına sebep olur.⁹⁵

3.3.1.Aileye Verme

Devşirme usulünde en dikkat edilen husus ırkçı değil ama kültürel bir yaklaşımla Türkleştirmedir. Acemi oğlanın ilk işi Türk'e verilmektir. Bu en kolay Türkleşme metodudur⁹⁶;çünkü gelen de köylüdür

Acemi oğlanlar eğitimi Enderun Saray Mektebi'nin hazırlık döneminin ilk safhasını teşkil eder. Bu safhada eğitimi bir terbiye kabul etmemiz daha doğru olur. Türk ailelerin yanında kalan bu oğlanlar İslam dininin şartlarını ve bunun yanında Türkçeyi öğrenirlerdi. İnsanın çevreye alışması adaptasyon sağlaması elbette sosyal çevreye uyum sağlamasından geçer.

⁹³ Zuhuri Danışman, Koçi Bey Risalesi, M.E.B,İstanbul 1972, s.41,42

⁹⁴ Üçok, Mumcu, a.g.e, s.204,bkz, Akkutay, a.g.e, s.49

⁹⁵ Akkutay, a.g.e, s.69

⁹⁶ İlber Ortaylı, Osmanlı Barışı, Erkam Matbaası, İstanbul, 2004, s.119

İçoğlanları bu ailelerin yanında hem sosyal kurumlara hem de sosyal gruplara uyum sağlama sürecini tamamlarlardı.

Topluma katılma sürecinin kişinin çevreye uyum sağlamayla kendisini gösterdiği düşünülürse; sosyalleşmenin yolunun toplumsal normlara uyum sağlamakla gerçekleştiği ve bu sebeple yapılan işin çok anlamlı ve profesyonelce yapılan bir iş olduğu gözden kaçmaz.⁹⁷

Osmanlı devletinin yükselme döneminde Rumeli’de devşirilen talebeler Türk olmayan ailelerin yanına da veriliyordu. Bu dönemde Rumeli’nin oldukça Türkleştiği görülmektedir.⁹⁸

Kültür kuşaktan kuşağa aktarılan bir olgudur. Milletlerin sosyal kimlik ve kişiliklerini ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Türk kültürü zengin bir mirasın günümüze kadar aksetmiş olup gelecek kuşaklara da aksedecek bir olgunun taşınmış halidir. İçoğlanları bu terbiye sistemi ile karşılaştıkları yeni bir kültür hayatına adapte olmaya başlarlar.

İfade etmeye çalıştığımız gibi bu sistemin ilk fakat önemli basamaklarından biri olan aile toplumun en temel kurumudur. İçoğlanları Osmanlı ruhu ve kimliğini işte bu müstesna kurumlarda tanıyarak Osmanlı kimliğini içlerinin derinliklerinde hissederek eğitimlerinin bu safhasını tamamlarlar. Bundan sonra hazırlık saraylarındaki yerlerini alırlardı.

3.3.2.Hazırlık sarayları

Devşirilen talebeler devletin merkezine getirilip sultanın huzuruna çıkarıldıktan sonra kapı ağası her grubun içerisinde münasip olanları seçerek sultanın onayı doğrultusunda Edirne, Galata Sarayı, At Meydanı yani İbrahim Paşa sarayına gönderilmek üzere ayırırdı. Seçilemeyen oğlanları ise Yeniçeri Ocağı’na gönderirdi.⁹⁹ Literatürde bu kurumlar hazırlık sarayları adı altında da geçmektedir.¹⁰⁰

⁹⁷ Uyaroğlu, a.g.e, s,83

⁹⁸ Akkutay, a.g.e,70

⁹⁹ Uzunçarşılı, a.g.e(S.T) s.301

¹⁰⁰ Fethi İsfendiyaroğlu, Galatasaray Tarihi, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul,1952, C:1, s.88

Hazırlık genel olarak baktığımızda şunları gözlemleriz.

1. Saray mekteplerindeki sınıflara o zamanlar dersane yerine.(hane) veya (oda) deniliyordu. Bu mekteplerde sınıf geçme süresi belirgin değildi. Tahsil müddeti üç yıl görünse de tahsil yapan talebelerin altı, sekiz, on ve hatta 12–14 yıl eğitim gördüğü tespit edilmiştir.

2.Bütün saray mekteplerinde bilgi, iş ve memuriyet stajı hep bir arada yürütülüyordu.

3.Bütün saray mekteplerinde Türkçe ile din derslerinin öğretilmesine çok fazla ehemmiyet veriliyordu.

4.Saray mekteplerinin daha kuruluşlarında çizilmiş ehemmiyetle üzerinde durulmuş bir maarif siyaseti vardı. Bütün öğretim ve eğitim işlerine şamil olan bu maarif politikası devşirme veya esir suretiyle toplanan Hıristiyan çocuklarını tamamıyla Türkleştirmek ve Müslüman etmek gayesini güdüyordu.¹⁰¹

3.3.2.1.Edirne Sarayı

Kuruluşu; Edirne ikinci Devlet Merkezi olduğu zaman buraya yapılan saraylar hakkındaki bilgiler birbirini tutmamaktadır.

Ata tarihine göre I.Sultan Murat 787 (1385) de Tunca nehri kenarında ve şimdi harabesi bulunan mevkide başlayıp 790 (1388) de sona eren sarayda oturduğu halde Yıldırım Beyazid Edirne tepesinde yani şimdi Sultan Selim camii olan mahalde bir saray inşa ederek burada oturmuştur. Solak Zade ise Edirne Sarayı'nın I.Murad tarafından 766 (1364) 770 (1368) tarihinde inşa edildiği yazılıdır.¹⁰²

I.Murad ilk Edirne Sarayı'nda müteaddit daire ve koğuşlar yaptırarak askeri teşkilatı arasından gönüllü ve Hıristiyan çocuklarından yedi yaşından aşağı olmamak üzere ve devşirme kanunu gereğince icat olunan efradın okuyup yazmağa elverişli ve fiziki

¹⁰¹ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.90, 91

¹⁰² Baykal, a.g.e, s. 11, bkz.,Rıfat Özcan, Edirne Sarayı,TTK, Ankara,1989, s.14

görünümü güzel olanlarından daire-i hümayuna aldırarak okuyup yatırmak ve savaşa alıştırmak suretiyle terbiyelerine dikkat ettirmiştir.¹⁰³

Osmanlı sultanları İstanbul'u merkez yaptıktan sonra Edirne deki eski saray teşkilatını devam ettirmişlerdir. Devşirmelerden ayrılan fertlerin bir kısmı buraya gönderilirdi. Edirne İstanbul'un fethinden sonra da her yönüyle Osmanlı sultanların ziyaret ettiği bir mekân olma özelliğini korumuştur.¹⁰⁴

Eğitim seviyesi açısından bakıldığında bütün saray mekteplerinin tesis ve maksatları bir olduğu gibi programları eğitim ve öğretim usulleri, disiplin tarzları, idare kadroları da birbirlerine eşti. Bunlardan yalnız Enderun Mektebi'nin üst dereceli odalarında tahsil seviyesi ötekilerinden yüksekti. Edirne Sarayı'nda Eğitim idadi seviyedeydi.¹⁰⁵

Edirne Sarayı on yedinci asrın son yarısına kadar İstanbul Sarayı'na ve kapıkulu süvari bölüklerinin ihtiyacını karşılamış; fakat sonraları 16. asırla 17.asrın ilk yarısındaki ehemmiyetini kaybetmiştir. Edirne Sarayı'ndaki İçoğlanları teşkilâtı 1086 H(1675 M) tarihinde kaldırılarak buradaki oğlanların içlerinden Topkapı Sarayı'na lâyük olanları saraya, geri kalanlar ise kapıkulu süvarilerinin aşağı bölüklerine verilmiştir.¹⁰⁶

3.3.2.2. Galata Sarayı

Galata Sarayı'nı ikinci Beyazid tesis etmiştir. Beyazid Gülbaba ismi verilen ve orada medfun bulunan bir velinin işaret ve tavsiyesine göre bu binayı inşa etmiştir.¹⁰⁷

Osmanlı devletinin gerek askeri gerek siyasi ve gerekse mülki olarak doğrudan doğruya saray tarafından idare edilmiştir.

Bu bağlamda devlet adamlarının hemen hemen tamamının hükümdar tarafından Enderun Mektebi'nden yetiştirilen talebelerle sağlandığını görüyoruz. Zamanla yeni sarayın ihtiyaçlarının gün geçtikçe artması bu mektebin açılmasına zemin hazırlamıştır.¹⁰⁸

¹⁰³ Baykal, a.g.e, s.11

¹⁰⁴ Akkutay, a.g.e, s.72

¹⁰⁵ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.89

¹⁰⁶ Uzunçarşılı, a.g.e(S.T) s.302

¹⁰⁷ Uzunçarşılı, a.g.e, s.303, bkz, İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.58

¹⁰⁸ Baykal, a.g.e, s.98

Galatasaray tarihini ayrıntılı olarak ele alan birçok İngilizce eserde Enderun Mektebi'nin dışında bütün saray mekteplerinin idadi mahiyette bir kolej olduğu ifade edilmektedir. Fakat hazırlık mektepleri içerisinde bir yere noktaya sahip olduğu muhakkaktır.¹⁰⁹

Bu sarayın birinci sınıfında olan (küçük oda) talebeler iki üç sene çeşitli dersler ve sanatlar öğrendikten sonra ve ancak bilgilerini, iktidar ve ehliyetlerini ispat ederlerse ikinci sınıf olan orta odaya geçebiliyordu. Orada da yine iki üç yıl okuyup daha üstün bilgiler kazandıktan sonra üçüncü sınıfın derslerini anlayacak bir kapasitede olduklarını ispatlayınca son oda olan büyük odaya terfi ediyorlardı. Bu sınıf geçme sistemi diğer tüm saray mekteplerinde de tatbik olunuyordu.¹¹⁰

Bu mektepte okutulan dersler: Arapça, Farsça, kıraat, musiki, fıkıh, mantık, tasavvuf, riyaziyattır. Uygulamalı olarak da silah kullanmak, ok atmak, ciritbazlık gibi savaşa yarayacak fenleri de öğrenirlerdi.

Günlük çalışma programları da tıpkı Enderun'da olduğu gibidir. Ezan-ı Şerif'i okunmasından sonra tüm talebeler odalar halinde mescide gider, namazlarını kılar ve tekrar düzenli bir biçimde geri dönerlerdi. İkinci namazından kalkınca doğru akşam yemeğine gidilir; yemekten sonra da diğer yemek ve namazlardan sonra olduğu gibi talebe teker teker bazen de bir sıra dizilip lala önlerinde durumlarını incelenir ve lalabaşını sağlayarak(oturunuz) demek istediğini anlatır.(Bu hareket bir nevi kontroldü)...Lalalar bu talebelere saray adab-ı muaşeret kurallarını, ilim ve marifeti bir baba şefkatiyle öğretirler ve bunun için en küçük teferruatı bile gözden kaçırmazlardı. Saray ağası tarafından izin verildiği hallerde cirit, tomak, bunun yanında cirit ve ciritbazlığa meleke kazandırmak için, çöp ve top oyunları oynanırdı. Oyun oynamak istemeyenler, izinlerini saray içinde kullanarak izinlerini değerlendirirlerdi. Bu talebeler arasında Galatasaray'da yetişip zamanla hocalığa yükselen ve II. Mahmud'a Besmele dedirten şahsiyetler (Feyzullah bin Ali Efendi) de vardır¹¹¹

¹⁰⁹ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.100

¹¹⁰ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s. 90

¹¹¹ Baykal, a.g.e, s.106-107,bkz, Akkutay, a.g.e, s.76

Bu saraydan yetişmiş önemli öğrenciler arasında şu isimler vardır: Çorlulu Ali Paşa, Sadrazam Melek Ahmet Paşa, Kubbe Veziri Abdi Paşa, Vezir Mustafa Paşa, İsmail Paşa, Maanoğlu Hüseyin Bey, Hafız Ali Efendi, Hüseyin Ağa, Şakir Efendi, Emin Ağa, Ulemadan Mehmet Efendi, Hattat İzzet Efendi, Hattat Mustafa efendi, Şair Nazif Efendi, şair Kemalettin Ağa...¹¹²

At Meydanı ve Galatasaray acemi oğlanlar ocağı talebeleri gerektiğinde birinden diğerine nakil olabiliyorlardı. Mesela H. 875’de At Meydanı Sarayı’nın mutfağının tamir edilmesi üzerine buradaki talebeler Galatasaray’a nakil olmuşlardır.¹¹³

Galata Sarayı Kanuni Sultan Süleyman zamanında çok iyi talebeler yetiştirmiş, mükemmel bir ilim yuvası haline gelmiştir. Galata Sarayı diğer saraylara nazaran daha itibarlı bir konumdadır. Bu sebeple buradaki oğlanların önemli bir kısmı Yeni Saray’daki boşlukları doldurmak için sarayda en aşağı derecede olan Büyük ve küçük odalara alınırdı. Ender olarak da görülse bile kaftanlı odaları denilen seferli, kiler, hazine ve hasoda’ya alınırdı.

Özellikle Kanuni Sultan Süleyman Galata Sarayı Mektebi müdürlerine, öğretmenlerine, idarecilerine ait atama ve tayinleri belirli bir usule bağlamış, ders müfredatıyla alakalı çalışmalarda bulunmuş talebelerin Enderun’a alınmalarından tutunuz da sipahi ocaklarına geçişini bile düzenlemiştir. Bununla da kalmayarak mektepteki talebe sayısını artırmamıştır.¹¹⁴

Son yüzyıllarda günden güne sityaışı artan bu saray bilhassa Sultan Mahmut zamanında tüm nazarları üzerine toplar. Memleketin kibarları çocuklarını çocuklarının daha istikrarlı bir çalışma ortamı içersinde olmalarını istemelerinden dolayı hükümdara yalvarıp çocuklarını bu eğitim kurumuna almak isterler. Galata Sarayı’nda yetişen öğrencilerin yeni saraya alınma şansı daha yüksekti¹¹⁵

¹¹² Akkutay, a.g.e, s.80

¹¹³ Tayyib Gökbilgin, Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyet Tarihine Genel Bakış, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977,s147

¹¹⁴ Akkutay, a.g.e, s.82, b,k,z, Ali Seydi Bey, a.g.e, s.31,bkz, İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.99

¹¹⁵ Baykal, a.g.e, s.109,bkz, Akkutay, a.g.e, s.75

Sarayın her hangi bir memuru bu saraylara müdür olarak atanmamıştır. Bütün saray mekteplerinde ak ağalara görev verilmiştir. Ak ağalar hadım oldukları için aile kavramları da yoktur bu sebeple tek meşgaleleri ilgilendikleri talebelerdir. Yavuz Sultan Selim zamanında bu kurumda hizmet veren eğitim yöneticilerinin fonksiyonları ve itibarları artırılmıştır. Galata ve Beyoğlu semtlerinin asayışı de bu kurumların yöneticilerinin görevleri arasına girmiştir.¹¹⁶ Galatasaray'ın 13 Nisan 1250 (1835) tarihli İlm ü Haberden 1933 tarihinde kapandığı anlaşılmaktadır.

Bu kapanıştan sonra 1254 (1839) da Bahriye ve Tıbbiye mühendishane mekteplerine talebe yetiştirecek bir müessese olmuş ve 1284(1868) yılında (Galatasaray Sultanisi) adı ile bugünkü lise haline gelmiştir.¹¹⁷

Saray mektepleri hakkında malumat veren çeşitli yabancı yazarların eserlerinde saray mekteplerinin eşi ve benzerinin kesinlikle Avrupa da bulunmasının mümkün olmadığından bahsedilirken konu Galatasaray Mektebi'ne gelince Saray Mektebi tarihe karışırken bu mektep sonuna kadar ayakta kalmıştır denilmektedir.¹¹⁸

3.3.2.3.At Meydanı veya İbrahim Paşa Sarayı:

At Meydanı sarayı Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri azamı İbrahim Paşanın padişahın kız kardeşi ile evlenmesi neticesinde Kanuni Sultan Süleyman tarafından kendilerine tahsis edilmiş ve paşanın katlinden sonra da burası saraya içoğlanı yetiştirmek için kışla ve mektep haline getirilmiştir.¹¹⁹ Bu hazırlık mektebi ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulmuştur.¹²⁰

Bütün saray mekteplerinin temel olarak kuruluş maksatları bir olduğu için eğitim öğretim hususundaki ilkeleri ve bunların uygulanış şekillerinin benzer olmasından dolayı daha önceki sarayları ele alırken(Edirne sarayı) konuyu izah etmiştik.

¹¹⁶ Akkutay, a.g.e,s. 80

¹¹⁷ Baykal, a.g.e, s.113- 114

¹¹⁸ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s. 99

¹¹⁹ Uzunçarşılı, (S.T) s. 306

¹²⁰ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s. 87

Dördüncü Mehmed zamanında 1675 senesinde devşirme sisteminin gevşemesine bağlı olarak bu saray lağvedilmiş ve mevcut talebelerden saray hizmetlerine layık olanlar saraya diğerleri de süvari bölüklerine dağıtılmıştır, bu saraya Musıla-i sahn seviyesinde bir müderris ve bekçi tayin edilmiştir.¹²¹

3.3.2.4. İskender Çelebi Sarayı

Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulmuştur.¹²² Eğitim İskender Çelebinin Küçük Çekmece'deki yerleşim yerimde yapılmaktadır. Eremya Çelebi Kömürçiyân İstanbul Tarihi adlı eserinde bu yeri şöyle tasvir eder: "Kazlıçeşme ve Bakırköy arasında, deniz kıyısında bulunup zikre şayan gördüğü bahçenin sahibi Kanuni devrinde defterdarlık vazifesinde bulunmuş olan İskender Çelebi'dir. Evliya Çelebi'nin verdiği malumata göre, İskender Çelebi bahçesinin mimarı Koca Sinan'dır. Hakikaten İskender Çelebi'nin büyük bir servet sahibi olduğuna ve debdebeli bir hayat yaşadığına dair, Sicilli Osmanî'de de dile getirilmektedir.

Enderun Saray Okulu'na girebilmek isteyen devşirmelerin bir kısmı hazırlık sarayı olan İskender Çelebi sarayına gönderilirdi. Yüksek kabiliyet gösteren çıkmalar yeni saray hizmetine ayrılırdı, diğerleri sistemin gereği üzere kapıkulu süvarilerin verilirdi.¹²³

İskender Çelebi sarayı hazırlık sarayları içerisinde çok da etkili konumda olmayan bir saray olarak gözler önüne serilmektedir.

3.3.2.5. Topkapı Sarayı ve İçoğlanları

Fatih Sultan Mehmed Hanın emriyle 1465 yılında yapımına başlanan ve 1478 yılında tamamlanan Topkapı sarayı şehrin ortasına kapanmayı azametine uygun görmeyen Fatih'in saray burnu civarını kendisine mesken seçmesi sonucu şu an bulunduğu yere inşa edilmiştir. Saray içerisinde o günün koşullarında 726 kişinin bulunduğu ifade edilir; bu da bize sultanın sade yaşamının en önemli işaretlerindedir.¹²⁴

¹²¹ Uzunçarşılı. a.g.e (S.T) s.307

¹²² İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.86

¹²³ Akkutay, a.g.e, s.86

¹²⁴ Ahmet Refik, Eski İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1931, s.6

Saray vaktiyle beş avlu ve bunları çevreleyen sahadan ibaretken bugün sarayı dört kısımda incelemek mümkündür. İstanbul'a gelen gemilerin sarayı top atarak selamlamalarından dolayı bu isim verilmiştir.

Fatih tarafından yapılan bu saray öncelikle halk arasında Yeni Saray olarak adlandırılırken zamanla bugün kullandığımız adını almıştır.¹²⁵

Buraya kadar bahsetmiş olduğumuz saraylar Enderun dışında olup sarayın artan ihtiyacına cevap vermek maksadıyla kurulmuş olan hazırlık saraylarıydı. Topkapı Sarayı içerisinde yer alan bu mektep zamanın en yüksek mektebi olmasının yanında aynı zamanda büyük bir terbiye müessesidir de.

Enderun, Osmanlı Tarihinin içyüzdür denilebilir. Esasen bu kelime "iç" manasına gelir ve Osmanlı saray teşkilâtına âlem olarak kullanılır. Padişahlar içli ve dışlı bir esas gözeterek devlet idaresine memur olanları, orduyu "birun" yani "dış" saymışlar ve kendi adamlarını kölelerden uşaklardan, halayıklardan mürekkep olan sadık hizmetçilerini "enderun-iç" adı ile ifade etmişlerdir. Bu suretle Osmanlı tarihinde iç ve dış diye iki âlem tekevvün etmiştir. Enderun, memleketi idare eden hakiki kuvveti kucağında tutan bir kaleydi.¹²⁶

Vatan şairi Namık Kemal bu mektepler hakkında şu ifadelerde bulunuyor:"Acaba şu cihanı istifadede (Âsâr-ı beşeriyyeden olmak şartıyla) Saray-ı Hümayunu Osmanî kadar levazım yetiştirmiş ve hususiyile terbiyesi o derece imtidat etmiş bir talimhane irfan görülmüş müdür? Dünyada hangi darülfünunu hikmet vardır ki ahçılarından Köprülü gibi bir müceddit, baltacılarından Prut muzafferiyeti harikuladesinin sahibi gibi bir Serasker meydana getirilmiş olsun." Burada Namık Kemal'in saray ahçısı olarak gösterdiği Köprülü Mehmet Paşa hakikatte enderunun (kiler odası)olan sınıfından yetişmiştir."¹²⁷

¹²⁵ Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB, C:3, s.516

¹²⁶ Uyaroğlu, a.g.e, s.95

¹²⁷ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.93

Yabancı yazarlar eserlerinde saray mekteplerinden büyük bir övgü ile bahsederler ve bu mekteplerin gerçekten son derece mükemmel ve içinde bulunduğu zamana göre incelendiğinde oldukça orijinal mektepler olduğunu ifade eder.¹²⁸

Osmanlı imparatorluk sarayın iç teşkilatı, pek çok siyaset adamı ve sanatkârın yetiştirildiği ve Topkapı Sarayı içerisindeki üniversite diye adlandıracağımız Enderun Mektebi; büyük ve küçük odalar, doğancı koğuşu, seferli odası, kiler odası, hazine odası, hasodadan meydana gelmektedir¹²⁹

3.4.Enderun u Hümayun

3.4.1.Büyük ve Küçük Oda

Babüssaade'den içeri girilince sağ tarafta büyük oda sol tarafta ise hasoda ile kuşhane arasında küçük oda bulunurdu. Edirne, Galata ve İbrahim Paşa Sarayı'ndan getirilen talebeler ehliyetli hocalardan ders görür ve Türk kültürü ve Müslüman akidelerine göre yetiştirilirdi.

“Hane-i Kebir ve Hane-i Sagir de denilen bu iki odanın etrafı dolama denilen sako veya cübbeyi giydikleri için kendilerine dolamalı denilirdi.”¹³⁰ Küçük ve büyük odalarda yani Enderun'un ilk basamaklarında XVI. asır sonlarına kadar belirlenmiş olan kadro sayısı 160 kişiydi; fakat zamanla bu 400 e kadar ulaşmıştır. Burada bulunan gençler saray protokolündeki hal ve hareket tarzını en ince ayrıntılarına kadar öğrenirdi, teşkilat bakımından orijinal bir niteliğe sahip olan Enderun Mektebi, yüksek devlet adamları ve kumandanları en ince ayrıntıya dikkat etmelerini sağlayarak yetiştirmeye çalışan ciddi bir kurumdu.¹³¹

Önceleri Enderun un odalarına alınacak gılmanlar devşirme usulü gereğince Acemi Oğlanlar Ocağı'ndan yeniçeri ağasının öğrenci hakkında hazırlamış olduğu raporlar gereğince erdemli, akıl sahibi ve bilhassa görünüş itibarıyla düzgün olanlardan seçilerek

¹²⁸ İsfendiyaroğlu, s.97

¹²⁹ Hayat Ansiklopedisi, Tifdruk Basımevi, İstanbul, C:2, s.1091

¹³⁰ Uzunçarşılı (S.T),s.308–309

¹³¹ Öztuna, a.g.e, s.255

alınırdı. Fakat saraya alınmakla her şey tamamlanmıyordu, sarayı gereken tüm inceliklerine riayet şarttı.

XVIII. yüzyıla gelindiğinde asilzade ve vezir çocuklarının da Enderun'a alınmaya başlandığı görülüyor ki bu hem devşirmenin hem de devletin temel dinamiklerinin bozulmaya başladığının bir göstergesi olarak gözler önüne seriliyordu. Enderun'a alınan gılmanların bu kadar dikkatli seçilmesinin sebebi, burada okuyup verimli olmaları, ileride devlet hizmetine girdiklerinde veyahut vezir grubu içine dâhil olduklarında devletin her durumunu göz önünde tutarak davranmaları, reayaya ve köylüye kötü davranmamalarıydı. Osmanlı sarayında öteden beri hâkim olan bir görüş vardı. O da yüzü güzel olanın kalbinin de güzel olacağı yönündeydi. İşte bu yüzden de talebe seçiminde çok dikkatli davranırlardı, oaktan her kişi saraya giremezdi, fakat mutlak suretle sevimli ve güzel görünümlü olmaları ön plandaydı.¹³²

Büyük ve küçük odaların ders programları şu şekildeydi: Kur'an, ilmihal, tecvit, Arapça, Farsça, yazı, cild, tezhib, oymacılık, ressamlık, kıraat, meşk, hattatlık, musiki ve resim, Türkçe ve Arapça öğrendikten sonra spor ön plana çıkardı. Burada güreş, atlama, koşu, meç, ok çekme talimleri yapılırdı. Yaşça on dört ve üzeri olanlar fiziksel gelişimleri gereğince daha başarılı olurlardı.

Büyük odaya bakan büyük zabıt saray kethüdasıdır. Ayrıca odabaşı, imam, külhancıbaşı da büyük odanın hiyerarşisi içerisinde başta gelen talebeler de vardı. Küçük odaya gelince burada oda kethüdası adıyla bir zabıt bulunup, bunun yanında odabaşı ve simitçibaşı bulunurdu. Büyük ve küçük odada kalfa niteliğinde olan halife denilen on iki kişilik bir kadro bulunur; bu gençler hocalarından aldıkları eğitim neticesinde öğrendiklerini oda fertlerine okuturdu; kısacası küçük ve büyük odada da eskilik yenilik anlayışı yoktu. Büyük odadan terfi ve nakil işlemleri saray ağası tarafından gerçekleştirirdi. Gerektiğinde dilekçeler kapı ağasına verilerek padişaha arz olunurdu.

¹³² Baykal, a.g.e, s.70

Padişah da dilekçe üzerine “Yoluyla verdim” ibaresini düşerek dilekçeyi geri gönderirdi. Büyük ve küçük odadan çıkan gençler artık üzerlerinden dolamalarını çıkartarak kaftanlarını giyerlerdi.

Büyük ve küçük oda içoğlanlarına her yıl birer kat elbiselik kumaş iki yüz akçe verilirdi. Büyük ve küçük oda teşkilatı Edirne Sarayı, Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayları’yla beraber lağvedilmiştir.¹³³

Topkapı Sarayı’nda dolamalı ve kaftanlı olmak üzere iki sınıf olarak bulunmaktadır. Büyük ve küçük oda talebeleri dolama giyerken diğer seferli, kiler, hazine, hasoda gılmanları kaftan giydikleri için kaftanlı olarak adlandırılırlardı.¹³⁴ Büyük ve küçük odalar sadece birer mektep özelliği taşır. Bu odanın talebelerinin padişaha karşı bire bir görevleri söz konusudur.¹³⁵

3.4.2.Doğancı Koğuşu

Hane-i bazyan da denilen doğancı koğuşu kırk kişiden ibaret olup kaftanlı denilen Enderun içersinde kendilerine oldukça itibar gösterilmiştir.

Avcı Sultan Mehmet bunları kaldırdığından daha sonraki teşkilat kitaplarında doğancılar adına rastlanmaz. Fakat daha evvel bir doğancıbaşının emri altında böyle bir enderun halkı bulunduğu görülmektedir.¹³⁶

Padişaha ait doğan şahin ve benzer hayvanları besleyip bu hayvanların eğitilmesiyle görevli olan doğancılar padişah avda bulunduğu esnada dış pazarlardan getirilen hayvanları inceler, hayvanları getirenlere bahşiş verir ve bu hayvanları padişaha sunardı. Doğancıbaşı padişahla beraber ava gittiği zaman padişahın önünde gider ve beraberinde getirdikleri doğan ve şahinleri uçururlardı.¹³⁷

¹³³ Akkutay, a.g.e, s.88-89,

¹³⁴ Uzunçarşılı, a.g.e (S.T)s.308

¹³⁵ Baykal, a.g.e, s.69

¹³⁶ Uzunçarşılı, a.g.e, (S.T) s.11

¹³⁷ Ahmet Şimşirgil, Taşa Yazılan Tarih, Topkapı Sarayı, Tarih ve Düşünce Kitapları, İstanbul, 2005, s.120

Diğer odalarda görüldüğü gibi enderunun bu odasında da bıçaklı eskileri vardır. Bunlar içerisinde en eski olan doğancıbaşının yardımcısıdır, diğerleri ise nefer safhasındadır. Bu odanın uygulamaları diğer odalarda uygulanan kurallar çerçevesinde şekillenmiştir.¹³⁸

Ava gidilmeden önce hazırlanılması gereken her şeyi doğancı plânlardı. Padişahın yakınında bulunan doğancıbaşılar padişahın bu eğlenceli zaman diliminde onun birçok lutfuna da nail olurlardı. Av merakı olmayan padişahların hükümranlılık dönemine bakıldığı zaman bu teşkilatın sarayda sadece kuru bir kalabalık olduğu görülür.¹³⁹ Ulufeleri kırk akçe olan doğancılar odasının talebeleri altı ayda bir seraser dolama ve yılda bir kat kadife üst, birer kuşak ve birer takke verilirdi. Doğancıbaşılar içerisinde hasodaya terfi edenler de olmuştur.¹⁴⁰

Doğancıbaşının görevi Osmanlı sultanlarından IV. Mehmet zamanında kaldırılınca, bu görev sarayın birun hizmetinde bulunan Çakırcıbaşıya verilmiştir. Doğancıların kendi koğuşları dışında çalıştığı da gözlenmektedir. Bu odanın kapatılmasına yakın zamanlar incelendiğinde hasodada üç, hazinede yedi, seferli odasında da yirmi talebenin varlığı, buralarda da hizmet ettiği gözlenir.¹⁴¹

3.4.3. Kiler Koğuşu

Derece olarak seferlinin üzerinde hazine odasının altında olan bu koğuş Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuştur. Padişah hasodada yemek yediği zaman padişahın önüne yemeği koyan ve daha sonra yemeğin kapağını açan, gerektiğinde sahanı değiştiren bu koğuşun amiri serkileri-i hassa denilen kilercibaşıdır. Kilercibaşı padişahın yemeğini sunma yanında sarayın reçel ve şerbetlerini hazırlayan kişidir. Kilercibaşı saray içerisinde terfi ederse hazinedarbaşı, saray dışına terfi ederse de beylerbeyi olurdu.¹⁴²

Bu koğuşun talebe sayısı 70 ile 100 arasında değişmekte olup padişah saray dışına çıkarsa padişahın yemeklerinin temin ve kontrol için padişahla beraber saray dışına çıkardı.¹⁴³

¹³⁸ Baykal, a.g.e, s.65

¹³⁹ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.118

¹⁴⁰ Baykal, a.g.e, s.67

¹⁴¹ Şimşirgil, a.g.e, s.120

¹⁴² Uzunçarşılı, a.g.e (S.T) s.313

¹⁴³ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.96

Bu odanın talebeleri kilercibaşının nazırlığı altında ve kiler kethüdasının idaresindeydiler. Bu odadaki peşkirbaşı, kethüdanın muaviniydi. Padişah hasodada (Hükümdarın oturduğu bütün odalara hasoda denilir.) yemek yediği zaman kilerli gılmanlar kilercibaşıya sahan götürürlerdi. Çünkü kilerci ağaların en önemli hizmeti hükümdarın sofrasında hizmet etmek ve yemek işleri ile uğraşmaktır. Kiler koğuşunda zabıt olarak kilercibaşı olmakla beraber kiler kethüdasından sonra on iki kadar eskisi vardır. Büyükleri çavuş makamında peşkircibaşı olup mumbaşı, peşkir şakirdi, tutucubaşı, bülbülcübaşı, tepsicibaşı, yemişçi, turşucu bu eskiler arasındadır. Koğuşta suçlu olanları peşkirbaşı alarak kiler kethüdasına götürmektedir. Peşkircibaşı hünkâr için gelen ekmeği mumbaşı ise hünkârın suyunu saklardı. Peşkir şakirdi, padişah yemek yedikten sonra sini, kaşık ve sofraları yıkardı. Turşucu turşu ve yoğurtları, yemişçi de padişaha gelen yemişleri saklardı. Padişahın sayfiyeye gidiş ve gelişinde peşkircibaşı padişaha eşlik eder. Peşkircibaşı terfi ederse hasodaya geçerdi, onun yerine ise mumbaşı olan zat geçerdi ve sırasıyla değerleri de birer kademe terfi ederdi.¹⁴⁴

Bu odada hazine odasında olduğu gibi 12 bıçaklı eski ve 8 de soyunuk eski bulunup hazineliler gibi nizama tabiydiler. Peşkirbaşı, padişaha mahsus ekme ve su gibi maddelere karışırdı. mumbaşılık, hükümdara mahsus gümüş tepsisi ve murassa kaşıkla gılmanların yedikleri (fodla) tabir olunan ekmeği pişiren memurdu.

Başkullukçuluk, II. Beyazıt tarafından kurulmuştur. Kilercibaşının nezareti altında savaşta ve barışta padişaha mahsus olan yemek, şerbetler ve gerektiği zaman ilaçların hazırlanması ve padişah istediği zaman iki türü yemek pişirmek hizmeti verilmişti. İş bu şerbet ve yemek hazırlanırken abdestli bulunmak nizamı da konulmuştu.¹⁴⁵

“Topkapı Sarayı’nın ikinci avlusunda geniş bir sahrayı kaplayan mutfak dairesi (kiler odası) hariçten ve bilhassa deniz tarafından bakıldığı zaman, müteaddit bacalar ile en çok göze çarpan kısmıdır. Mutbağın, meydana açılan üç kapısı vardır. Kapılardan girince sıra ile ikişer ikişer yirmi bacalı büyük mutbak görülür. Bu mutbaklarda eski zamanlarda 4–5 bin kişiyi doyuracak yemek hazırlanırdı.

¹⁴⁴ Uzunçarşılı, a.g.e, s.314

¹⁴⁵ Baykal, a.g.e, s.56–57

Ulufe dağıtıldığı günlerde ise 10–15 bin kadar askere çorba, pilav, zerde, pişirilirdi. Ramazanın 15.gecesi de 10000 kadar yeniçeriye baklava yapılırdı.”¹⁴⁶. Michael Baudier de, saray mutfağına dair şu bilgileri vermektedir:

“Sonbaharın nihayetinde, sadrazam, birkaç gün, saray mutbağında pastırma yapılmasına nezaret eder. Pastırma 4000 kadar sığırın etinden yapılır. Bu kadar büyütülmüş (büyük) miktarda kurutulmuş et, bütün senenin ihtiyacı içindir. Bundan başka, saraya her gün 200 koyun, 100 kuzu, 40 dana 40 kaz veya ördek, 100 çift güvercin ve başka kuşlar getirilir. Saraya balık girmez. Balık yemeği isteyen ağalar her cins balıkla dolu olan saray kıyısından kendileri için hususi olarak avlatırlar. Sarayda istimal edilen nefis zeytinyağı, Yunanistan'ın Koron ve Modon şehirlerinden getirilir. Padişahın şahsına mahsus yağ yalnız Kandiye'den temin edilir. Tereyağı, Boğdan ve civarından Karadeniz yolu ile celb olunur, büyük miktarda olan bu yağ tuzlanmıştır, zira Türkler bunu taze ve tuzsuz yağa tercih ederler. Türklerde süt içmek âdeti de yayılmamıştır. İstanbul'a getirilen süt, Hıristiyanlar ve Yahudiler istihlak ederler. Türkler, sütü, susuzluğu gidermek için, daha ziyade ayran şeklinde içerler. Diğer yiyecek maddeleri, en çok ve en nefis cinsleri yetiştiren eyaletlerden getirilir. Kalyonlar, Mısır'dan sebze, şeker ve baharat getirmek üzere senede iki defa İskenderiye'ye sefer yaparlar. Sarf edilen meyvelerden hurma ve nefis erikler, Mısır'dan temin edilir. Gerek sarayda gerekse bütün Türkiye'de en çok sarf edilen elma Eflak, Erdal veya Boğdan'dan getirilir. Padişahın sofrasına mahsus nefis kokulu elmalar Kaydiye'den satın alınır.

Saray hizmetleri sınıflandırmasında kiler koğuşu seferli odasından bir derece yukarıda yer almaktaydı. Mutfak adamları kilercibaşı yahut tatlıcibaşı denen zata bağlı olup on iki sınıfa bölünmüşlerdir.¹⁴⁷

Tavernier, ise eserinde saray mutfaklarını şu suretle tarif eder. “Bu daireler, birbirinden ayrı olup her biri hususi memurların nezareti altında bulunur. Bir vakit 9 daireden mürekkep olan mutbaklar şimdi yediye indirilmiştir. Her mutfağın kendine mahsus şefi, hepsinin başında da 400 aşçıyı kumanda eden bir aşçıbaşı vardır. Padişaha mahsus mutfağa has-mutbak denir.

¹⁴⁷ Uyaroğlu,a.g.e, s.106

Sultanlara, yani padişahın annesine, baş haremine, hemşirelerine ve kızlarına ait ikinci mutbak Valide Sultan Mutbağı tesmiye edilir. Kızlar Ağası Mutbağı adını taşıyan üçüncü mutfak, hareme ve orada hizmet gören harem ağalarına mahsustur. Dördüncüsü padişahın en yakınlarından biri olan kapı ağasına aitti. Divan memurları da bu mutfaktan yer. Beşinci mutbak hazinedarbaşına ve maiyeti efradına mahsustur. Altıncısı kilercibaşı ile maiyetine aittir. Yedincisi de saray ağasına ve maiyetine aittir. Bahçelerde çalışan bostancılar, yemeklerini kendileri pişirirler.¹⁴⁸

Yavuz Sultan Selim tarafından üçüncü eski olarak bir tepsicilik ve gece zabiti olan (anahtar gulamı) veyahut (miftah gulamı) konulmuştu ki bunların en büyüğüne miftah ağası denilirdi. Bundan başka salata ve turşu gibi padişaha ait yiyeceklere bakan (turşuculuk) reçel, şurup gibi işleri görmek Üzere (şerbetçilik) ve pazarbaşı tarafından getirilen yemişlere nezaret etmek üzere (yemişçi gedikleri) ve koğuşun iç işlerine bakmak üzere de (nöbetçibaşılık) ihdas edilmiştir.¹⁴⁹

Koçi beyi de kilercibaşı ile ilgili padişaha şu tavsiyede bulunuyordu: “Benim devletlü hünkârım, kilercibaşıya sıkıca tembih buyurasız:

Benim mübarek nefsim için, gerek Mısır diyarından, gerek ülkemin şehirlerinden gelen şeyleri bir hoşça koruyup ocakları göresin, katiyyen doğruluktan ayrılma. Yoksa sen bilirsin diye tembih buyurasız. Dışarı kilerin zahiresini mükemmel tedarik: edip sıkıntı çektirmeyesin. Mutbak eminin de harcını ve muhasebesini kontrol edip, israf ettirmekten sakınasın. Bütün 12 ocağın iyiliğini ve kötülüğünü senden bilirim. Senin hakkından gelirim, diye sıkı tembih buyurasınız.” Koçi Bey bunun yanı sıra şu bilgileri verir. Kilercibaşı, ahçılar, helvacılar, kilerciler ekmekçiler, yoğurtçular, tavukçulara, mumcular, buzcular bu şekilde 12 ocaktır. Ulufeleri bir karar üzere üç ayda 820.000 akçe bağlanmıştır. Ne artar ne eksilir. Tamamı 1350 neferdir. Hizmetler saadetlü hünkârımın mübarek nefisleri için bazı şerbetler gelir.

¹⁴⁸ Eremya Çelebi Kömürciyan, İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.113–114

¹⁴⁹ Baykal, a.g.e, s.57–58

Mısır'dan hummas şerbeti, Edirne'den Gül şerbeti, Şam'dan dibası şerbeti. Bu çeşit hizmetlerdir Bu ocakların arzı kilercibaşıya mahsustur. ¹⁵⁰

“Sarayın bazı iaşe maddeleri de İtalya’dan gelir, Venedik Balyos'u, padişaha, sultanlara ve paşalara mahsus olmak üzere Milano’dan büyük miktarda peynir getirtir. Sarayda şerbet denilen bir içki yapılır ki bu, limon suyu, şeker ve su ile hazırlanır. Şerbete bazen ak amber katılır. Bu nefis içki yalnız padişaha ve sultanlara mahsustur. Yazın şerbete buz konur ve bu suretle daha lezzetli bir hale getirilir. Diğer saray sakinleri, susuzluklarını sarayın her tarafında mevzulen akan çeşmelerden giderirler. Saraya katiyyen şarab sokulmaz. Zira Kur’an şiddetle men etmiştir. Esasen Türk âlimleri şaraptan nefret ederler ve onu cismani zevklerin muharriki ve akliselimin mezarı addederler.” Aynı müellif, padişah sofrası hakkında bize şu bilgileri vermektedir:

“Padişah yazın, günde 4 defa sofraya oturur, fakat kışın daha az yer. Kendisi sofrada bağdaş oturur. Sofra etrafı çok defa iki parmak yükseklikte som gümüş büyük bir sinidir. Som altından mamul ve mücevherle müzeyyen diğer sofrası da vardır ki bu, senede ancak üç dört defa kullanılır. Yemek esnasında, padişahın dizleri üzerine geniş bir peşkir konur, diğer bir peşkirde sol kolu üzerindedir.

Bir yanında, nefis cinsten üç adet ekmek bulunur ki bunlar yalnız padişahın şahsına mahsus olmak üzere Bursa'da yetiştirilen buğdaydan yapılır. Bu ekmek, saray korularında hususi olarak büyük sayıda beslenen keçilerin sütü ile yoğrulmuştur. Padişahın şahsına mahsus mutbak, şafak vaktinden evvel çalışmağa başlar. Zira padişah sabah erken kalkmak itiyadında olduğu için daima hazır bulundurmaya lâzımdır. Ağalar, yemeği, mutbağın dışında duran diğer bir kapı ağasının elinden alırlar, sofraya diz çökmüş vaziyette hizmet eden adamlara teslim ederler. Otuz sahan içinde otuz türlü et yemeği getirilir. Sofra vidalı olup padişahın istediği tarafa döndürülebilir; çünkü o, eti kendisi bizzat parçalar. Sofrada asla bıçak kullanılmaz. Et ekmek gibi yumuşak olduğundan, padişah onu parmaklarıyla kolayca parça haline getirir.

¹⁵⁰ Danişman, a.g.e, s.93-94

Sofrada tuz bulundurmaz ve yemeklerde baharat konulmaz, zira hekimler mutbakte bunların kullanılmasını menetmiştir.”¹⁵¹ Kiler koğuşunda ayrıca diğer odalarda da olduğu gibi kanun gereği 8–9 tane dilsiz ve cüce ağaları bulunurdu.¹⁵²

Kiler odası başlığı içerisinde tafsilatlı olarak verdiğimiz bilgiler çerçevesinde sarayın her yerinde olduğu gibi, mutfağında da gerek görev yapan kişilerin ve gerekse burada kullanılan ve yenilen her türlü içeceğin ayrıntıları, sofraya oturuş adabı büyük bir incelik ifade etmektedir. Burada eğitim gören Enderunlu talebeler de bu ortam içerisinde adab-ı muaşeret kurallarını ve saray adabını ayrıntılı olarak müşahade etmek de ileri de görev aldıkları zaman da bu kurallar çerçevesinde tavır ve davranışlarını şekillendirmekte saraydaki usulü öğrenmektedir.

3.4.4. Hazine Odası

Fatih sultan Mehmet tarafından kurulmuştur.¹⁵³ Bu koğuş kiler koğuşundan bir derece yüksek ve hasodadan da bir derece aşağı konumdadır buradaki talebelerin sayısı yer değişikliğe uğramıştır. En az talebenin bulunduğu dönemdeki sayı altmış iken en çok yüz elli yedi rakamına ulaşmıştır. Hazinesinin en büyük amiri hazinedarbaşı ve hazine kethüdasıdır. Saraya iş yapan ve “Ehl-i Hiref” denilen sayısı iki bini bulan terzi, kürkçü, kuyumcu, nakkaş, kılıççı, sorguççu gibi sanat erbaplarının amiri olduğu Koçi Bey’in teşkilat mecmuasında ifade edilmektedir.¹⁵⁴

Hazine odası hazinedarbaşı adındaki ak ağanın idaresi altında olmakla beraber sayıları altmış yetmiş kişi kadardır. Vazifeleri padişahın servetini muhafaza ve kontrol etmektir. Bütün aylıkları bunlar verir ve hesapları da bunlar tutardı.¹⁵⁵

Osmanlı devletinin kuruluşu göz önüne alındığında müstakil bir devlet hazinesi olmadığı için padişahın şahsi harcamaları ve genel harcamalar birdi. Devlete ait olan paranın yanı sıra birçok kıymetli eşya yine hazine odasında saklanırdı.¹⁵⁶ İç odalardan oluşturulmuş ve

¹⁵¹ Kömürçüyan, a.g.e, s.114-115

¹⁵² Baykal, a.g.e, s.62

¹⁵³ Ekrem Hakkı Ayverdi, Fatih Devri Mimari Eserleri, İstanbul Matbaası, 1953, s.19

¹⁵⁴ Uzunçarşılı (S.T) a.g.e, s.316

¹⁵⁵ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.96

¹⁵⁶ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.125

gayet sağlam bir halde olan hazine binasının mimari açıdan incelendiğinde Bizans devrinden kalma bir özellik arz ettiği gözlenmektedir.

Hazine son dönemlere kadar eski bir ananeye bağlı olarak Sultan Selim Han'ın mührüyle mühürlenmiştir. Bir rivayete göre Sultan Selim Han benim altınla doldurduğum bu hazineyi kim benden daha çok doldurursa hazine onun mührü ile mühürlendin aksi halde benim mühürüm ile hazine mühürlenmeye devam etsin vasiyetinde bulunmuşlardır.¹⁵⁷

Tavernier eserinde bu hazineyi şöyle tarif etmektedir.

“İnanılmayacak bir servet ihtiva eden hazine dairesi, umumi ve hususi olarak iki ayrı hazineden ibarettir Umumi hazineden, debdebeli merasim ve şenlikler, ulufe tevzi ve sarayın masrafları için lâzım olan paralar temin edilir. Bu hazineden çıkan meblâğ derhal yerine konur ve bu suretle oradaki paralar daima girip çıkar Fakat yeraltı bir kubbe olup yalnız padişahın huzurunda açılan hususi ve gizli hazine, Hazerdenizi ile mukayese edebileceğim bir denize benzer ki oraya birçok nehir akar fakat hiç birinin çıktığı asla görülmez.

Birinci hazine, nakit ve nadir eşyalarla dolu 4 odadan ibarettir. Birinci oda pek çok miktarda yaylar, oklar, zembekli yaylar, türlü türlü tüfekler, kılıçlar ve aynı neviden diğer silahlarla doludur. Birer şaheser olan bu silahlar, muhtelif zamanlarda Türk İmparatorlarına hediye edilmiştir.

İkinci odada her biri 12 ayak uzunluğunda, altı ayak genişliğinde altı ayak derinliğinde altı büyük sandık vardır Ambar binilen bu sandıklar, padişahın şahmına ait esvaplar, kıymetli kürkler, muhteşem sarıklar ve inci işlemeli yastıklar gibi türlü eşya ile doludur. Mücevheratla doldurulmuş dizgin ve eğerler ise, duvara tespit edilmiş sııklar üzerine konulmuştur.

Üçüncü oda: Burada göze çarpan şey büyük bir sandıktır. Sandığın alt kısmında padişah tahtının muhteşem örtüleri konulmuştur, orta kısmında, güzel işlemeli at takımları

¹⁵⁷ Ali Seydi Bey, a.g. e, s.128

saklanmıştı ki bunların bazıları inci ve kıymetli taklarla tezyin edilmiş olup büyük merasim günlerinde kullanılır. Üst bölümde, elmas, yakut, zümrüt, inci ile müzeyyen dizginler, göğüslükler ve özenler hıfzedilmişlerdir.¹⁵⁸

Dördüncü oda, iki kadem uzunluğunda ve buna uygun genişlik ve yükseklikte sandıklarla doludur. Sandıklar yeniçerilere ulufe vermek ve ordunun diğer masraflarını ödemek için buradan alınır. Hazineye giren bütün altın ve gümüş paralar, imparatorluğun gelirleri ve ölen paşaların terekesinin satışı ile temin edilir.¹⁵⁹

Padişah hazinesine bakan hazinedarbaşının sarayda büyük bir itibarı söz konusuydu. Hazinedarbaşı seferde bile olsa yanından ayrılmaz, onunla sefere giderdi. Padişahın sarığı ve seccadesi hazinedarbaşındadır. Padişah camiye gitmeden önce camiye giden Hazinedarbaşı, seccadeyi serer ve padişahın önce seccadeye yüzünü sürerek padişaha zarar verebilecek bir nesnenin seccade üzerinde bulunmamasına dikkat ederdi.¹⁶⁰

Hazine koğuşunda bulunan Enderunlulara emir verme sarayın döşenmesi içerideki giyim esasları sanatkarlara yardım ve bunlara ait ödenen ücretler tamamıyla hazinedarbaşının görevidir. Hazinedarbaşının mahiyetinde başefendi denilen mabeyin başkâtibi mevkiinde bulunan tülbent ve kaftan ağaları ve başkullukçu denilen evrak memurları bulunurdu. Hazine başyardımcılığı Fatih Sultan Mehmet tarafından ihdas edilmiş olup hazine başyardımcısının görevi Hazine-i Hümayunda bulunan bütün değerli eşyaları bir deftere kaydetmek ve hükümdarın emriyle çıkacak eşyanın defterdeki kaydına ne suretle çıktığını kırmızı kalemle işaretleyerek kayıttan düşmektir. Ayrıca Bab -1 Ali'den gelen yazıların mühürlerini koparıp yazıyı padişaha sunmak padişahın izni ve görüşünü alarak bunları saklamak hazineye girip çıkan eşyanın miktarını yazmak kimi kimsesi olmayan ölen ağaların ve cariyelerin bıraktıkları mal ve paralar hakkında gerekli işlemleri yerine getirmektir.¹⁶¹ Zamanla işe yaramayacak hale gelen eşyanın satışa sunulması ve ilgili evrakların hazırlanıp silahağaya verilmesi yine başyazıcının görevleri arasındaydı.¹⁶²

¹⁵⁸ Kömürçiyân, a.g.e, s.121–122

¹⁵⁹ Kömürçiyân, a.g.e, s.127

¹⁶⁰ Uzunçarşılı,(S.T) a.g.e, s.318

¹⁶¹ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.126–127

¹⁶² Baykal, a.g.e, s.52

Hazinedarbaşı saray hizmetinden ayrılırsa beylerbeyi yani “orgeneral” oluyor. Hazine kethüdası denilen yardımcısının rütbesi sancak beyiydi ve bu da yükselirse beylerbeyliğine atanırdı. Hazineyi açma kapama yetkisi ancak saray kethüdasına aitti. Osmanlı sultanından başka hiç kimse hazine dairesine yalnız sokulmazdı.¹⁶³

Hazinedarbaşı padişaha hediye edilen eşyalar içerisinde satılmasında bir sakınca görülmeyen, eskimiş hediyeleri padişaha arz ettikten sonra hazineden çıkarır. Teşhir edilmesi gereken yere bu odanın talebeleri tarafından götürülür ve daha sonra açık artırma ile satılır.¹⁶⁴

Baş kullukçu saraya ait bütün alış verişlere bakar, kethüda kaftancısı da kendisine yardım ederdi.¹⁶⁵ Enderun koğuşlarından seferi odası fertlerinin kıdemli ve kabiliyetlerinden biri olup, görevi padişahın sarığı ile abdest havlularını yıkamaktı. Kiler ve hazine koğuşlarında da kıdemli fertlerden baş kullukçular vardı Hazine odasındaki baş kullukçu odanın en eskisi olan güğümbaşının, kiler odasındaki ise bu odanın en eskisi olan peşkirbaşının yerine bakarlardı. Padişahların özel hizmetlerine bakan 12 kişiye verilen unvan bıçaklı eskiler unvanıdır ve bıçaklı eskiler sözcük öbeğinin anlamı kıdemli içoğlanı demektir.¹⁶⁶

Bıçaklı eskiler, koğuşlarda bir dereceye kadar da imtiyazlı ve serbest ağalardı. Bu ağalar koğuşlarında döşeli bulunan ve acemilerin girip oturmaları uygun olmayan hamam camekarlarında otururlar ve padişah huzuruna veyahut koğuş zabitlerinin yanına gidilmek mecburiyeti olmadıkça resmi elbiselerini giymek zorunda değillerdi. Hazine odası gılmanlarının hizmetine gelince doğrudan doğruya hazine-i-hümayun'un memurlarıdır. Hazineye giren ve çıkan eşyanın temiz tutulmasından ve hazineye yabancı bir kimsenin hatta (saray mensuplarından. dahi olsa) girmemesinden mesuldürler. Padişaha ait elbiselerin, kürklerin ve hazinede bulunan değerli eşyaların temizlenmesi ve korunması bu gılmanlara aitti. Hazine odası gılmanlarından eskileri yeni gelen arkadaşlarına padişah elbiseleri ile hazine eşyasının temizleme usullerini öğretirlerdi.

¹⁶³ Öztuna, a.g.e, s.256

¹⁶⁴ J.B. Tavernier, Topkapı Sarayında Yaşam, Can Matbaası, İstanbul 1984, s.106

¹⁶⁵ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.127

¹⁶⁶ Akkutay, a.g.e, s.232

Hazine odası gılmanları arasından hükümdarın sarığını sarmak için seçilenlere (sarıkçı yamağı) denilir. Bunlar sarıkçıbaşının emrinde çalışırlardı.¹⁶⁷

Hazinedarbaşından sonra hazine odasının ikinci derecede amiri olan giyimbaşılar bu odanın bütün işlerinden sorumluydular.

Göç eskisi ise giyimbaşından sonra gelen bir amirdir ki padişah sayfiye denilen yazlık bir diğer saraya gittiğinde koğuş zabiti olarak gılmanlarla gidip esasen herhangi bir Enderun teşkilâtı için önceden düzenli bulunan saraydaki odasına yerleşirdi. Giyimcibaşının vekili olarak göç o sarayda bulunduğu müddet koğuşun nizam ve hizmetlerine nezaret ederdi. Burada kapı ağası konumunda görünse bile hazinedarbaşı altında çalışan miftah gulamı vardır. Miftah anahtar demektir ve bir manada miftah gulamı, anahtar ağasıdır¹⁶⁸

Hazine odasındaki iç oğlanlarından derece alanlara hazine-i hümayun eskileri denirdi. Bunlar derece itibariyle hazine odası fertleri kabul edilip hazine odası acemilerinden kıdemli sayılırlardı. Oda eskilerinden en kıdemlileri güğümbaşı ve kürkçübaşıydı Güğümbaşı terfi ederse hasodaya geçer, dışarı çıkarsa müteferrika olurdu. Güğümbaşı ve kürkçübaşı da dahil olmak üzere oda eskilerinden 12 sine bıçaklı denilirdi. Bunlar odalarının korunmasıyla görevliydiiler.¹⁶⁹

Osmanlı sarayında mutad hallerden biri de yılın belirli zamanlarında hazine odasına yapılan ziyaretlerdir. Eski zamanlarda her yeni padişahın tahta çıkışının 15.günü hazineyi kontrol hırka-ı saadet dairesine ziyaret usuldendi. Hazine yeni padişah tarafından ziyaret edileceği zaman önce hazinenin Sultan Selim'in mührü ile mühürlenmiş kapısı hususi merasimce açılıp içeri girilir, Hazine başyazıcısı tarafından mühürlü defter padişah tarafından gözden geçirilirdi. Padişah hazinenin her tarafını gezdikten sonra bazı eşya hakkında izahat alır.

¹⁶⁷ Baykal, a.g.e, s.52-54

¹⁶⁸ Baykal, a.g.e s.50

¹⁶⁹ Uzunçarşılı(S.T),a.g.e, s.316

Padişah Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdiği altın kaplı tahta oturur, defterde dikkatini çeken şeyleri getirterek inceler, gerekli izahatı alırdı. Padişah ayrıldıktan sonra hazinenin kapısı yine alışılmalı bir merasimle mühürlenirdi.

Sair günlerde veya hususi günlerde olsun padişah hazinesinin açılması lâzım geldiği zaman, hazine kethüdası bizzat mühürü, başyazıcı da anahtarı alarak gelirler, kapının iki tarafına hazine ve seferli koğuşları nedameti dizilir, önce mühür kontrol edilir, sonra kapı açılırdı. 20–30 kişi olarak içeri girenler, tabi ihtiyaç icabı bile olsa mendil çıkartmak için dahi ellerini ceplerine sokmaktan çekinirlerdi. “Mübarek emanetlerin saklandığı daireye “Hırka-i Saadet Dairesi” denilmektedir. Önceleri buranın taşlıkları “sim saka”ların her gün gümüş kaplar içinde getirdikleri temiz sularla yıkanırdı. Çeşitli işler için 40 kişi çalıştırılır, bunlardan dördü sıra ile her gece dairede kalarak sabaha kadar Kur’an okurlardı.”¹⁷⁰

Sadrazamla diğer saray büyükleri, padişah hazineye girdiği zaman mücevheratın bulunduğu odaya girmeye mezundurlar. Fakat onlar iç hazineye giremezler ve padişahla maiyeti çıkıncaya kadar dördüncü odada beklerler. Padişah kubbenin altından çıktıktan sonra, en kıymetli şeylerini onlara göstermek için mücevherat sandığını açtırır. Hazır bulunanları arasında her zaman, padişahın mükâfatlandırmak istediği şahıslar bulunduğu için, onlara çok kıymetli hediyeler verilir. Hazine kapatıldıktan sonra, padişah kendi dairesine çekilir, saray büyükleri de kapıya kadar ona refakat ederler.¹⁷¹

Hazinedarbaşı terfi edecek olursa ak ağalar sınıfına girer ve Babüssaade ağası olurdu. Hazine kethüdası ise saraydan vezirlikle çıkabilecek kadar önemli bir mevkidir.¹⁷²

3.4.5. Hasoda

Hasoda Enderun Mektebi'nin en üst seviyesine verilen bir ad olmak beraber Osmanlı sarayında padişahların oturmuş olduğu bütün odalara da hasoda, hane-i hasa denilirdi.¹⁷³

Hasoda Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Buranın hizmetine 32 iç oğlanı verilmiştir.

¹⁷⁰ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.127-128

¹⁷¹ Kömürçyan, a.g.e, s,129

¹⁷² Uzunçarşılı, a.g.e (S.T) s.318–319

¹⁷³ Baykal, a.g.e, s.115

Eski Hasoda önce hırka-i şerif dairesinin altında iken burası 4. Murat zamanında terk olunmuş, hırka-i saadetin karşısına yeni bir hasoda bina ettirilmiştir Yavuz Sultan Selim hasodayı yaptırdığı zaman buranın hizmetine hazine, kiler ve emektar çuhadarlarının naklini emretmiş ve sayılarını 40 çıkarmıştır.¹⁷⁴

Bu hasoda tabiri (Hırka-i Saadet ve Emanet-ı Mukaddesenin) İstanbul'a getirildiği tarihten sonra yapılan bir teşekkülle tam bir nizam altına alınmıştır.¹⁷⁵ Bu odanın içerisinde şunlar bulunmaktadır.

- 1.Hırka-i Saadet:Peygamber efendimize ait hırkadır.
2. Sancak-ı Şerif, önceleri Mısır Sultanları idaresinde olarak Şam hükümeti hazinesinde saklı dururdu. Yavuz Sultan Selim Arabistan'ı fethylediği zaman ziyaret edip yerinde muhafaza edilmesini tasvip etmiş ise de savaşlar zafere ulaşılmasında moral temininde büyük bir faktör olduğundan III. Murat 1592 yılında İstanbul'a' getirtmiştir¹⁷⁶
- 3.(Miftah-i Şerif) (Kâbe-i Muazzama anahtarı)
- 4.Bir adet Dendan (Dendan- ı Rubaî-i Saadet) Peygamber Efendimizin Uhud savaşında düşman tarafından atılan taşla kırılmış dişidir.
5. Kadem-i Saadet nişanesini hamil bir (Haber-i Şerif)Taş.
- 6.İki adet Naleyn-i Saadet (Bir tanesi Sultan Abdülaziz zamanında getirilmiştir.)
- 7.Hazreti Peygamberin güzel bir seccadesi
- 8.Halife-i Peygamber (Ebubekir-i Sıddık) 'in seccadesi,
- 9.Hazreti peygamberin kılıcının kabzası
- 10 Kavs-i Peygamberi(Ok ve yay)
- 11.İki adet(Asay-i Şerif)birisi Şuayb Peygambere aittir.
- 12.Hazret-i Nuh Peygamberin Tenceresi
- 13.Hazreti İbrahim'in tenceresi.
- 14.Hazreti Peygambere ait olan mukaddes eşyalardan başka dört halife ve diğer peygamberler bunun yanı sıra peygamber ashabının şahsi yer almaktadır.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Uzunçarşılı,(S.T) a.g.e, s.332

¹⁷⁵ Baykal, a.g.e, s.115

¹⁷⁶ Baykal, a.g.e, s.121-122

Hasoda eğitimi eğitim ve öğretimin en üst (yüksek) kısmını teşkil ederdi. Bu odadaki eğitimin ana hedefi, elemanları idarecilik yönünde yetiştirmekle sınırlanmıştır. Hasoda üzerine aldığı bu eğitimi teoriden çok uygulamaya dayalı olarak yapmaya çalışırlar. Hasodadakiler Enderun Mektebi'nin elit kısmı olmakla beraber bu aşamaya gelinceye kadar defalarca seçimden geçerler ve genç olmalarına rağmen sistem içerisinde önemli bir yere sahip olurlar. Hasodaya alınmaları ve bu durumları Kitaba-i Müstetab'da şu şekilde ifade edilmektedir.

“Saraya tevzi olunan oğlanlar sarayda yedişer sekizer yıl ve dahi ziyade terbiye olurlardı. Badehu içlerinde giru göze dokunur ehl-i marifet ve akl u basiret üzre olanları Yeni Saray'a ve Zülüflü Baltacılığa alıncı. Anda dahi nice yıllar terbiye eden ve marifet hasıl eyledüklerinde girü bunlardan okumağa yazmağa iktidarı olup ehl-i basiret üzre olan oğlanları hasodaya alınıp badehu umumen çıkma olduklarında her odadan tayin ve ferman olunduğu üzere ve her saraydan dahi kezalik tarikleri üzre ulufe ve bölük tayin olunup taşra çıkarlardı. Badehu giderek her birlerinin liyakat kabiliyet ve istihkaklarına göre dirlik ve mansıpta vezir-i azam oluncaya değin yolları vardır ve hasodada olan silahtar ve çuhadar ve rikabdar ve bölük ağalarından birlikte çıkmağa kanunları olup badehu kapucu başı ve andan mir-i âlem ve andan yeniçeri ağası ve andan Kastamoni sancağı ve andan beğlerbeğlik badehu her vilayetin beğlerbeğlik tasarruf itdükten sonra mir-i miran-ı Anadolu badehu Rum ili ve andan vezir giderek vezir-i azam olur”¹⁷⁸

Enderun'da yetişmiş olan devşirmeler devletin yönetim kademelerinde de yer alacaklardır; fakat devşirmeler saraydan “çıkma” konumunda olmazlarsa saray içerisinde çeşitli görevlere getirilerek sorumluluk sahibi birer birey haline getirilmektedirler. Hasodada yetişen saray talebeler Enderun hasoda içerisinde şu görevlere getirilirler. Bunları incelerken saray içerisindeki konumları ve yer yer de tavır ve davranışlarından bahsetmeye çalışacağız. İşte bu düşüncemizden hareketle ilk olarak hasodanın en büyük amiri olan hasodabaşının saray içerisindeki fonksiyonlarını ifade ederek konumuza giriş yapmaya çalışacağız.

¹⁷⁸ Akkutay, a.g.e, s.104

3.4.5.1. Hasodabaşı

18. yüz yılın başlarına kadar silahdar, çuhadar, rikabdar, dülbent gulamı, miftah gulamı hariç hasodanın oda fertlerini cezalandırmakta gerekirse padişaha arz etmektedir.

Hasodabaşı merasimde padişahın elbisesini giydirmek ve çıkartmakla görevlidir. Padişah nerede ise hasodabaşı oradadır¹⁷⁹ Hasodabaşı içoğlanlarının bütün hareketlerini iyice görebilmesi için iç oğlanlarını yataklarından daha yüksek ve murabba şeklinde küçük bir yer ayrılmıştır.¹⁸⁰ Bu ağalar padişaha arz sunabilme yetkisine sahip oldukları için bunlara arz ağaları ismini de almışlardır.¹⁸¹

Hasodabaşılık için kimi zaman ak ağalardan kimi zamanda Enderun'da yetişmiş olan içoğlanları tayin edilirdi. Hasodabaşının derecesi “kapı ağası” payesi derecesindedir. Ancak “kapı ağası” kendisinden önce gelmektedir. Padişaha ait olan mühürlerden bir tanesi hasodabaşında bulunur. Çorlulu Ali Paşa zamanında yapılan değişiklikle (1681) hasodabaşının itibarı kaybolmaya başlamış ve ehemmiyet silahdarağa üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁸²

3.4.5.2. Silahdarağa

Yıldırım Beyazid 791 H.402 M. tarafından ihdas edilmiştir.¹⁸³ silahdarağalık ve silahdarlık, sarayda oldukça mühim bir hizmet ve memurluktu. Divan-ı Hümayun ile padişah arasında silahdarağa vasıtalık ederdi. Silahdarağalar, padişah bir yere gittiği zaman yanında bulunur ve padişahın kılıcını kabzasının alt tarafı sağ omzuna dayanmış olduğu halde elinden tutar, padişahın sağ tarafında zülüflü üsküfünü giyinmiş olarak yürürdü. Padişah avda iken ve bahçede gezerken silahdarağa padişahın yanında olur gerekirse efendisinin sofrasını kurar

¹⁷⁹ Uzunçarşılı, a.g.e, s.342–343

¹⁸⁰ Kömürçiyen, a.g.e, s124–125

¹⁸¹ Uyaroğlu, a.g.e,s.121

¹⁸² Uzunçarşılı, a.g.e (S.T) s.341

¹⁸³ Baykal, a.g.e, s.11

ve yemeğini yedirirdi. silahdarağanın maaş ve tahsisatı hasodabaşının aidatından biraz farklıydı.¹⁸⁴

Sabah namazı vaktinde mabeyn kapısı açılıp da padişah haremde çıkararak kendisini bekleyen Enderun halkıyla beraber namaz kılmak üzere camiye gittiğinde silahdarağa kendisini karşılar ve artık gece Harem-i Hümayuna dönene kadar padişahın yanından ayrılmazdı. Hasodalı bir zülüflü ağanın silahdar olabilmesi için hasodalı olması kıdem ve silsile şart değildi. Herhangi bir odadan padişahın ilgisini üzerinde toplamış, güvenilir bir tavır ortaya koyan her talebe silahdarlık mevkisine yükselebilirdi. Osmanlı tarihinde hazine, kiler ve seferli kethüdalığından, peşkir basılıktan bu makama yükselen pek çok talebe mevcuttur. Sadrazam padişaha olan tüm maruzatlarını silahdarağa vasıtasıyla sunar, “Telhis” adı verilen bu maruzatın cevapları “irade-i saniye”leri de yine silahdarağa elinden alınırdı. Silahdarağa yükseleceği zaman genellikle vezirlik rütbesi ve Mısır valiliği, damatlık ve kubbe vezirliği yahut kaptan paşalığa yükselir ve çok geçmeden de sadrazam olurdu, böyle bir mevkiye yükselince oda erkânıyla vedalaşmasında mevki icabı yerine bir vekil gönderirdi.¹⁸⁵ Koçi Bey silahdarlar cemaatinin 1574 yılında 2127 kişi olduğunu bildirmektedir.¹⁸⁶

Silahdarağalar önceleri padişahın özel hizmetlerinde bulunuyor ise de, Sultan II. Mustafa zamanında vazifeleri genişletilmiştir. Bundan sonradır ki, Enderun-u Hümayunda mühim görevler almışlardır.

Yavuz Ali Paşa, Damat Öküz Mehmet Paşa, Çerkez Mehmet Paşa, Bosnalı Hüseyin Paşa, Melek Ahmet Paşa, Siyavuş Paşa, İbşir Mustafa Paşa, Malatyalı Süleyman Paşa, Bıyıklı Mehmet Paşa, Moralı Damat Hüseyin Paşa, Mahir Paşa gibi sadrazamların hepsi vaktiyle silahdarağalığında bulunup oradan kimisi valiliğe, kimisi kaptan paşalığa veya yeniçeri ağalığına yükselmişler sonraları ise sadrazam olmuşlardır. Çorlulu Ali Paşa ise usul dışı doğrudan doğruya silahdarağalığından sadrazamlığa terfi etmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.115

¹⁸⁵ Seydi Ali Bey, a.g.e, s.123

¹⁸⁶ Danışman, a.g.e, s.16

¹⁸⁷ Ali Seydi Bey, a.g.e. s.117

Bilindiği gibi Osmanlı teşkilatında bir de silahdar bölükleri bulunduğu gibi her vezirin sadrazam bir silahdar olduğuna göre hükümdarın silahdarlarına(silahdar-ı şehriyarı) unvanı verilmiştir, bu unvan aynı zamanda (silahdarağa) ifade edilirdi ki bu unvan sadece saray mensuplarınca kullanılırdı.¹⁸⁸

Silahdarlık 1830 tarihinde Silahdar Giritli Ali Ağa'nın ölümü ile lağvedilmiştir."Enderun u Hümayun Nezareti" unvanıyla yeni bir nezaret meydana getirilmiştir. Bu nezarete hazine kethüdası Bekir Efendi atanmıştır, 1831'de Ahmet Fevzi Paşa, Mabeyin-i Hümayun müşirliğine getirilmiştir. Mabeyinciler çuhadar, rikabdar ağalıkları görevlerini üzerlerine alarak sarıkçıbaşılık (tülbent ağalığı) yerine esvabcıbaşılık gibi kiler kethüdalığı yerine kilercıbaşılık gibi gedikler icab olunmuştur. Böylece Mabeyin-i Hümayunun bilgi ve rütbesi büyük görevlileri bütünü ile değişikliğe uğramıştır.¹⁸⁹

3.4.5.3. Çuhadarağa

Çelebi Mehmet zamanında ihdas edildiği rivayet edilen Çuhadarlık, saraydaki en önemli memuriyetlerden bir tanesidir. Padişaha en yakın memuriyet kademesi açısından değerlendirildiğinde hasodabaşı, silahdarağadan sonra üçüncü sırada yer alır. Padişahın yağmurluğunu taşımanın yanında padişahın kaftan ve kürklerine de bakmakla mükelleftir.¹⁹⁰

Çuhadarlık ilk defa Çelebi Sultan Mehmet tarafından kurulmuştur.¹⁹¹ İçoğlanları arasından seçilen seçkin ve güçlü 40 kişiye sonradan gedikli adıyla 20 kişi daha ilave edilmiştir. Bunlar Yavuz Sultan Selim'in "Mısır'dan getirdiği Emanet-ı Şerife'nin konulması için yaptırdıkları hasodaya geçirilmişlerdir. Koğuş ağalarının sağlam bünyeli ve kabiliyetli olanlarından bir o kadar daha çuhadar tayin edilmiştir.¹⁹²

Çuhadarağa padişah bir yere gittiği zaman, has yağmurluğu omzunda ihtişamla taşıyarak süvarilerin sağ tarafında yürürdü. Öteki çuhadarlar kendisini takip ederlerdi.¹⁹³

¹⁸⁸ Baykal, a.g.e, s.12

¹⁸⁹ Akkutay, a.g.e,s.109

¹⁹⁰ Uzunçarşılı, a.g.e,(S.T) s.348

¹⁹¹ Abdülkadir Dedeoğlu, Osmanlılar Albümü, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1981, s.90

¹⁹² Akkutay, a.g.e, s.115

¹⁹³ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.117

Çuhadarlar saraydan dışarı hükümet hizmetlerinden birine çıkarılacak ise kendilerine ileride rikabdarada da göreceğimiz gibi beylerbeyilik ve vezirlik verildiği görülür. Çuhadar-ı Hassa Seyyid Yusuf Ağa'ya Kars eyaleti ve daha sonra onun yerine çuhadar olan Cerrah Kasım Ağa ise bir hafta sonra Eğri Beylerbeyliği ile görevlendirilmiştir.¹⁹⁴

Çuhadarağanın vezirlikle saraydan çıkmadığı durumlarda vakıf ruznameciliği, çaşnigirbaşılık veya yeniçeri ağalığı gibi görevler de verilirdi. Mesela 974/1566 senesinde Çuhadar Mustafa Ağa çaşnigirbaşılık ile çerağ edilmiştir. 1066/1655 senesinde Çuhadar Hüseyin Ağa yeniçeri ağası olarak saraydan çerağ edilmiştir¹⁹⁵

3.4.5.4. Rikabdaraga

Hasodanın memuriyet silsilesinde derece itibarıyla dördüncü sırasında olan rikabdaragalar padişahın çizmelerine bakar ve ayakkabılarını giydirirlerdi, sonradan bu görev baş çuhadar ve onun maiyetinde olanlara verilmiştir. Padişah ata binerken rikabını, yani özengisini tutmak yine rikabdarın görevidir. Merasim ve alaylarda sultanın yanından ayrılmayan rikabdarlar sultanın kayıkla gideceği yerlerde sultanın karşısında otururdu. On yedinci asırda rikabdaragalar saray dışına hizmet etmeye çıktıkları zaman Beylerbeyilik payesi kendilerine sunulmuş ve içlerinden vezirlik payesine ulaşanlar da mevcuttur. Terfi edenler ise başçuhadar olurlardı.¹⁹⁶

3.4.5.5. Tülbend gulamı

Tülbent gulamının asıl görevi, padişahın sarıklarını ve giydiği çamaşırı korumak ve gerektiğinde bunları giydirmektir.

Merasim ve alaylarda at üzerinde merasime katılıp, ellerinde padişahın sarığını götürürlerdi.¹⁹⁷ Hırka-i Saadet Dairesi'nin temizliği ve düzenine buradaki şamdanların yakılmasına, hasodada nöbetleşe Kur'an-Kerim okuyan hasodalıların nöbetlerinin tertip

¹⁹⁴ Uzunçarşılı(S.T),a.g.e, s.349

¹⁹⁵ Tahir Güngör,Enderun Saray Mektebinde Hasoda Teşkilatı, İstanbul, 2007 , s.69

¹⁹⁶ Uzunçarşılı(S.T) a.g.e,s351

¹⁹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e (S.T) s.352

edilmesine tülbendağası nezaret ederdi. Ayrıca hasodalıların herhangi bir kusur işlemleri durumunda onları azarlar ve gereken uyarıları yapardı.

Şayet suç işleyenin kabahati büyük bir cezayı gerektiriyorsa tülbendağası durumu silaharağaya iletir ve gereken cezayı vermesini talep ederdi. Saraydaki sorguçları da tülbendağası muhafaza ederdi.¹⁹⁸ Tülbent gulamı saraydan dışarı hizmetine çıktığı zaman yeniçeri ağası veya vezir de olurdu.¹⁹⁹

3.4.5.6. Anahtar ağası

Hasodanın altıncı büyük ağası olarak nitelendirilir. Bazı kaynak ve belgelerde miftah ağası veya miftah gulamı gibi adlar da kullanılmıştır. Hasoda içerisinde hasta olanların hastaneye gitmelerine izin verir. Hasodalı ağaları seher vaktinde uyandırarak camiye sevk eder, gündüzleri ilim tahsili ile uğraşmayıp bahçede gezen ağaları uyararak koğuşlarına göndermekle mükelleftir.²⁰⁰

Hasoda'nın bu dört önemli ileri gelenlerinden sonra gelen kişiler sırasıyla şunlardır:

- 1-Çamaşırıbaşı
- 2-Berberbaşı
- 3-İbrikdar ağa
- 4-Peşkirbaşı
- 5-Şerbetçi
- 6-Baş sofracı veya Çeşnicibaşı
- 7-Turnacıbaşı
- 8-Zağarcıbaşı
- 9.Çaşnıgirbaşı
- 10.Muhasebecibaşı
- 11.Tırnakçı²⁰¹

¹⁹⁸ Güngör, a.g.e, s.74

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, a.g.e (S.T) s.352

²⁰⁰ Güngör, a.g.e, s.77

²⁰¹ Akkutay, a.g.e, s.118

Hasoda Enderun Saray Mektebi içerisinde en üst seviyede olan bir oda olmakla beraber Yavuz Sultan Selim’le beraber kutsal emanetleri de içerisinde barındırmasıyla diğer odalardan daha da ayrı ve önemli bir yere sahip oda olmuştur. Padişahın tüm şahsi hizmetleriyle yakinen ilgilenen bu oda personeli Osmanlı sultanlarının en çok övgüde mazhar bulunduğu sınıftır. Nitekim buradan yetişen kişiler, devletin üst düzey yöneticisi sınıfına yükselmişlerdir.

Hasoda kendine ait belirli merasimleriyle de ön plana çıkmıştır. Hırka-i Şerif ziyaretleri, Osmanlı’da tahta çıkan Osmanlı sultanının cülus merasimleri, sultanların ölümündeki merasimler, ramazan ve Kurban bayramlarındaki merasimler hep Hasoda ve onun etrafına teşekkül edilen merasimlerdir. Yavuz Sultan Selim ile beraber tam kırk Hasodalı dönüşümlü olarak tam yirmi dört saat Hasoda içerisinde Kur’an-ı Kerim okumuşlardır ve padişah Yavuz Sultan Selim Han her iki günde bir hasodanın temizliğinin yapılması emrini şart koşmuştur. Bu temizliğe “pars” adı verilmektedir.²⁰²

Hasodada görev yapan bazı simaları saymak istediğimiz zaman Osmanlı Devleti’nde adı ve Osmanlı için yaptıklarıyla unutulmayan bir isim akla gelir. Bu da Sokullu Mehmet Paşa’dır. Zekâ ve kabiliyeti sonucu kısa sürede rikabdarğa, çuhadarğa ve silahdarğa olma başarısını gösteren Sokullu Mehmet Paşa Barbaros Hayrettin Paşa’nın ölümünden sonra kaptan paşalık göreviyle saraydan ayrılmış zamanla Rumeli Beylerbeyi ve ardından devletin yönetim mekanizması olan kubbealtı vezirliğine yükselmiştir.²⁰³

Hasodadan yükselme devri içerisinde Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Abdurrahman Ağa, Behruz Ağa, Ali Ağa, Mirza Mehmed, Mehmed Ağa, Abdullah Ağa devletin üst kademelerine yükselmişlerdir.²⁰⁴

²⁰² Baykal, a.g.e, s.125

²⁰³ Güngör, a.g.e, s.79

²⁰⁴ Güngör, a.g.e, s.4

4.ENDERUN SARAY OKULU'NDA EĞİTİM YÖNETİMİNİN GENEL AMAÇLARI

Osmanlı Devletinin, Rumeli'deki siyasi gelişmesi ve güç kazanmasıyla birlikte, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden birçok Türk kabilelerinin zaman zaman Rumeli'ye geçirilmiş olduğu ve muayyen bir sistem dâhilinde yeni fetholunan yerlere Türkler iskân edilerek ve gulam sistemi ile eski Balkan aristokrasisinin İslamlaşması, Osmanlılaşması Türkleştirmeye Türklüğü burada baki kılacak müesseseler kurmağa çalışmışlardır.²⁰⁵

Bu itibarla Enderun Mektebi'nin kuruluş amacı sınırlarını genişleten ve büyüyen imparatorluğun fetihle bulunduğu ülkelerin merkezi otoriteye karşı direnmelerini önlemek, onları pasifize etmek, kendi hizmeti için yetiştirmek, fethedilen ülkelerden yetiştirilmek üzere seçilen gençlerin devletin yönetici kadro ihtiyacını gidermesi, devletin güçlü olarak mükemmel bir işlerli kazandırılması ve bilgili memur yetiştirmektir.

4.1. Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Kültürleştirme

Geniş anlamıyla kültürün öğrenilmesine Kültür Antropolojisinde “Kültürleştirme” adı verilir. Kültürleştirme yönüyle insan bir yandan içinde bulunmuş olduğu toplumun karakteristik olan kültürel hayat tarzını, kültürel görevlerin sorumluluğunu yerine getirme yollarını öğrenir.²⁰⁶ Saray mekteplerinin daha kuruluş aşamasında izlemiş olduğu bir maarif programı vardır. Zamanın en değerli öğretmenlerini saray içerisine alan bu maarif programının yöneticileri saraya aldıkları hocalara rütbe ve dolgun bir ücret tahsis ediyorlardı. Osmanlı Türkçesinin en ince ayrıntılarıyla yetiştirilen talebeler Türkçeye hâkim oluyorlardı. Divan şairlerimizin birçoğu saray mekteplerinde yetişiyordu. Güzel yazı yazmak, milli musikimizin usul ve kaidelerini öğretmek de kültürleştirme yani mili kültürün kuvvetlendirilmesi yönünde alınan tedbirlerdendi.²⁰⁷

²⁰⁵ Antep M.Münir, (XV ve XVI. Asırlarda Rumelinin Türkler Tarafından İskânına Dair) Türkiyat Mecmuası,1951 C:X. s.299 bkz, Halil İnalçık, Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar, Ankara T.T.K. 1954, s.182

²⁰⁶ Ayla Oktay, Eğitim Bilimine Giriş, Pagem Yayıncılık, Ankara, 2007,s.4

²⁰⁷ Akkutay, a.g.e, s.124

Bütün bunların yanı sıra bu talebelerin tamamıyla Müslüman terbiyesi ile yetiştirilmek istenmeleri sebebiyle din ve konularına büyük önem veriliyordu.²⁰⁸ Zira bütün tarih boyunca Osmanlı devleti bir kültür devletiydi.²⁰⁹ Yahya Kemal de “Her hars gibi Türk Harsı (Milli Kültür) de fertlerden daha kuvvetlidir, içine aldığı fertlere kendi ruhu ve şeklini verir.”²¹⁰

Ahmet Hikmet Müftüoğlu bir makalesinde Enderun a alınan Hıristiyan ve ecnebi esirleri 16.ve 17.yüz yılda Ortodoksluk, Katoliklik ve Protestanlık mücadeleleri din muhalefetleri arasında büyümüş olduklarından esasen manevi şahsiyetleri istinat noktaları sarsılan bu gençlerin ruhlarını, hatta vücutlarını Enderun’un muntazam ve ateşli terbiyesi eriterek başka bir kalıba Müslümanlık ve Osmanlılık kalıbına döküyor demektedir.²¹¹

Temel eğitimlerini Türk ailelelerin yanında kalan gençler temelinden Türk kültürünü yaşayarak öğrenmeye başlıyorlardı. Saray bu kültürel davranış şekillerinin yoğun olarak yaşandığı bir yerdi.

Gayeler ve sebepler ne olursa olsun Türkçenin çok kuvvetli öğretilmesi, Farsçanın ve edebiyatın çok iyi okutulması, musiki ile güzel sanat derslerine fazla kıymet verilmiş olmasa yukarıda izah edilen sosyolojik düsturlara mutabık olduklarından Enderun Mektebi’nden kültürlü ve uyanık kişiler yetişmiştir.²¹²

4.2. Enderun Saray Okulu’nda Eğitim Yönetimi Açısından Disiplinleştirme

Emile Durkheim’a göre ahlakın rasyonel ve anlaşılabilir olabilmesi için kaide ve müeyyidelerin ahlakın birinci unsuru olması gerektiğini ifade eder. Ahlaki denilen bütün fiillerde müşterek bir karakter vardır. O da hepsinin önceden belirlenmiş olan kaidelere uygun olmalarıdır. Ahlaki hareket

²⁰⁸ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.91

²⁰⁹ Faruk Kadri Timurtaş, Ergun Göze, Peyami Safa’dan Seçmeler,K.T.B Yayınları, Ankara, 1970, s.199

²¹⁰ Yahya Kemal Beyatlı, Eğil Dağlar, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1935, s.279

²¹¹ Ergin, a.g.e, s.15

²¹² Ali Seydi Bey, a.g.e, s.130

etmek bir norma bir düstura uygun hareket etmektir. Ahlâk hayatının kökünde düzenlilik zevkinden başka ahlâk otoritesi duygusu da vardır. Ahlâkın bu iki görünümü arasında, sıkı bir yakınlık vardır, her ikisini de içine alan daha mürekkep bir kavramda birleşirler. Bu kavram da disiplin kavramıdır. Disiplinin en önemli amacı hareketi düzenlemektir.

O halde ahlakın birinci fonksiyonu bir disiplin ruhu meydana getirmektir bu da kaideleri dolayısıyla otorite fonksiyonunu beraberinde getirmektedir. Ahlâk kaideleri neticesinde oraya çıkan otorite sonucunda, ölçüyü aşmaya yeltenen her türlü isteklerimiz karşısında duran kuvvetler birliğidir Ahlâk kaidelerinin tamamı, her insanın çevresinde ideal, manevi bir set teşkil ederler, insan ihtiraslarının dalgası, daha ileri gidemeden, bu şeddin önünde kırılır. Ahlâksal disiplinin faydası yalnız ahlâk hayatı için değil, genel olarak hayatımız içinde büyük bir fonksiyona sahiptir. Çünkü ahlâk disiplini karakter ve şahsiyetin teşekkülünde de büyük rol oynar.

Karakterde esas olan, kendine hâkim olmak, ihtiraslarımızı, arzularımızı, alışkanlıklarımızı durdurmak yahut denildiği gibi, geri itmek ve onlara hükmetmek demektir. Ahlâk disiplini bize bu kendimize hâkim olma alışkanlığını sağlar. Ahlâkın diğer bir fonksiyonu da insanı bağlı olduğu gruba ya da cemiyete bağlamasıdır.²¹³

Bağlılık mutluluğa layık olmak ahlaklı olmayı da beraberinde getirmektedir.²¹⁴ Ahlaki kuralların çizmiş olduğu çerçeve ferdi kendi hususi şartları doğrultusunda geliştirir, onu olgunlaştırır. Ferdin belirli kural ve kaidelere bağlı olması hiç bir zaman onun bir şahsiyete sahip olmasına engel olmaz, bilakis şahsiyetin gelişmesine zemin hazırlar. İnsanların ortak bir mukadderat sahasının tesiri altında birbirine yaklaşımları biz birliği haline gelmelerine zemin hazırlar²¹⁵

Şahsiyet kişinin belli bilgi ve becerilerden sonra kazandığı bir melekedir. Şahsiyetin gelişmesinde eğitim önemli bir yer tutar. Ferdin tabii yapısı ile gelen güzel özelliklerini bozmamak yanında onun ruh ve zihin yönünden dengeli bir insan olarak yetişmesini sağlamak eğitimin en önemli şartıdır.

²¹³ Emile Durkheim, Meslek Ahlakı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara,1949, s.31-32

²¹⁴ Bedia Akarsu, Ahlak Öğretileri II, Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi(Ödev Ahlakı)İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968, s.113

²¹⁵ Bedi Ziya Egemen, Terbiye İlminin Ana Meseleleri(Terbiye Felsefesi)Yaprak Basımevi, Ankara, 1957, s.31-32

Şahsiyet geliştirilirken ferdin ruh dünyasının huzur içinde olması manevi ihtiyaçlarının da maddi ihtiyaçlarının da temini son derece önemlidir. Bunun yanı sıra kişinin iyi örneklerle çevrili sosyal çevrelerde yetişmesinin gerekliliği de unutulmamalıdır. Bu yüzden toplum hayatında ferdin yaşadığı ve sosyal münasebetlerde bulunduğu sosyal çevrenin yapısının şahsiyeti olumlu ya da olumsuz olarak etkilediği unutulmamalıdır.²¹⁶

Şahsiyetin oluşmasındaki unsurlara dikkat eden düşünürler eğitim ve öğretimin birbirlerini tamamlayan iki süreçten ibaret olduğunu ifade etmektedirler Bu noktada öğretim kafayı teşkil ederken, eğitim ruhu ve karakteri temsil etmektedir. Birisi bilgiyi ötekisi değer yargılarını kişilere vermektedir İşte bu sebeple filozoflar akıl ve kalp birlikteliğini birbirinden ayırmamışlardır.²¹⁷

İnsanın Bio-Psikolojik bir sistem bütünü olarak ne olduğunu öğrenmek için bu konuda araştırmalar yapmak gerekir. İnsanda insancıl kişiliğin kökleşmesi de bu araştırmalara bağlıdır. Zararlı bürokratik kişilikteki nedenleri öğrenmek ve yok etmek bilimsel araştırmalar ister. Bilhassa üst kademedekiler başta olmak üzere bütün memurların memuriyete intisaplarından sonra da yetiştirilmeleri beşeri unsurdaki idari kabiliyetlerin artırılması yanında memurlarda kamu hizmetinin gerektirdiği özel bir ahlak aşılınıp geliştirilmesi gerekmektedir.

Robert Owende çoğu çocuk yaşta olan bakımsız çocuklar eğitim, temizlik ve iş disiplini kazanmak, konularında başarılı çalışmalar yapmışlardır.²¹⁸

Eflatun'da Müzik ve jimnastiğe dayanan eğitim çocuğu bencil duygulardan kurtaracak, devlet uğruna her şeyini gözden çıkarmağa alıştıracak, zorba eğilimlerden sıyıracak, yürekli bir vatandaş yapacaktır.²¹⁹

²¹⁶ Sami Şener, Başarı Yolunda 70 Kural, Timaş Yayınları İstanbul, 1993, s.22 -23

²¹⁷ Hilmi Ziya Ülgen, Eğitim Felsefesi, MEB, İstanbul, 1967 s.II, III,

²¹⁸ Uyaroğlu, a.g.e, s.135

²¹⁹ İlhan Akın, Devlet Doktrinleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1964, s.13

Platon “Benim devletimde mutlaka iki şey sansüre tabi tutulmalıdır, iyiye kullanıldıklarında çok faydalı oldukları halde, kötüye kullanıldıklarında vatandaşlarımızın doğrudan ruhlarına hitap ederek onların ahlakını bozabilecek olan bu iki şey; müzik ve şiirdir.”²²⁰

Konu ile ilgili olarak Ali Fuat Başgil "Mizaca bağlı huylar üzerinde, spordan başka, musiki ile edebiyatla ve inceliklerinin mühim tesirlerini de unutmayalım. Karakter terbiyesi bahsinde tarihte ün bırakmış olan eski Atinalılarca, gençlerin tahsil ve terbiyesi jimnastik, musiki lisan temrinleri ve belagat müsabakaları olmak üzere başlıca üç guruba ayrılırdı. Ve genç bir Atinalı için iyi bir tahsil, terbiye görmüş olmak, iyi bir Jimnastik ve musiki bilmek ve memleketinin atalar mirası olan dilini bütün incelikleri ile öğrenmiş olmak demektir, Nitekim bugün yüksek medeniyetli garb memleketlerinde de iş böyledir”²²¹ demektedir.

Düşüncelerini Aristo gibi filozoflardan alan ahlak ilkelerini aklileştirme (Yunan filozoflarının felsefi ahlâk anlayışlarını İslâm felsefesinin potasında eritmeye çalışan) Miskeveyh “Gelişme çağında olan genç, fikir alanında eğitilir ve dört ilmi(Aritmetik Geometri, Astronomi ve musiki) kesintisiz öğrenirse (doğrulara alışır, düşünme, inceleme güçlüğüne katlanır. Böylece gerçeğe yaklaşır, tabiatı doğru olmayan şeylerden ve kulağı yalandan uzaklaşır. Ergenlik çağına ulaşır felsefeyi öğrenmeye başlayınca, tabiatı orada karar kılar, ondan yavaş yavaş etkilenir, kendisi için yabancı bir şey kalmaz, onun kapalı noktalarını anlamakta ve inceliklerini keşfetmede güçlük çekmez, söz konusu ettiğimiz mutluluğa çabucak ulaşır”²²² demektedir.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında Osmanlı devletinin varlığını sürdürmek maksadıyla ehemmiyet vererek üzerinde düşünüp geliştirmiş olduğu Enderun Mektebi'nin disiplin anlayışının sistemleşmesi ile ilgili şunları söylememiz mümkündür

²²⁰ Hasan Küçük, Türk İslam Sosyal Düşünce Yapısı, Fatih Kitabevi, İstanbul, 1980, s.81

²²¹ Ali Fuat Başgil, Gençlerle Başbaşa, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2004, s.65

²²² Miskeveyh, Ahlakı Olgunlaştırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1983,s.156

4.2.1. Disiplin ruh ve şahsiyeti geliştiren aşamalar

Karakter ve şahsiyetin teşekkül etmesini sağlayıcı eğitim yaptırmak; Enderun Mektebi'nde Edebiyat, Musiki, Mantık, Ahlâk, Geometri. Hattı-ı Sülüs -Rika dersleri ile Bostan ve Gülistan gibi kitapların okutulması ile sağlanmaya çalışılırdı.²²³

Toplumsal terbiyenin verilmesi amacıyla; hükümdarın bayram alayları ve Cuma selamlığına çıktığı zaman, Hırka-i Şerif'in ziyaretleri esnasında ve padişahın huzurunda dururken ahlaka mugayir ve laubali hareketlerde bulunmak, halk arasında geçirmek ve esnemek, karşısında bulunan insanları rahatsız edecek tarzda hapsirmek, aksırmak ve tiksirmek gibi hareketlerde bulunmak, davranışları ile arkadaşlarını kıracak hal ve hareketlerde bulunmak, ağızda koku yapacak yiyecekleri yiyerek topluluk içine girip insanları rahatsız etmek, topluluk içersinde tırnak kesmek, yemek esnasında büyüklerinden önce yemeğe el uzatmak veyahut karşındakileri rahatsız edecek tarzda yemek yemek, başkasının lokmasına göz dikmek, ekmek parçalarını etrafa saçarak sofradan kalkmak, yemek öncesi ve sonrası elini yıkamamak, sofrada kaşınmak, kirlî ve buruşuk elbise giymek, hamamda yıkanma esnasında karşısındaki arkadaşına su sıçratmak, erkek kıyafetleri dururken kadın kıyafetlerine benzer tarz ve desende elbise giymek edebe mugayir davranışta bulunmak son derece yanlış olduğundan talebeler içersinde bu tarz hal ve hareketler içersinde bulunanlar sık sık uyarılırdı.²²⁴

Bunların yanın sıra koğuşlarda gürültü yapmak yasaktı. Özellikle ders zamanlarında bu yasağa dikkat edilirdi. Öğretmenlere, kendinden yaşlı kimselere ve akranlarına hürmet de son derece dikkat edilmesi gereken unsurlardandı. Ders zamanlarında ve binicilik eğitimleri esnasında terbiyeli davranmak elbise düğmelerinin ilikli olması dikkat edilmesi gereken hususlardandı; bunlara riayet etmeyenler şiddetle cezalandırılırlardı.²²⁵ Cezalar suçun derecesine göre verilirdi.²²⁶ Bir Enderunlu talebe ayda sadece bir kez izne çıkardı ve izne çıkacağı zaman da çok sıkı tembihlerde bulunulurdu. Küçük rütbeliler ağalarının gözetiminde şehre inerlerdi.²²⁷ General rütbesindeki Enderunlular haftada bir geceyi saray dışında geçirebilirlerdi. Yüksek rütbeli subaylar ise gece saraya dönmek kaydıyla haftada bir kez çıkardı. Enderunlu hastalandığı zaman da ciddi kural ve kaideler doğrultusunda saraydan izinle dışarı çıkabilir; ailesi bu

²²³ Akkutay, a.g.e, s.142

²²⁴ Baykal, a.g.e, s.86-88

²²⁵ Ali Seydi Bey, a.g.e, s.133

²²⁶ Mahmut Şevket Paşa, Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, Mektebe-i Harbiye Matbaası, 1325, s.70

²²⁷ Baykal, a.g.e, s.87, bkz, A'dan Z'ye Kültür ve Tarih Ansiklopedisi, s.228, bkz, Enver Behnan Şapolyo, Enderun ve Birun Ağaları, Çınaraltı, C:4, S:103, s.13

esnada görüşmek isterse Babüssa'ade (Orta Kapı) kapısında hasta kimse ile görüşebilir ve isterse ailesi hastaneye kadar Enderunluyu taşıyan arabanın yanında çocuklarına eşlik edebilirlerdi.²²⁸

Bürokratik bir terbiyenin nasıl verildiğinden kısaca bahsetmeden önce Osmanlı ülkesinde XVI. yüzyıl ortalarında Habsburg elçisi olarak görev yapan Busbeke'nin mektuplarında ifade etmiş olduğu şu cümleyi tetkik etmenin dikkate şayan olacağı kanaatindeyiz."Batılılar iyi yetiştirilmiş attan ve köpekten zevk alırken Türkler iyi eğitilmiş insandan zevk alırlar."

Enderunlu gençlerin içinde bulunduğu çevre, onların bilgi ve görgülerinin artmasına yardımcı oluyordu. Topkapı Sarayı asırlarca yoğun idari, siyasi, diplomatik faaliyetlere sahne olmuş bir ülkedir. Ülke dâhilinde beylerbeyiler sancak beyleri, kadılar, Müslüman ve gayri Müslim devletlerden gelen diplomatik elçiler Divan-ı Hümayun üyesi olan sadrazamlar, vezirler, kazaskerler, hep bu yoğun faaliyet içersinde bulunuyorlardı. Bu husus Enderunlu gençlere engin görüş ve tecrübe sağlıyordu.²²⁹

İçinde bulunduğu dönem itibarıyla yükselme döneminde İstanbul ve dolayısıyla Topkapı Sarayı dünyanın merkezi konumundaydı denilebilir. Buraya gelen elçilerin, buraya gelen Osmanlı devlet adamlarının tutum ve davranışlarını gören Enderun Mektebi mensuplarının onlardan etkilenmemesi kabil midir?

Bürokrasi açısından terbiye vermek maksadıyla talebeler arasında çalışanlar tecrübelerden geçirildikten sonra bir mükâfat olarak yüksek bir memuriyete getirileceği zaman şu hususlardaki tavırları bir kez daha gözden geçirilirdi.

Enderunlunun izinle halk arasına çıktığı zamanlar ve hatta şehirde gezdikleri zamanlarda kimsenin malına göz dikmemiş olması borç ile mal almamış olması, Enderunun adına leke getirecek hallerden sakınmış olması dikkate alınan unsurlardandı. Enderunlu talebeler izinli olarak dışarı çıktıklarında giyimleri hal ve hareketleri ile içinde buldukları grubu

²²⁸ Baykal, a.g.e, s.93

²²⁹ İslam Ansiklopedisi, (Enderun) a.g.m, s.187

temsil ederlerdi, saray dışında bulunan bir şehirli bir Enderunlu talebe gördüğünde onu tanır “İşte bu muhakkak Enderunludur, üzerinde Enderun terbiyesi var” cümlesini içersinde mütalaa edilen birisi olmalıdır.²³⁰

4.2.2.Enderun Saray Okulu’nda eğitim yönetimi açısından istidatların geliştirilmesi

Enderun Saray Mektebi’ne alınan talebelerin kıvrak bir zekâya sahip olduğunu biliyoruz. O halde biz her şeyden önce zekâ kavramından hareketle ilgi ve istidatlar ve gelişiminden bahsetmeye çalışalım.

Zekâ hakkında çok çeşitli tarifler vardır. Bunlardan “Tek Etmen Kuramı”na göre zekâ genel yeteneklere verilen addır.(El yazısı ve okuma faaliyetinin diğerlerine nazaran erken gerçekleşmesi)”Çift Etmen Kuramı”na göre ise zekâ; genel yetenek ile birçok özel yeteneklerin birleşiminden meydana gelir.(Müzik, spor, sanat yetileri gibi faaliyetlerdeki üstün özellikleri) “Çok Etmen Kuramı”na göre ise (Thorndike ve Thurstone) zekânın mekanik, sosyal, soyut olmak üzere üç şekli vardır. Mekanik zekâ alet kullanma, sosyal zekâ insanları anlama, kişiler arası ilişkileri görüp buna göre davranma, soyut zekâ ise sözcükler, sayılar, formüller gibi sembollerle düşünmede kendisi gösterir.

Genel olarak yapılan tariflerde birkaç unsur mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- 1.Çıkarım yapabilme
- 2.Problem çözme
- 3.Çevreye uyum gösterme ve çevreyle bağlantı kurabilme,
- 4.İlişkileri algılama
- 5.Var olan bilgileri kullanabilme.²³¹

Gardner’e göre ise zekâ hayatta karşılaşılan zorlukları çözebilme yeteneği, çözülebilecek yeni meseleler üretme becerisi ve hizmet sunma ve herhangi bir şey meydana getirme yeteneğidir.²³²

²³⁰ Baykal, a.g.e, s.88

²³¹ Feriha Baymur, Genel Psikoloji, İnkılâp Kitabevi, 1994, İstanbul, s,229–230

²³² Zeynep(Avanoğlu) Kızıltepe, Öğretim(Eğitim Psikolojisine Çağdaş Bir Yaklaşım) İstanbul, 2004, s.131

Kişiliğin tanımına gelince bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış ilişki biçimi olarak tanımlanabilir.²³³

Kişilik ve özdeşleşme sosyal ve duygusal gelişimin iki önemli yönünü oluşturur. 12–18 yaş grubu içerisinde olan birey kendi benliğini bulma aşamasındadır. Erikson göre bu aşamada bireyin mesleksel olarak da benliğini bulma çabası söz konusudur. İşte bu dönemde James Marcia(1980) özdeşleşmeyi şu boyutlar içinde değerlendirir.

- 1.İçseldir.
- 2.Birey tarafından yapılandırılır.
- 3.Dinamiktir.
- 4.Bireyin yeteneklerini ve her alandaki yaşantısını kapsar.

Marcia'nın özdeşleşme statüsüne göre birey kendisine öğretilen görüş ve değerlere körü körüne bağlıdır, hiçbir bireysel deneyim geçirmeden kendisine sunulan değer ve görüşleri sanki kendi değeriymiş gibi kabullenir demektedir.²³⁴

Tüm bu etkenlerle beraber zekânın ergenliğin ilk yıllarında yani on - on iki yaşlarında hızla geliştiği unutulmamalıdır. Bu yaştan sonra zekâ hızındaki gelişim yavaşlamakla beraber devam eder.²³⁵

Ölçme ve değerlendirme ile ilgili tanımlardan hareketle; zekâ bölümü bireyin tüm öğrenme gücünü ve becerilerini temsil etmemektedir. Zekâ bölümünün yanında bir de özel yetenekler vardır. Özel yetenekler kendisini genellikle 14–15 yaşından sonra göstermektedir. Zekâ 6 yaşından 14–15 yaşlarına kadar zihinsel gücü gösteren, bir güç

²³³ Doğan Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.404

²³⁴ Cüceloğlu, a.g.e, s.359

²³⁵ Baymur, a.g.e, s.231

olarak kabul edilebildiği halde, bu yaşlardan sonra özel yetenekler daha etkili olmaktadır. Çünkü bu yaşlara kadar bireylerin çevreleriyle etkileşimleri ve aldıkları eğitimle, başarılı oldukları alanlar özelleşmeye başlamaktadır.²³⁶

Mahmut Şevket Paşa'nın Osmanlı Teşkilât-ı Kıyafeti Askeriyesi adlı eserde şu hususlar yer almaktadır;

“Devşirme kanunu meriyyül icra olduğu müddetçe acemi oğlanlar meyanında zekâ ve istidadı ve hüsnü endam ve kıyafetçe en müntahap olanları Enderun Mektebi şakirdanı silkine kabul olunur.”²³⁷

Yirminci asrın tanınmış psikologlarından Amerikalı Terman, Enderun okullarına alınan talebeler ile ilgili olarak, "Zekâ ölçmek, test usulünü kullanmak ilk olarak Osmanlılarda Enderun'a seçilen talebelerde başladı" demektedir.²³⁸

Kazamias "Enderun okulları diğer eğitim kurullarından özellikle medreselerden farklı olarak laik Enstitülerdir. Bunun için Enderun okullarında Eğitimi almış kimseler din, dil ve ırk dikkate alınmaksızın bilgi ve yeteneklerine göre Osmanlı politik sistemi içinde yerlerini alabiliyorlar; ya askeri lider ya da. Üst düzey bir yönetici olarak görevlendiriliyorlardı. Osmanlı Toplumunu Avrupalıların şaşkınlıkla izledikleri bir eğitim sistemiyle, toplumdaki her türlü ayırıcı unsurları kaldırarak Eflatunun devletine son derece yaklaşmıştı. Enderun okuluna Öğrenci seçimi ve öğrencilerin bir üst sınıfa geçmeleri ve mezuniyetten sonra ise işe yerleştirme de doğuştan gelen asalet ve zenginlik değil sadece kabiliyet dikkate alınıyordu.²³⁹

Enderun Saray Mektebi'ne alınan ve Büyük ve Küçük Oda'dan sonra subay statüsü içersinde değerlendirilen bu gençler ilgi ve istidatları çerçevesinde müzik eğitimi, şiir eğitimi alarak sanatsal olarak da ön planda yetiştiriliyorlardı.

²³⁶ Uyaroğlu, a.g.e, s.141

²³⁷ Mahmut Şevket Paşa, a.g.e, s.70

²³⁸ Rehber Ansiklopedisi, Enderun Maddesi, İstanbul, 1993, s.320

²³⁹ Uyaroğlu, a.g.e, s.142

Saray düzeninde ve devletin dış hizmetlerinde ilerleyip yükselebilmek büyük ölçüde kabiliyete dayanıyordu. Bu sebeple öğretimin başından sonuna kadar ilgiye kabiliyetlere ve bireysel farklılıklara öncelik tanınıyordu. Hazırlık okullarındaki öğrenciler ilgi ve kabiliyetlerine göre askerlik ve savaş hünnerleri, dil ve edebiyat, çeşitli el sanatları, hattatlık gibi alanlardan birinde gelişip yetişme imkânı bulurlardı. Daha ileri düzeyde eğitim göremeyecekleri anlaşılınlar, bu aşamanın sonunda Yeniçeri Sipahi ocakları ile ordunun çeşitli hizmeti erine aktarılırdı ya da sarayın ihtiyacını karşılamak için kurulmuş çeşitli atölye ve imalâthanelerde çalışma imkânı bulunurdu.

Kabiliyetler, doğu lisanlarıyla, İslâm ve Osmanlı kanunlarını öğreterek geliştirilirdi. Bedeni, ruhi ve dini yetiştirme günlük hayatın gereklerine uygun olurdu. Enderun Mektebi'nin müfredata sadece terfi edecek şekilde değil, ordu ve bürokrasi hizmetine ayrılacakları da tespit edecek şekilde plânlanmıştır. Sistem yüksek kabiliyetli ve lider tipli devlet adamlarını keşfetmiştir.²⁴⁰ Bu sistem anlayışı etrafında on beş öğretmenin imzasının bulunduğu 1909 senesine ait ders cetvelinde okunan dersler şu şekilde gösterilmiştir.

İptidai Birinci Sene: Eczayı Şerife, Talim-i Namaz, Hesab-ı Zihni, Hatt-ı Sülüs.

İptidai İkinci Sene: Kur'an-ı Kerim, İlmühal, Kıraat-ı Türkiye, Hesap, İmlâ, Hatt-ı Sülüs.

İptidai Üçüncü Sene: Kur'an-ı Kerim, İlmühal, Kıraat-ı Türkiye, Tecvit, Hesap, İmla Hatt-ı Sülüs.

Rüşdiye Birinci Sene: Ulumu Diniyye, Arabî, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, İmlâ, Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, Resim.

Rüşdiye İkinci Sene: Ulumu Diniyye, Arabî, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Coğrafya, İmlâ, Hatt-ı Rika, Resim

Rüşdiye Üçüncü Sene: Ulum Diniyye, İlmî Ahlâk, Arabî, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Coğrafya, Hendese Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, İmla

Rüşdiye Dördüncü Sene: Ulumu Diniyye, İlmî Ahlâk, Arabî, Farsî, Lisan-ı Osmanî, Hesap, Coğrafya, Hendese, İmla, Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Rika, Resim

Mahsus dersleri Programı:

Ulumu Diniyye,

İlmî Kelâm

²⁴⁰ Akkutay, a.g.e, s.136-137

Tasvir-i Ahlâk,
Edebiyat-ı Osmaniye
Edebiyat-ı Farisiye,
Mantık,
Tarihi Umumi
Coğrafyayı Umumi
Riyaziye, Cebir Müsellesat ve Ulum-u Tabiyye²⁴¹

4.3. Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Ödül ve Ceza

Osmanlı Devlet Sistemi, hayatın her alanında belirli kural ve kaideler doğrultusunda bir sistem anlayışı geliştirmiş ve bu sistem içerisindeki disiplin, özellikle eğitim kurumlarında her hangi bir taviz verilmeksizin uygulanmıştır. Enderun Saray Mektebi'nde cezalandırma şu çerçevede çok açık bir biçimde belirlenmiştir

İhtar,
Uyarma,
Azarlama,
Dayak,
İhraç ve İdam²⁴²

Enderun'da verilen en etkili cezalardan biri de cezalandırılmak istenen kişiyi hastaların bulunduğu bir yere göndermektir. Enderun tarihine baktığımızda Çuhadar Ağa konumunda olan kişilerin bile yer yer cezalandırılmak amacıyla buraya gönderildiğini görüyoruz. Böylece cezalandırılan kişi Enderun'un tatlı havasından uzaklaştırılıyordu. Enderun'da verilen en ağır ceza Enderun'dan ve saraydan çıkarılma biçiminde olmaktadır. Yani ilgili kişinin kendi isteği dışında küçük bir ekme parası ya da hiçbir şey verilmeden saraydan çıkarılır Defter-i Muteberden adı silinirdi.²⁴³ Enderunlu saraydan çıkarılmadan önce zülüfleri koparılır ve serpuşu alınır, sonra da yakaları yırtılarak meydan dayağı atılırdı. Saraydan atılan kişiye ekseri sürgün cezası da verilirdi.²⁴⁴

²⁴¹ Akkutay, a.g.e, s.149–150

²⁴² Akkutay, a.g.e, s.152

²⁴³ Cahit Kayra Enderunlu İlyas Ağa, Tarih-i Enderun-Letaif-i Enderun, Güneş Yayınları, İstanbul, s.36

²⁴⁴ Koçu, a.g.m. s.32

İyi davranışların ve okul başarılarının ödüllendirilmesine de özel bir önem verilirdi. Arapça, Kur'an tilâveti, Hüsni hat, musiki gibi konularda gösterilen seçkin davranışlar; binicilik ve silah kullanma ve diğer yarışmalarda gösterilen üstünlükler bizzat hükümdarca hem söz ve hem de nesnel değerlerle ödüllendirilirdi. Bunun yanı sıra para ödülleri, elbiseler silah, binek hayvanı, onura verilen şölenler ödüllendirme şekilleri maaş artırma daha önemli ve yetkili görevlere getirilme bu ödüllendirme şekilleri arasındadır. Enderun Mektebi'nde ilk ödüllendirme sınıftan sınıfa terfi şeklinde olurdu.

Göze girmeleri halinde Hasoda'ya yüksebilme şansı da vardı. İç oğlanlarının tamamı, dikkatli bir şekilde izlenmekte, değerlendirilmekte ve güven verdikleri ölçüde kendilerine sorumluluk verilmektedir.²⁴⁵

Osmanlı Enderun Saray Mektebi'nde katı bir cezalandırma ve pustruma yöntemi ile değil, ılımlı bir ceza sistemi yanında, aşırıya varan bir ödüllendirme yöntemi ile devşirilen kimselerin kendilerine her yönüyle sadık bir devlet memuru olmalarını sağlamıştır.

Osmanlı sultanının bizzat Enderunlu talebeyi taltif etmesi, gerektiğinde onu onurlandıracak sözler sarf etmesi, Hasoda gibi Enderun'un en gözde sınıflarından birine yükseltip talebeyle sürekli beraber olması Enderunlu için oldukça büyük bir taltifti. İşte ödüllendiren bu talebeler ya da ödüllendirilenleri gören diğer talebeler kendilerine verilen görevlere dört elle sarılarak başarılı olmak için adeta birbirleriyle yarışmışlardır.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında Enderun Saray Mektebi'nde kurulmuş olan tüm sistemin- ödül ve ceza da dâhil- kaliteli insan unsuru yetiştirme amacına yönelik olduğu görülmektedir. Bunu, bizzat sultan dâhil üst düzey bürokratların devşirilen gençlerle yakından ilgilenmesinden anlıyoruz. Eğitim öğretim görene değer vermek ve onun mesleki, psikolojik, ahlaki, duygusal ve dini açıdan gelişmesini sağlamak üzere tüm kaynakları seferber etmek Enderun Saray Mektebi'nin izlemiş olduğu en akılcı yöntemlerden biri de denilebilir.

²⁴⁵ Akkutay, a.g.e, s.153

4.4.Enderun Saray Okulu'nda Eğitim Yönetimi Açısından Çıkma Usulü

Hazırlık mekteplerinden Enderun Mektebi'ne veya sipahi bölüklerine geçebilmek için bir takım kurallara mutlaka uyulurdu. Bunların başında çıkma kanunu geliyordu. Bu kanunun uygulanması mektepten bir çeşit mezun olma şekli idi. II. Beyazıt'ın çıkardığı ve 1482 tarihinden beri geçerli olan bu kanun, Kanuni Sultan Süleyman zamanında son şeklini almıştır. Bir de padişah tahta çıkınca çıkmalar olurdu, Çıkma Kanunu, genellikle 7 senede bir uygulanırdı, çalışmaları iyi olanlar yedi ve sekiz yılda tahsillerini tamamlarlardı.²⁴⁶ Mekteb-i mezburin her koğuşun bir kaç sene itibariyle umumunda müddet-i tahsil 14 seneden ibaret bulunurdu.”²⁴⁷

Silahdar, rikabdar, çuhadar, dülbend oğlanları Enderun'da terfi sonucu görev alırsa Kapı ağası konumuna gelebilir, saray dışına çıkarlarsa Beylerbeyi olurlar. Saray içinde kalırlarsa çarşnigirbaşı, kapıcıbaşı, çakırcıbaşı da olabilirler Büyük ve Küçük Oda talebeleri terfi edemezlerse bazen subaşı olurlar ama genellikle tımarlı sipahi konumuna gelirler. Kilerli ve Seferli Oda talebeleri saray dışına çıkarsa subaşı olurlar terfi ederlerse de bir üst odaya geçerler.²⁴⁸

Osmanlı padişahları eyaletleri idare eden Beylerbeyi vasıtasıyla her an ülkenin en uzak noktasını bile denetim altında tutma imkânına sahip olabilmışlerdir. Merkezi otoriteyi sağlamak maksadıyla Fatihle beraber devşirme kökenli kişiler eyaletlere vali olarak atanmışlardır. Böylece Beylerbeyi başında bulunduğu eyalette, siyasi, askeri ve idari açıdan padişahı temsil etmişlerdir.²⁴⁹

Disiplin kuralları çerçevesinde içinde bulunduğu konumu suiistimal eden talebeye ve Enderun eğitimini tamamlayan her memurun işlemiş olduğu suçla bağlantılı olarak ceza verildiğinden daha önceki konularımızda bahsetmeye çalışmıştık.

²⁴⁶ İsfendiyaroğlu, a.g.e, s.485

²⁴⁷ Mahmut Şevket Paşa, a.g.e, s.70

²⁴⁸ Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı,(1300–1600)YKY, İstanbul,2004,s.89

²⁴⁹ Nuran Ay, Osmanlı Devletinde Merkezîyetçilik Prensibi ve Hukuk Sistemine Etkileri, Konya, 2001, s.61

4.5.Enderunlunun Memuriyet Görevi Ve Ücret Tahsisi

Memuriyet görevi istifa etmenin ve görevine sultan tarafından son verilmenin dışında-ölüm, istifa, sözleşmenin bitmesi veya sağlık yönünden yetersizliğin raporla belgelenmesi sonucunda sona ererdi.²⁵⁰ Memurun görev derecesine uygun olarak belirli bir aylık veya ücret hakkı vardı. Enderun-u Hümayun Personelinin ücret hakkının yanında bazı özel zaman dilimlerinde padişah tarafından dağıtılan bahşişleri aldığını, bunun yanı sıra da tayin olduklarında elbise, at gibi aynı yardımlar aldığını görüyoruz.²⁵¹

²⁵⁰ Uyaroğlu, a.g.e, s.149

²⁵¹ Mustafa Nuri Paşa, (Neşet Çağatay) Netayicül Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979, C:1-2 s.152, bkz, Ali Seydi Bey, a.g.e, s.123

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1.Sonuç

Topkapı Sarayı içerisinde yer alan Enderun Saray Okulu ile alakalı yapmış olduğumuz çalışmamızın sonucunda bu okul ile ilgili ulaştığımız sonuçları ve bunun doğrultusundaki önerilerimizi şu şekilde ifade edebiliriz.

1-Osmanlı Devlet sistemi içerisinde üst düzey devlet memuru yetiştiren saray dışındaki mekteplerden farklı olarak bilim sanat ve spor dâhil olmak üzere çeşitli yönlerden bireylerin yetiştirildiği yedi ayrı oda sisteminden oluşan bir okuldur.

2.Enderun ilk kez II. Murad tarafından Edirne’de kurulmuş daha sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından geliştirilerek aynı sistem Topkapı Sarayı’nda orijinal diyebileceğimiz bir çehreye kavuşmuştur.

3.Enderun Saray Okulu’na talebe ihtiyacı devşirme yöntemiyle karşılanmıştır. Devşirilen gençler Türk ailelerin yanında kültürel yapımızı öğrenmişler, daha sonra hazırlık sarayına alınan bu gençler içersinde istidat yönüyle nitelikli olan talebeler Enderun Saray Okulu’na alınmışlardır. Devşirme sistemi zamanla zaafiyete uğramaya başlayınca da, üst düzey kişilerin çocukları ya da onların aracı olduğu kişilerin çocukları Enderun’a alınmış, böylece Enderun Saray Okulu’na talebe ihtiyacı karşılanmıştır.

4.Enderun’a alınan talebeler burada özel bir eğitime tabi tutulurlardı. İlgi ve istidatları doğrultusunda özel olarak sanat ve spor dallarında yetiştirilirler, sarayda yatıp kalkarlar, eğitimleri süreleri boyunca evlenemezler, buldukları odanın niteliği doğrultusunda maaş ve çeşitli zaman dilimlerinde bahşişler alırlardı.

5.Enderun’da eğitimini tamamlayan talebeler saraydan (çıkma) çerağ edilerek kendilerine verilen bir ücret karşılığında Osmanlı Taşra teşkilatı içersinde herhangi bir mekanizmada görev almışlardır.

6.Enderun'da bulunan yedi oda içersinde en üst oda hasodadır ve 1517 yılında Mısır seferi ile başta Hz. Peygamber'in Hırka-i Şerif ve Sancak-ı Şerifi olmak üzere bazı kutsal emanetler Yavuz Sultan Selim Han tarafından saraya getirilmiş ve hasodada muhafaza edilmiştir. Bu dönemde hasodada bulunan talebe sayısı otuz ikiden kırka çıkarılmıştır. Burada bulunan talebeler kutsal emanetlerin bakımı, muhafazası, bu odanın süpürölüp gül suyu ile temizlenmesi ve burada fasılasız Kur'an okumaktan sorumlu tutulmuşlardır.

7.Her odanın kendi içersinde liyakate bağılı olarak sorumluları vardır. Hasoda içersinde hasodabaşı, silahdarağı, çuhadarağı, rikabdarağı, dülbendağı ve anahtar ağıası denilen ağalar görev yapmaktadır. Bu anlamda hasodanın yöneticileri de sayılan bu ağalar, padişahın maiyetinde olup önemli vazifeleri yerine getirmekle görevliydiiler.

8.Hasoda içersinde görev yapan bazı kişiler buradaki görevlerini tamamladıktan sonra devletin üst düzey kadrolarında görev alarak önemli görevler ifa etmişler Sokullu Mehmed Paşa ve Köprölü ailesinden sadrazamlık payesiyle saray içersinde yer alan fertler Osmanlı Devleti'nin büyük başarılarına imza atmasına katkıda bulunmuşlardır.

9.Enderunlu talebeler Enderun Saray Mektebi içersinde padişahla iç içe olmaları, tamamıyla padişahın şahsi işleriyle ilgilenmeleri ve okul içersinde okul kültürünü ruhların derinliklerinde hissettikleri için Osmanlı yönetim sistemi içersinde hep sadık birer kul olmuşlar, ne kadar üst bir konuma yükselseler de devletin kendilerine sunmuş olduğı imkânları hatırlayıp, kendilerini sistemin bir parçası görmüşler, devşirilmeden itibaren gerek Türk ailelerin yanında aldıkları terbiye, gerek ocak terbiyesi ve gerekse Enderun'un kendi içersinde oluşturmuş olduğı kurum-kültürü neticesinde Osmanlı'yı hep bir adım öne götürmüşler.

10.Enderun'un içersinde yer alan bir kapı ağıasının Mekke –Medine valisi olabilmesi bu saray içersinde hiçbir unsurun tesadüfe bırakılmadan en ince ayrıntılarıyla düşünölüp icra edildiğini göstermektedir.

11.Enderun, kuruluş amacı, teşkilâtlanması, ders programları, çalışma sistemi ve işleyişi açısından tamamen nev-i şahsına münhasır bir kurumdur.

12.Yalnız sivil veya askerlik hizmetlerine insan yetiştirmekle kalmayan bu kurum,pek çok seçkin kişi yetiştirmiştir. Bundan başka Enderun'a kadar hiç bir eğitim kurumu teorik öğretim, beden eğitimi, müzik, uygulama ve el becerilerine programında dengeli olarak yer vermemiştir. Çeşitli hünelerinin, sanatsal faaliyetlerin, idarî, siyasî ve askerî bilgilerin uygulamalı olarak öğretildiği, öğrencilerin tespit edilen yetenekleri doğrultusunda bireysel eğitim alabildiği içeriği, düzenli ve sistemli yapısı ile kendine özgü uygulamalarıyla günümüz eğitimcilerine önemli bir ışık tutmaktadır.

5.2.Öneriler

1.Devlet memurlarının çalıştıkları kurumlarda verimli bir hale gelebilmeleri için tayin ve terfilerinde almış oldukları eğitime, bu alandaki çalışmalarına dikkat edilmesinin devletin işlerlik anlayışını daha sistemli ve etkin bir hale getirebileceği hususu göz önünde bulundurulmalıdır.

2.Liyakat unsuru göz önünde bulundurularak kayırmacılığın önüne geçilip inanç, dil, cinsiyet medeni hal ayrımı yapılmaksızın devletin her kurumunda herkesin görev alabileceği bir zemin oluşturulmalıdır.

3.Devletin her kademesinde çalışan kişiye kanun ve yönetmelikler dahilinde davranması gerektiği bilinci oluşturulmalıdır.

4.Devlet memurlarının ücretleri belirlenirken icra ettikleri görev buldukları mevki, almış oldukları eğitim ve sertifikalar göz önünde bulundurulmalıdır.

5.Devletin her kademesindeki memurun görevlerini icra ederken hiçbir baskı altında kalmamaları için uygun ortam ve koruyucu zemin sağlanmalıdır.

6.Günümüz şartları içerisinde devletin bazı kurumlarında(Eğitim-Sağlık) sivil toplum kuruluşları ile iç içe olarak daha güçlü bir yönetim ağı oluşturulabileceği hususu göz önünde bulundurulmalıdır.

7.Yöneticiliğin sadece karizmatik, lider anlayışıyla değil bunun yanı sıra yöneticilik eğitimi almış kimselerden oluşturulması anlayışının ön plana çıkması gerekliliğinden hareketle devletin üst düzey yönetici kademesinde yer alacak her personelin küçük yaşlardan itibaren tespiti, yönlendirilmesi, ilgi ve istidadına göre bu personellerin uzun vadede konumlarıyla bağlantılı olarak belirli yönetim süreçlerinden geçirilmesi hususu göz önünde bulundurulmalı ve yönetimle ilgili eğitim programları oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

Akkutay, Ü., 1984, **Enderun Mektebi**,Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları
Ankara

Akyüz, Y., 1982, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)**, Ankara Üniversitesi Dil
Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları

Akyüz, Y., 1994, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)**, Kültür Koleji Yayınları(4)
İstanbul

Akarsu, B., 1968, **Ahlak Öğretileri, Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi (Ödev Ahlakı)**
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

Akın, İ., 1964, **Devlet Doktrinleri**, Filiz Kitabevi, İstanbul

Alemdar, Y., 1996, **XV.- XVI. Asırlarda İstanbul Daru'ı – Kurra'ları**, Ankara

Antep,M.,M., 1951, “XV. VE XVI. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına
Dair”, **Türkiyat Mecmuası**, Cilt:X, s.299.

Atuf, N., 1930, **Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme**, Muallim Ahmet Halit
Kütüphanesi,

Atsız, H., N.,1985, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

Ay, E., 2002, **1908-1914 Yıllarında Mekteplilerin Medreseye Yönelik Bakışı**, Marmara
Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul.

Ay.N.,2001, **Osmanlı Devletinde Merkezîyetçilik Prensibi ve Hukuk Sistemine
Etkileri**, Konya,Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek
Lisans Tezi,Konya

Baltacı, C., 1976, **XV.- XVI. Asırda Osmanlı Medreseleri**, İrfan Matbaası, İstanbul

Başgil, F.,A., 2004, **Gençlerle Başbaşa**, Yağmur Yayınevi, İstanbul

Baykal, H., İ.,1953, **Enderun Mektebi Tarihi**, İstanbul Halk Basımevi, İstanbul

Baymur, F., 1994, **Genel Psikoloji**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul

Bey, A., S.,(Basım Yılı Belirtilmemiş) **Teşrifat Ve Teşkilatımız**, Kervan Kitapçılık

Beyatlı, K., Y., 1935, **Eğil Dağlar**, M.E.B, Ankara

Bilge, M., 1984, **Osmanlı Medreseleri**, İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul

Cüceloğlu, D., 2003, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul

Danışman, Z., 1972, **Koçi Bey Risalesi**, M.E. B. Yayınları, İstanbul

Dedeoğlu, A.1981, Osmanlılar Albümü,Osmanlı Yayınevi,1981

Durkheim, E., 1949, **Meslek Ahlakı**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara

Ergin, O., 1939, **Türk Maarif Tarihi**, Osman Bey Matbaası, İstanbul

Egemen, Z., B., 1957, **Terbiye İlminin Ana Meseleleri(Terbiye Felsefesi)**, Yaprak Basımevi,Ankara

Fidan, N. ve Erden M., 1998, **Eğitime Giriş**, Alkım Yayınları, İstanbul

Gökbilgin, T. 1977, **Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı Ve Medeniyet Tarihine Genel Bakış**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul

Güngör T.2007,**Enderun Saray Mektebinde Hasoda Teşkilatı**,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul

Halaçoğlu, Y. 1995, **XIV. Ve XV. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı**, T.T.K.Yayımları, Ankara

İpşirli, M., 1995, “Enderun Maddesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı ,İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, s.186

İnalcık, H., 1954, **Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar**, Türk Tarih Kurumu,Ankara

İnalcık, H. ve Renda, G., 2003, **Osmanlı Uygarlığı, Kültür** Bakanlığı Yayınları, Ankara

İnalcık, H., 2004, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağı**,(1300–1600),(Edit:R.Sezer) YKY, İstanbul

İsfendiyaroğlu, F., 1952, **Galatasaray Tarihi**, C:1, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul

Karaçam, A., 2001, **Kültür Ve Medeniyet Tarihinde Osmanlı'yı Cihan Devleti Yapan 150 Sır**, Bilge Yayıncılık, İstanbul

Karamuk, Z., 1964, **Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

Hafız Hızır İlyas,1987, **Enderunlu İlyas Kiler, Tarih-i Enderun - Letaif-İ Enderun**, (Edit: C.Kayra)Güneş Yayınları İstanbul

Kazııcı, Z., 1985, **İslami Ve Sosyal Açıdan Vakıflar**, Milli Eğitim Yayımevi, İstanbul

- Kızıltepe, Z., 2004, **Öğretişim(Eğitim Psikolojisine Çağdaş Bir Yaklaşım)**, Ofset Yayınevi, İstanbul
- Koçer, A., H., 1991, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu Ve Gelişimi (17733 – 1923)**, M.E.B. Yayınları, İstanbul
- Koçu, E., Reşat, 1964, **Yeniçeriler**, Koçu Yayınları, S.25, İstanbul
- Koçu, E., Reşat, 1972, Osmanlı Sarayında Enderun Teşkilatı, **Hayat Tarih Mecmuası**, C:2, S:7, s.32
- Kodaman, B., 1988, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Basımevi, Ankara
- Kömürciyan, Ç., E., 1988, **İstanbul Tarihi, XVII. Asırda İstanbul**,(Edit:H.D. Andreyan) Eren Yayıncılık, İstanbul
- Küçük, H., 1980, **Türk İslam Sosyal Düşünce Yapısı**, Fatih Kitabevi, İstanbul
- Miskeveyh, 1983, **Ahlakı Olgunlaştırma**,(Edit: A. Şener) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Oktay, A., 2007, **Eğitim Bilimine Giriş**, Pagem Yayıncılık, Ankara,
- Ortaylı, İ., 1979, **Türkiye İdare Tarihi**, Doğan Basımevi, Ankara
- Ortaylı, İ., 2004 **Osmanlı Barışı**, Erkam Matbaası, İstanbul
- Öztuna, Y., 1969, **Türk Tarihinden Yapraklar**, M.E.B. Yayınları, İstanbul
- Öztürk, C., 2005, **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

Özcan,, R.,1989, **Edirne Sarayı**,TTK,Ankara,

Öztürk, N., 1995, **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

Pakalın, Z., **Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, M.E.B. C.3, S.516

Paşa, N. M., 1979, **Netayicül Vukuat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi**,(Edit: N. Çağatay) T.T.K. Yayınları, Ankara

Paşa, Ş., M., 1913, **Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi**, Mekteb-i Harbiye Matbaası, İstanbul

Refik, A., 1931, **Eski İstanbul**, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul

Şapolyo, B., E.,1943, Saray Teşkilatında Enderun ve Birun Ağaları, **Çınaraltı Dergisi**, Cilt:4, S:2,s.102-103

Şener, S., 1993, **Başarı Yolunda 70 Kural**, Timaş Yayınları, İstanbul

Şimşirgil, A.,2005, **Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı**, Tarih ve Düşünce Kitapları, İstanbul,

Taneri, A.,1978, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi Ve Saray Hayatı, Teşkilatı**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara

Tavernier, J.B., 1984,**Topkapı Sarayı'nda Yaşam**,(Edit: P.Üstündağ) Çağdaş Yayınları, İstanbul

Timurtaş,K. F. Ve Göze, E., 1970, **Peyami Safa'dan Seçmeler**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

Unan, F., 1999, “Osmanlı Medreselerinde İلمي Verimi Ve İلمي Anlayışı Etkileyen Amiller”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı: 58 s. 99–100

Unan, F., 2003, **Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi**, TTK Basımevi, Ankara

Unat, R., F., 1964, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

Uzunçarşılı, H., İ., 1943, **Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Uzunçarşılı, H., İ., 1965, **Osmanlı Devleti'nin İلميye Teşkilatı**, TTK Basımevi, Ankara

Uzunçarşılı, H., İ., 1984, **Osmanlı Saray Teşkilatı**, T.T.K. Yayınları, Ankara

Uyaroğlu, N.,(1989), “**Osmanlı Kamu Yönetim Kurum Kurum ve Sistemleri İçerisinde Enderun Saray Okulu**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Üçok, C. ve Mumcu, A., **Türk Hukuk Tarihi**, Sevinç Matbaası, Ankara

Ülgen, Z., H., 1967, **Eğitim Felsefesi**, M.E.B. Yayınları, İstanbul

Yakuboğlu, K., 2006, **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, Lord Matbaası, İstanbul

Yıldız, İ., 2001, “Medreseyle Nereye Kadar”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2

Zengin, S., Z., 2004, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi Ve Öğretimi(1839-1976)**, MEB, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ MURAT OĞUZ

Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi: 12-07-1976
Doğum Yeri Mersin
Medeni Durumu Evli

Eğitim

İlkokul: Yüzüncü Yıl Sakarya İlkokulu
Orta Dumlupınar Lisesi (Orta Kısım)
Lise Mersin I.Endüstri Meslek Lisesi(Elektrik Bölümü)
Lisans Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Yeditepe Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Denetimi Tezli Yüksek Lisans

Çalıştığı Kurumlar

1999-2004 Çine Feride Raşit Kalkan İlköğretim Okulu(Türkçe Öğretmeni)
2004-2006 Beykoz Kız Meslek Lisesi(Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)
2006- Üsküdar Anadolu İmam Hatip ve İmam Hatip Lisesi(Türk Edebiyatı Öğretmeni)